

# Aposil Jisas mönö wä pön dub nöbö piaku ñiŋ agap apim rim mönö aku

*Luk Tiopilas nugwo iswob kai kitöŋa*

<sup>1</sup> Nöböhöd Tiopilas. Ni nagö mönö höd kai kitma aku, Jisas nugwo yox pön höm, dib röxon mabö ila niġön midip duön, agap apim rön, mönö kai kai yad nölön aku, nagö köp agniŋ aku kai kitma. <sup>2</sup> Mai, God nuŋ Jisas pön mögorib adöx yod röul adö kau sö pön wöluöŋa. Jit nuŋ adöx yod röul adö kau sö wöluba röŋ mag aku, nuŋ riṁin Inöm Leia nuŋ mönö nuŋwa pön dub nöbö yad niġön nöbö akuyöbö niġgo yad nöl ri aböŋa. Mönö aku magalig höd kai kitön nagö nölüm maku. <sup>3</sup> Jisas wörökönja jit höbkal öbilön, wop akuyöbö padokwo padök paŋyöbö i höouöiliö hö piŋ du adokwebö miŋ bö (40) mibil yöra wop miġa wöxnö niġön, mönö nuŋwa pön dub nöbö nuŋ bla pišanji midön, God nöbö mö pön nugwidix midib mönö aku niġgo yad nölmida. Almidmien, niŋ mämäg niŋja keir nugumien nuŋ kömö midöŋa. <sup>4</sup> Makwam wörökön öbilön, mögorib döul il ki midmid wop mibil yöraku, wop i nöbö nuŋ piaku pišanji ap nim giron yadöŋa, “Ni niġgo höd yadim mag akuyöbö, Acö na ap kai niġgo nöinö, röŋ aku,

---

**1:1:** Luk 1:3    **1:2:** Mak 16:19; Luk 24:49-51    **1:3:** Luk 24:36-49; Apos 10:41    **1:4:** Luk 24:49; Jon 14:16-17; Apos 2:33

Jerusalem yörık ör mıtön pöx mıtjöñä. <sup>5</sup> Jon röbö pal nölüb nöbö aku hör nöbö mö ñigö röbö akwör pal nölmida, ji wop mösör hö duanç, Inöm Leia nuñ hon ñigö pal nöönñijo,” röja.

*Jisas nuñ mögörib adöx yöd röul adö kau sö wöluöja*

<sup>6</sup> Makwam wop i Jisas nuñ nöbö nuñ piaku mıtäm mibıl yöra wöxnö ñigmın, ñiñ nugwo yadmä, “Nöbö Dib, nagö weik kiñ ana mıtanañ, an Isrel nöbö mö mögörib an ki iswob an keir nugwidix mıtön, mögörib bli nugwidix mıtjnñönö ä?” rımä. <sup>7</sup> Aliö rımın, Jisas ñigö yadöja, “Wop kai cön aku, Acö rıb nuñwa keir yöö nugwön yad ñigöja; ap ñiñ yöö. <sup>8</sup> Makwam Inöm Leia nuñ ñigö hañ, ñiñ ölisö magaku pön, duön Jerusalem nöbö mö, Judia nöbö mö, Sameria nöbö mö, nöbö mö mögörib adadö piaku piaku magalig, ni agap apim rıl mönüaku pön duön nöbö mö akuyöbö yad nöönñijo,” röja.

<sup>9</sup> Jisas aliö rön, nöbö nuñ bla nugugu mıtäm nugugırön, God nuñ Jisas adöx sö pön wölmıtın nugugırön, mıtjöi wab i hon nugwo yuö aböja.

<sup>10</sup> Makwam nuñ wölmıtöja, ñiñ laxiö adöx sö nugugu mıtäm nugugırön, wop akwör nöbö wölj lei yomım hogwa hö ñigö pişanj öbil gi mıtämä. <sup>11</sup> Nöbö hogwaku yadmä, “Nöbö Galili yöbö kiyöbö, ñiñ pödpöd rımın laxiö adöx sö nugugu mıtöi? Ñiñ nugugu mıtäm nugugırön, God nuñ rımın, Jisas nugwo pön mögörib adöx

yöd röul adö kau sö pön wölu mag akuyöbö, mai nuŋ keir höuöl aliar alıp höniŋö,” rımä.

*Judas wöröxmin nugugırön Mataias yör nuŋwa pöŋa*

<sup>12</sup> Olip Pid sö mıdmä aku röböxon Jerusalem höuöl dumä. Ödöi mıtixıl yöi, Olip Pida Jerusalem womiox; Juda nöbö mö ñiŋ God höjöpalıb wopaku rıg rıp yönmidöi mag akuyöbö.\* <sup>13</sup> Jerusalem duön, ram hölümıt ñiŋja uröpınön, ram möl bıl sebö möla dumä. Nöbö mıdim akuyöbö: Pita, Jon, Jems, Edru, Pilip, Tomas, Batolomiu, Matiu, Alpias ha nuŋwa Jems, Saimon Selot, Jems ha nuŋwa Judas. <sup>14</sup> Ñiŋ öim öim mögum rön, God höjöpalmıdmä. Jisas nuöm Maria, Jisas pıgnıŋ nöbö bla, mö bli pısaŋ öim almıdmä.

<sup>15</sup> Makwam wop mibıl yöraku, nöbö mö padokwo padök mömid so höuölio mömid sö (120) hö mögum rım nugugırön, Pita öbılön ñıgö yadöŋa, <sup>16</sup> “Haul nöbö mölöu nöbö nugwi. Inöm Leia nuŋ maduar ör Depid nugwo rıbyox nölmıt, Judas Jisas nugwo höou cön aku höd nugwön kai kıtmin, rıg yadöŋ yadöŋ mag akuyöbö akwör röŋa. <sup>17</sup> Jisas nöbö Judas aku pımın, an pısaŋ mıtön, mabö nuŋ aku nıgiö nıgön rımidölönjö,” röŋa.

<sup>18</sup> Judas nuŋ Jisas nugwo höou rön, rıg pöŋaku rag duön, mögörıb i wobön, mıtıp duön, wop panjöbö i gupın pal wödmıt, wöt nuŋwa bırmıt, höbwaba magalıg kul rı röpınmıň wöröxöŋa.

**1:12:** Luk 24:50-53    \* **1:12:** kilomita panjöbö iör aliö    **1:13:**

Mat 10:2-4    **1:16:** Sam 41:9    **1:18:** Mat 27:3-8

**19** Aliö wörök̄im, Jerusalem nöbö mö magalig nugwön, mögör̄ib wobön wörök̄öŋ̄ aku iba Akeldama me r̄imä. Akeldama yad̄im mönö il aku, "Hañña p̄inöŋ̄ Mögör̄ib," me rön yadmä.

**20** Pita yadöŋ̄a, "Depid maduar ör God Mönö r̄ib Sam mönö um bli kai k̄itön yadöŋ̄a,  
'Ram nuŋ̄wa yöja akwör m̄idaŋ̄;

Nöbö mö bli ram nuŋ̄wa du m̄idöl̄iŋ̄,' me röŋ̄a.

Depid mönö i piöŋ̄ö yadöŋ̄a,  
'Mabö nuŋ̄aku nöbö i paŋ̄,' me röŋ̄a.

**21** Aliö röŋ̄aku, nöbö an keir i nugwön p̄in̄iŋ̄a. An Nöbö Dib Jisas p̄isan̄ yön m̄idöl̄aku, nöbö an p̄isan̄ öim yönmid nöbö i nugwön p̄in̄iŋ̄a. **22** Nöbö an p̄isan̄ öim yönön, Jon nuŋ̄ Jisas röbö pal nölöŋ̄aku nugwön, m̄idip̄ duön̄, Jisas wörök̄öŋ̄ öb̄ilöŋ̄ adöx yöd röul adö kau sö dum̄in̄ nugwöŋ̄ nöbö i nugwön p̄in̄iŋ̄a. Nöbö akuyöbö p̄in̄iŋ̄aku, Nöbö Dib Jisas wörök̄öŋ̄ öb̄ilöŋ̄ mönöaku yad nöl ri aböniŋ̄ö," röŋ̄a.

**23** Pita aliö r̄im̄in̄, Mataias Josep yönö nöbö hogwa yad n̄igmä. Josep wop bli ib nuŋ̄wa i Basabas, i Jastas, me r̄im̄idmä. **24-25** Nöbö hogwaku n̄igö aliö yad n̄igön̄, God höjöpalön̄ yadmä, "Nöbö Dib, Judas höd r̄i gwogwam rön wörök̄öŋ̄, nuŋ̄ m̄idib̄ yöra duöŋ̄ makwam, yör nuŋ̄wa yön pöniŋ̄ö, rön, nöbö mös hogwa k̄i yad n̄igöla. Makwam, nagö nöbö mö magalig r̄ibyöŋ̄ nugwön̄, r̄ig röi mag akuyöbö nugulö makwam, an nagö yad nugumidöla, naŋ̄ keir nöbö maku, me ran̄, an nugwön p̄in̄iŋ̄ö," r̄imä. **26** Aliö rön, nöbö hogw

aku r̄ip ñiñā pugul p̄im, Mataias iba wölm̄in, Jisas mönö wä pön dub nöbö akuyöbö aḡip sö p̄isanj n̄iḡim, iswob nöbö akuyöbö möl sö n̄igöŋja.

## 2

### *Inöm Leia höja*

<sup>1</sup> Nöbö mö Jisas nugw pim bla, Pedikos wop dib aku weik, me rön, hö ram möl panyöbö i m̄idmä. <sup>2</sup> Aliö m̄idim nugugirön, r̄iba ḡiḡi diba adöx yöd röul adö kau sebö rön, hödal rögx hon, ram möl yuadö römid m̄idim yöra höŋja. <sup>3</sup> Makwam wop akwör nugum̄in, r̄in pin rögxib apaku hon, paxdörüm paŋ paŋ nuöm n̄igöŋ, nöbö mö yöcmac paŋ paŋ rol sö du m̄idöŋja. <sup>4</sup> Du m̄idm̄in nugugirön, Inöm Leia hon, inöm n̄igö yüö kwo aja wölöŋja nugwön ñiŋ mönö yöbö adö hörirör yadmä.

<sup>5</sup> Makwam wop aku, Juda nöbö mö bla, ñiŋ mögörib pia pia möl hörirör hon, Jerusalem mögum r̄im̄idmä. Nöbö mö piaku ñiŋ God Mönö r̄ig yadöŋ mag akwör nugwön r̄im̄idmä. <sup>6</sup> Ḡiḡi dib aku r̄im̄idöŋ nugwön, pödpöd r̄im̄idö, rön, nöbö mö m̄iga akwör r̄imgör ram aku hon nugum̄in, mönö yöbö adö hörirör ödöriar yadm̄idmä. <sup>7</sup> Ñiŋ nugwön aiö waiö rön yadmä, “Nöbö mö b̄ilik magalig Galili yöbö. <sup>8</sup> Makwaim pödiö mönö yöbö ana hörirör r̄ig yadöŋ mag akuyöbö ödöriar yadm̄idöŋ nugum̄idö! <sup>9</sup> An bli Padia, bli Midia, bli Ilam, bli Mesopotemia, bli Juda, bli Kapadosia, bli Podas, bli Esia, <sup>10</sup> bli Prijia,

bli Pampilia, bli Ijip, bli mögörib Libia, Sairini taun kwol piaku, bli Rom yöbö höla. <sup>11</sup> (Nöbö mö Rom yöbö höi aku, bli Juda nöbö mö ödöriö, bli Juda nöbö mö yoi j̄i mai Juda nöbö mö r̄ig röi mag akuyöbö röia.) Bli Krit, bli Arebia yöbö höla. Makwam an nugumidm̄in nugugirön, mönö yöbö ana hörirör r̄ig yadöl aliar ödöriar yadön, God nuñ mag keiryöbö rö, rön, ib nuñwa yadim b̄il sö dumida, nugumidölinjö,” r̄imä. <sup>12</sup> Aliö rön, r̄ib mīga yox nugu girön, bli bli yad nugum bli bli yad nugwön yadmä, “Mag höra r̄imidaku pödpöd r̄iba r̄imidö,” rön, r̄ib mīga yox nugumä.

<sup>13</sup> Nöbö mö bli piöñö ñiñ ñilöñ n̄ig yadmä, “Aku röbö wain mīga n̄imön u p̄ilon yadm̄idöinjö,” r̄imä.

### *Pita mönö yad nölöñä*

<sup>14</sup> Makwam Pita nuñ Jisas mönö wä pön dub nöbö akuyöbö agip sö p̄isanj öbilön, ajmöla aj halön, nöbö mö mīga akwör midmä akuyöbö ñigö yadöñä, “Ñiñ Juda nöbö mö an aipam, ñiñ nöbö mö Jerusalem yörök hölüm midim bla aipam, yörök agö magim r̄imidaku n̄i ñigö mönö yadiba r̄imidil k̄i nugw ri aboña. <sup>15</sup> Ñiñ bli yadm̄idöia, ‘Nöbö pik röbö wain mīga n̄imön u p̄ilon yadm̄idöinjö,’ röi aku, j̄i ñiñ röbö wain n̄imön u p̄ilölöi. Weik naiö youdöndöj ör wöl mag akwör pal. <sup>16</sup> Makwam mönö yöbö hörirör yadm̄idöia nugumidöi k̄i, God mönö yadib nöbö Joel maduar ör yadön kai kitöñ mag akuyöbö akwör r̄imid maku pal. Nuñ mönö aku kai kitöñ yadöñä,

- 17 'God yada, "Wop maiyöbö aku,  
     ñigö nöbö mö akuyöbö magalig Inöm na  
     abna.  
 Halöu ha ñiŋ bla God Mönö maga ñigö nöbö mö  
     yad nöioňa.  
     Ha nöbö ñiŋ bla riba nugwöňa.  
     Nöbö dib ñiŋ bla inimö nugwöňa.
- 18 Wop aku, mabö na ri nölib nöbö mö ni bla,  
     nöbö bla aipam mö bla aipam,  
     ñigö Inöm na abmön, mönö wä na aku nöbö  
     mö akuyöbö yad nöioňa.
- 19 Ni adöx yöd röul adö kau sö ap keiryöbö rölibä  
     akuyöbö bli rön,  
     mögörib rol il ki ap nugub nugwölibä  
     keiryöbö bli cina.  
     Paskwolö pilon, riñ yönön, riñ haub autaut  
     diba rön cöna.
- 20 Naiö mila aben;  
     rouna paskwolö piöna.  
 Almidaŋ, mai wopaku wop keiryöbö wöxnö  
     nígöna.  
     Nöbö Diba mil mag wä keiryöbö alig höna.
- 21 Makwam nöbö mö yön yön, Nöbö Diba ni kömö  
     par, me rön, yad nugwöň bla,  
     ñigö kömö pönitjö," röja.
- 22 Pita nuŋ Joel kai kitöŋ mönö aku yad pörön  
     yadöja, "Niŋ Isrel nöbö mö, mönö yadiba rimiđil  
     ki nugw ri aböňa. Jisas nöbö Nasaret yöbö  
     aku nöbö hör yöi; God nuŋ keir nugwo yad  
     abmiň höja. Ha na aku agal abmön, ap rölibä  
     akuyöbö miŋa akwör rön, ap nugub nugwölibä  
     miŋa akwör rön cön mibil ñigö yöraku nugwön,

nöbö aku God nuŋ keir yad abmın höŋ aku nugwıŋ, me rön, nugwo yad abmın höŋja. Jisas nuŋ ap rölitäk akuyöbö mibıl ñiŋja röŋaku, ñiŋ keir mödö nugwöia. <sup>23</sup> God nuŋ ñiŋ rıg cöñ mag akuyöbö höd nugwön, Jisas nugwo pı imag rol ñıgö aku nıgmın, ñiŋ nugwo pön du nöbö mö ap kib mag gwogwo röi akuyöbö nölüm, nugwo bı katlö watlö höñ sö pıl pal nıgım wörököŋja. <sup>24</sup> Nunj mı ödöriö ölüŋ höb diba pön wörököŋja, jı anjadö nöbäpö hogw möl yöra mıtön, lıdu pın pal dubä maga nıgölöŋ. God rımın nuŋ höbkal öbılöŋja. <sup>25</sup> Depid nuŋ maduar ör Jisas nugwo mönö kai kıtön yadöŋja,

‘Nı nugula, Nöbö Diba nı pısaŋ öim öim mıda.

Nuŋ imag mırıx na adö mıt aku mı, nı ipöököin.

<sup>26</sup> Almın, höbwab madmag na yauaba; nı wahax pön wä rö rımıtla.

Mıxıñ na wörököna jı nı wahax pön rıb wä yöŋ nugu gırön ipöököinöm.

<sup>27</sup> Pöd raŋ? Nagö nı nöbäpö hogw möla röbököinö.

Nagö Nöbö Lei nagö röbökəŋ, mıxıñ nuŋwa lıdu pın pal duenım.

<sup>28</sup> Nagö nı kömö mıtib ödöi aku yabumö.

Nı nagö pısaŋ mıtön, mı ödöriö wahax pımiŋinö,’ rö,” röŋja.

<sup>29</sup> Pita Depid yadöŋ mönö aku yad pörön yadöŋja, “Haul nöbö mölöü nöbö, nı ñıgö mönö ödöriar yadmön, nugw ri aböňa. Nöso maduebö Depid wörökım hogw pılim ulöm möla mıda;

ulöm möl aku weik an kwo algör nugwöla.  
**30** Makwam Depid nuŋ God mönö yadib nöbö m̄dm̄d makwam nuŋ nugwöja, God maduar ör mönö yad n̄gön yadöja, ‘Nagö ha yöxon yöxit duön yox n̄göñ ha i nuŋ yör nagö pön, kin mijöniñjö,’ röja. **31** Depid ap mai r̄ig cön aku nugwön, Mesaia aku\* nuŋ wörökön öbiönijö, rön, yadöja, ‘Nugwo nöbäpö hogw möla röböxlöñ. Mixiñ nuŋwa l̄du p̄in pal duölöñ,’ me röja.

**32**“Wopik God r̄im̄in, Jisas nuŋ öbilön kömö m̄da. Nuŋ kömö m̄daku an magalig mämäg ana keir nugwöla. **33** God Jisas nugwo pön du imag m̄ritx nuŋwa adö n̄göja. N̄gön, nuŋ Inöm Leia nöinö, rön yadöj aku, Jisas nugwo nölm̄in, nuŋ piöjö anitj nölm̄in, hön gitgi diba r̄im̄in, an mönö hörirör yadm̄döl ki nugum̄döia. **34** Makwam Depid mönö yadöj aku, nuŋ keir yadölöñ. Depid nuŋ mögorib il ki m̄dön, adöx yöd röul adö kau sö duölöñ. Makwam nuŋ yadöja, ‘Nöbö Diba nuŋ Nöbö Dib naaku nugwo yadöja,  
 ‘Imag m̄ritx na adö römid git mijinö;  
**35** ni r̄im̄on kwolmal nagö bla,  
 wöktaitö möl nagö piaku mijöñijö,’ rö,  
 röja.

**36** “Makwam, ñitj Isrel nöbö mö magalig nugw ri aböña: Jisas nöbö bi katlö watlö höñ sö p̄il pal n̄git wörökön Nöbö akwör, God r̄im̄in Nöbö Dib

**2:30:** 2Sam 7:12; Sam 89:3-4; 132:11      **2:31:** Sam 16:10

\* **2:31:** Grik mönö “Krais” aipam, Hibru mönö “Mesaia” aipam ila pañyöbö iör m̄da: “God yad n̄göñ      **2:33:** Apos 5:32; 7:55-56

**2:34:** Sam 110:1      **2:36:** Apos 5:30-31

ödöriö m̄ida. Nuñwör Mesaia öim pöx m̄idm̄idöl aku maku,” me röja.

**37** Pita mönö aku yadm̄in, nöbö mö m̄idim akuyöbö nugum̄in aiouñ r̄im duöja. Alm̄idm̄in, ñiñ Pita aipam, Jisas mönö wä pön dub nöbö bla aipam, yad nugwön yadmä, “Makwam, haul nöbö, an weik pödpöd r̄iñjö?” r̄imä.

**38** Aliö r̄im̄in, Pita yadöja, “Ñiñ pañ pañ magalig m̄idöi akuyöbö, ap kib mag gwogwo röi aku, pödpöd r̄im̄in aliö alölñjö, rön, röböxon, Jisas Krais nugw pön, röbö yaxoñña. Alm̄idñj, God ap kib mag gwogwo röi aku nugwön röböxon, Inöm Leia ñigö nöiöna. **39** God maduar ör yadöja, ‘Inöm na ñigö Isrel nöbö mö nölön, halou ha ñiñja yox pön höñ bla nölön, nöbö mö mögörþ pad bla aipam nölön cïnö,’ röja. Makwam, an nugwöla, God nöbö mö yön yön höj, me cön akuyöbö, ñigö magalig Inöm Leia nöiöñjö,” röja. **40** Pita ñigö uliöxon, mönö m̄iga akwör yadön yadöja, “Nöbö mö wopik m̄idöi bli amnör ri gwogwam röi mag akuyöbö röböxon m̄id ri aböñña. Nöi mijön aku, ölinj höb diba pöñiñe,” röja. **41** Nöbö mö m̄iga akwör Pita mönö yadöñ aku nugwön, Jisas Krais nugw pön, röbö palmä. Wop m̄id akwör, nöbö mö tri tausan (3000) akuyöbö Jisas Krais nugw pön, Jisas nöbö mö nuñwa adöi p̄isanj n̄igiö n̄igön m̄idmä.

**42** Makwam, ñiñ öim öim hön, Jisas mönö wä pön dub nöbö bla p̄isanj pañör m̄idön, God Mönö yad nölm̄idöi aku nugw ri abnñjö, rön, yadiþ

wöhö gırön, bred pि gıltxön pañör nım gırön, God höjöpal gırön mıdmıdmä.

### *Jisas nöbö mö nuŋ bla rıg rımidöi mag akuyöbö*

**43** God nuŋ Jisas mönü wä pön dub nöbö bla ñıgo ölisö nölmın, ap rölitäbä akuyöbö mığa akwör rön, ap nugub nugwölitäbä mığa akwör rön rım, nöbö mö bla nugwön, aiö waiö rımä. **44** Nöbö mö Jisas nugw pim bla pañör mıtön, nöbö mö ap mıtölöŋ bla, bli ap amnör nuöm nıg nölmä.

**45** Mögorib ap blaku kwo algör sım rön, rıg pön, nöbö mö ap mıtölöŋ bla nuöm nıg nölmä.

**46** Ñıŋ öim öim, wop paŋ paŋ, God höjöpalib rama du mögum rımidämä. Ram ñıŋ piaku kwo algör du mögum rön, bred pि gıltxön, nuö nuö madmag nıg gırön, wahax pि gırön, ap pañör nım gır mıtämä. **47** Makwam nöbö mö mıtäm akuyöbö magalıg, Jisas nugw pim nöbö mö ñıgo nugumın, wä röŋa. Öim öim, wop paŋ paŋ, Nöbö Diba nuŋ nöbö mö bli aipam kömö pımın, ñıŋ Jisas nugw pön, hö Jisas nöbö mö nuŋwa hödyöbö piaku pisan nıgiö nıgon pañör mıtämä.

## 3

### *Nöbö yödpılıö gwogwo röŋ aku, Pita rımin, kömö nıgöŋa*

**1-3** Nuö nuöm yox pön hem wop akwör yödpılıö gwogwo röŋ nöbö i, nugwo wop paŋ paŋ öim öim pön hön, God höjöpalib rama ubalıj il, Ubalijs Kitib Wä, me röi aku, pedox pedoxiö yöra nıg gım römid gı mıtämäda. Mıd gırön, nöbö mö God

höjöpalib rama ram möl yuadö duba hö dumidöi piaku, nij rig ap ni bli näine, rön, sö ri git midmida.

Makwam wop i, Pita Jon yönö naiö pikwo rim pügöj mag aku, God höjöpalib mag aku, God höjöpaliba hö padixmin nugugirön, nöbö yödpilö gwogwo röj aku nügö nöbö hogwa nugwön yadöja, “Ni rig bli näi,” röja. <sup>4</sup> Aliö rimin, nij nöbö hogwa nugwo tar riö nugugu midön, Pita yadöja, “An nöbö hogwa nugwö!” röja. <sup>5</sup> Yadöja, ni ap i nölitba midöinjö, rön, nöbö hogwa nugugu midmin nugugirön, <sup>6</sup> Pita yadöja, “Rig silpa, rig gol aku ni midöl, ji ap ni panjöbö i mid aku nagö näina. Jisas Krais nöbö Nasaret yöbö aku, ib nunwä urön nagö yadmida, ‘Öbil duö!’ <sup>7</sup> Pita aliö rön, imag miritx nugwo adö pön, pi pabil nölmän nugugirön, mag akwör yödpilö aipam, yödpilö kwola aipam wä röja. <sup>8</sup> Wä rimin, rimgör öbil du girön, höx höx wöd girön, God nugwo ri ablaje ri girön, nij nöbö hogwa pisaj God höjöpalib rama ram möl yuadö duöja. <sup>9</sup> God nugwo ri ablaje rön, rob girön yönmidöj aku, nöbö mö midim akuyöbö nugwön, <sup>10</sup> nöbö yödpilö gwogwo öim hon, God höjöpalib rama ubalij il, Ubaltj Kitib Wä, me roi aku, pedox pedoxio yöra römid gi midön, rig ap bla sö ri midmid nöbö aku, pödpöd rön yöda ödöriö rob gir hömidö, rön, rib migä yox nugwön aiö waiö rimä.

### *Pita mönö yad nölöja*

**11** Nöböaku nuŋ God höjöpalib rama riŋadö bö, Solomon Ram Bötö, me röi mölaku m̄dön, Pita Jon yöŋö nöbö hogwa mibil n̄ig ḡim m̄d̄im nugugirön, nöbö mö magalig aiö waiö ri ḡirön ipalip hömä. **12** Nöbö mö höm̄dm̄in, Pita nuŋ nugwön yadöŋa, “Isrel nöbö mö kiyöbö, n̄iŋ pödpöd riŋin riŋ möga yöön anıŋ nöbö hogwa riö nugugu m̄doi? ‘N̄iŋ nöbö hogwa nöbö ölisö, nöbö wä m̄dön riŋdm̄in, nöbö ki öddöia yön ri abm̄dö,’ rön, riŋaku yöö nugum̄doi ä? Aku wöhö. **13** Ebrahim, Aisak, Jekop, nöso maduebö an bla höjöpalmidim God akwör nuŋ keir riŋin, mabö ri nölib nöbö nuŋwa Jisas öbilm̄in, nöbö mö bla nugwön, nuŋ mil mag wä keiryöbö alig m̄dö, rön, nugwöia. N̄iŋ Jisas nugw pölim. Pailot nuŋ Jisas yau abnö röŋa, j̄i n̄iŋ keir yadön yadmä, nugwo pön du b̄i katlö watlö um sö p̄il pal n̄igin me riŋmä. **14** Jisas nuŋ Nöbö Lei; nuŋ Nöbö Kömö Wä öim God riŋ yad mag akwör ra. Makwam n̄iŋ yadmä, Jisas nuŋ nöbö nugub an yöö; nöbäpö p̄ilm̄id nöböaku anıŋ yau abö, riŋmä. **15** Al ḡirön, Nöbö kömö m̄dib maga nölaku nugwo p̄il pal n̄igmä. Makwam God riŋin, nuŋ öbflöŋaku, an mämäg ana keir nugwön yad nölm̄döla. **16** Nöbö yödp̄ilö gwogwo öim nugum̄doi nöbö ki, weik kömö n̄igm̄in nugwöia. Jisas ölisö nuŋwa riŋin mönö, kömö n̄iga. An Jisas nugw pön, ib nuŋwa yadm̄in, Jisas nuŋ riŋin, arjadö kömö n̄iga.

**17** “Makwam nöböhöd möhöd n̄i pik. N̄iŋ keir aipam, nöbö dib n̄iŋ bla aipam, ua alig m̄dön,

Jisas nugwo mag akuyöbö almä. <sup>18</sup> Makwam God nuŋ mönö nuŋwa yadib nöbö bla n̄igö maduar ör r̄ibyöök nölm̄in yadmä, ‘Mai God Mesaia nuŋwa mi ölij höb diba pön wöröxonijö,’ r̄imä aku, r̄ig yadim mag akwör r̄imä. <sup>19</sup> Makwam, ap kib mag gwogwo röi aku, pödpöd r̄im̄in aliö alölönjö, rön, röböök, höbkal God nugwo höj, nuŋ ap kib mag gwogwo röi p̄ix aku ör ix aböna. Aliö alij, Nöbö Diba nuŋ inöm n̄igö yuö kwo ölisö nuŋwa nölon, <sup>20</sup> Krais n̄igö maduar ör yad n̄igöen Krais aku yad aböna. Krais aku Jisas maku. <sup>21</sup> God nuŋ maduar ör yadm̄in, mönö yadib nöbö lei nuŋ bla r̄ig yadim mag akuyöbö, Jisas nuŋ mögorib adöök yöd röul adö kau sö r̄ig mid akwör midan nugugirön, God ap magalig iswob ri n̄ig ri abön wop aku höna. <sup>22</sup> Mosis yadöja, ‘Mai Nöbö Dib God n̄iŋja, nuŋ mönö yadib nöbö ni röxgib, il n̄iŋja keir nöbö i yad aböna. Nuŋ hön, mönö yajön aku magalig nugw ri aböna. <sup>23</sup> Nöbö mö mönö nuŋwa peñ akuyöbö, nöbö mö nuŋwa mideñim; n̄iŋ anjadö riŋadö bö duon wöröxoňijö,’ röja.

<sup>24</sup> “God mönö yadib nöbö Samuel aipam, God mönö yadib nöbö mai hem bla aipam magalig ap wopik wöxnö n̄igmidä nugumidöl aku mödö höd yad nölmä. <sup>25</sup> God maduar ör nöhöniŋ maduebö n̄iŋja mönö yad n̄igöen aku, n̄iŋ keir ap ame p̄imidöi aku maku. God nöso Ebrahim nugwo c̄inö, rön, mönö yad n̄igöja. Mönö yad n̄igöen yadöja, ‘Halou ha nagö yöxaŋ, n̄iŋ yöxi p̄ höuöilmel rön yöxoň bla, nöbö i midon aku nuŋ raŋ, nöbö mö akuyöbö magalig wahax

p̄im̄jöñ̄n̄jö,’ röŋ̄a. <sup>26</sup> God nun̄ Mabö R̄ Nöl̄ib Nöbö nuŋ̄wa Jisas mögör̄ib il k̄i agal aböŋ̄ aku, ñ̄iḡö me rön̄, höd agal abm̄in höŋ̄a. Isrel nöbö mö ap kib mag gwogwo röi aku, pödpöd r̄im̄in aliö alöl̄n̄jö, rön̄, röböxon̄ m̄id ri abit̄j, me rön̄, ñ̄iḡö Isrel nöbö mö k̄iyöbö höd agal abm̄in hö,” röŋ̄a.

## 4

### *Pita Jon yöŋ̄ö ñ̄iḡö mönö diba yadmä*

<sup>1</sup> Pita Jon yöŋ̄ö nöbö mö ñ̄iḡö mönö yad nölm̄idm̄in nugugirön̄, God ap höjöpal ur nöl̄ib nöbö bla aipam, God höjöpalib rama nugwidix m̄idm̄idöi nöbö bla yöj nöbö ñ̄it̄j aku aipam, Sadiusi nöbö bla aipam, hön mönö yadm̄idmä aku audiöx nugumä. <sup>2</sup> Jisas wöröxon̄ öbiliöŋ̄ mag akuyöbö, nöbö mö Jisas nugw pöñ akuyöbö ñ̄it̄j kwo algör wöröxon̄ öbiöñ mönö aku, pödpöd r̄im̄in yad nölm̄idöinjö, r̄im̄in, ölisö wölöŋ̄a.

<sup>3</sup> Makwam, ñ̄it̄j Pita Jon yöŋ̄ö p̄i c̄ic̄i ñ̄iḡon̄, wopik höxi gurön̄ mag k̄i wöhö, laŋ mönö diba yajn̄it̄jö, rön̄, ñ̄iḡö nöbö hogwa pön̄ du nag n̄igmä.

<sup>4</sup> Makwam Pita Jon nöbö hogwa mönö wä aku yad nölm̄idm̄in, nöbö mö nugwön̄, nöbö mö m̄iga mönö wä aku nugw p̄imä. Makwam, nöbö mö Jisas nugw pim bla akuyöbö paip tausan (5000) duöŋ̄a.

<sup>5</sup> Makwam löum̄in, Juda nöbö dib mögör̄ib aku nugwidix m̄idm̄idmä bla aipam, mönö p̄i nuöm ñ̄iḡib nöbö bla aipam, lo mönö yad nöl̄ib nöbö bla aipam, Jerusalem piaku hö mögum r̄imä.

<sup>6</sup> God ap höjöpal ur nöl̄ib nöbö dib ödöriö Anas

Kaiapas yönö, Yam n̄iŋ ada Jon Aleksada yönö, nöbö Yam n̄iŋ ada bli kwo aipam hön, mibıl yöraku m̄dmä. <sup>7</sup> N̄iŋ mögum rön yadm̄in, Pita Jon yönö nöbö hogwa yöl̄iŋ pön hö mibıl yöraku n̄iḡim, n̄iŋ nöbö hogwa yad nugwön yadmä, “Nöbö yödp̄ilö gwogwo röŋ̄ aku pödpöd r̄im̄dm̄in kömö n̄ig? Öl̄sö pikai yöbö pön, ib kai urön, aliö röŋ̄jö?” r̄im̄ä. <sup>8</sup> Aliö r̄im̄in, Inöm Leia nuŋ̄ du Pita yuö kwo aja wölm̄in nugugırön, nuŋ̄ yadöŋ̄a, “N̄iŋ Juda nöbö dib aipam, mönö p̄i nuöm n̄iḡib nöbö aipam, mönö yadm̄idil k̄i nugwi. <sup>9</sup> Nöbö l̄ibl̄ib r̄ibä yödp̄ilö gwogwo röŋ̄ aku r̄im̄dm̄in kömö n̄igöŋ̄ aku nugwön, ‘N̄iŋ pödpöd r̄im̄dm̄in kömö n̄igö?’ rön, an̄iŋ mönö diba yadm̄idöŋ̄ ä? <sup>10</sup> Makwam, n̄iŋ mönö yadiba r̄im̄idil k̄i nugw ri aböñña. Isrel nöbö mö bla magalig algör nugw ri abiŋ̄. Jisas Krais nöbö Nasaret yöbö ib nuŋ̄ akwör nugw pön, ib nuŋ̄wa yadm̄in, nuŋ̄ r̄im̄in, nöbö k̄i nugwo an̄adö kömö n̄iḡm̄in, yön ri abm̄ida nugwöia. N̄iŋ Jisas Krais nugwo b̄i katlö watlö höñ sö p̄il pal n̄iḡmä, j̄i God r̄im̄in höbkal öbılöŋ̄a. <sup>11</sup> Jisas nugwo r̄ibyöx nugwön, God Mönö r̄ib i kai kitön yadmä,

N̄iŋ ram urib nöbö piaku, riḡ m̄ixil i, aku riḡ gwogwo, me rön, röböx aku,

wopik ram padö mibıl yöbö bö p̄in nöl ḡi m̄idö,’ r̄im̄ä.

<sup>12</sup> God nuŋ̄ Jisas ib nuŋ̄ akwör an̄iŋ yadöŋ̄a nugwön Jisas nuŋwör an̄iŋ kömö p̄ib maga ra. Mögorib il k̄i nöbö hör i an̄iŋ kömö p̄ib maga

m̄döl, m̄i wöhö,” rȫja.

<sup>13</sup> Pita Jon nöbö hogwa öb̄ilön ipöökölüm; am̄in ödöriö akwör yadm̄in, nöbö dib piaku nugwön aiö waiö rön yadmä, “Nöbö hogw k̄i ñiñ skul pölim aku, j̄i ñiñ Jisas p̄isan m̄idön mag akuyöbö alöinjö,” r̄imä. <sup>14</sup> Nöbö yödp̄ilö gwogwo rȫja r̄im kömö n̄igöñ aku mib̄il ñiñ yöraku m̄idm̄in nugugirön, ñiñ nöbö hogwa mönö yadib̄ maga m̄idölön. <sup>15</sup> Makwam, ñiñ yadmä, “Kansol ram k̄i r̄iñadö bö du mijne,” r̄imä. R̄iñö bö du m̄idim̄ nugugirön, ñiñ keir yad nugwob nugwob rön yadmä, <sup>16</sup> “Nöbö hogwa k̄i an pödpöd c̄injö? Ñiñ ap rölibä akuyöbö aku r̄im, Jerusalem nöbö mö magalig mödö nugwöia. Makwam, ñiñ nöbö hogwa ap rölibä akuyöbö i rölöinjö rön yadiba m̄idöl. <sup>17</sup> J̄i ñiñ duön, mönö aku nöbö mö r̄igwoñ bli yadijö, ñiñ algör nugubä maga ra. Alig m̄id aku, an ñiñ nöbö hogwa mönö ölisö yadön yajniñja, ‘Jisas ib nuñwa mai nöbö mö bli yad nölm̄ijeñ, m̄i wöhö,’ c̄injö,” r̄imä.

<sup>18</sup> Aliö rön, nöbö hogwa yadim̄ hömin yadmä, “Jisas ib aku mai urm̄ijeñ; nöbö mö bli Jisas mönö aku yad nölm̄ijeñ, m̄i wöhö,” r̄imä. <sup>19</sup> Aliö r̄im̄in, Pita Jon yöñö ñiñ painjö yadmä, “An God mönö nuñ aku röböxon, mönö ñiñ aku p̄iñ, God nugwo wä cönijönö wöhö? Ñiñ keir nugwi. <sup>20</sup> Makwam Jisas agap b̄ilim̄ röñ, agö mönö b̄ilim̄ yadöñ aku, an nöbö mö akuyöbö ñigö yad nölon röböxt̄b maga m̄idölö,” r̄imä.

<sup>21-22</sup> Aliö r̄im̄dm̄in, Kansol nöbö dib piaku r̄ib̄ ñiñja keir yöñ nugwön, ‘Nöbö k̄i kim̄ padokwo

padök panjöbö i höuöiliö hö pìn du adokwebö mịj bö (40) mịdön, wopik kömö nịg kị, nöbö mö bla nugwön magalig God nugwo ri ablaŋe rİMİDÖİA. An nöbö hogw kị nịgö ap i rİMİJNỊJ aku, nöbö mö kịyöbö ölüsö röjöñiñjö,’ rön, nịj nöbö hogwa hör mönö ölüsö yadön, yad abım röu dumä.

*Nöbö mö Jisas nugw pim piaku God höjöpalmä*

*23* Pita Jon nịgö nöbö hogwa aliö yad rıñjö bö abım, nịj du Jisas nöbö mö nuñ akuyöbö nịgö nugwön, God ap höjöpal ur nölịb nöbö dib bla aipam, mönö pı nuöm nịgıt nöbö bla aipam, agö mönöm yadim aku nịgö yad nölmä. *24* Yad nölmidmın, nịj nugwön magalig God höjöpalön yadmä, “Nañ Nöbö Dib panjöbö mịdlö. Nañ adöx yöd röul adö kau sö rı nịgon, mögörıb il kị rı nịgon, ban yuö diba rı nịgon, ap agap apım mịd piaku magalig rı nịgon, rı nịgmö. *25* Maduar ör nañ rıman, Inöm Leia nuñ nöso ana Depid nugwo rıbyöx nölmın, mönö nagö aku yadön yadöja, ‘Juda nöbö mö yöi piaku nịj pödpöd rİMİN ölüsö rödöi?

Nöbö mö piaku pödpöd rİMİN rıbyöx nugw ri abön wöhö,  
mönö adö panjöbö i yad nịgon höuöu rıbi röög yadöi?

*26* Kiñ mögörıb hörırör nugwidix mịdöi piaku aipam,  
gapman nöbö dib mögörıb hörırör nugwidix mịdöi piaku aipam,  
mönö adö panjöbö i yad nịgon yadöia,

“God Nöbö Diba p̄isaŋ, Mesaia nuŋwa p̄isanj,  
an n̄igö p̄isanj nuö nuö pin̄iŋö,” röinjö,  
röŋa.

<sup>27</sup> Kiŋ Herod aipam, gapman nöbö dib Podias  
Pailot aipam, Juda nöbö mö yöi akuyöbö bli  
aipam, Isrel nöbö mö b̄ilik yöbö bli aipam,  
Jerusalem yörök hön, Mabö R̄i Nöl̄ib Nöbö lei  
naŋ aku Jisas, Mesaia yad n̄igmö akwör, mönö  
panyöbö i yad ödör n̄igmä. <sup>28</sup> Makwam nagö  
Nöbö ölüsö höd r̄ib naŋa keir yöç nugwön yadmö,  
Krais nugwo al aliö cöñiŋö, r̄imö makwam, n̄igö  
r̄ib maga n̄igöŋa; höraku ölüsö n̄iŋa m̄idölöx.  
<sup>29</sup> Nöbö Dib, weik anit̄ mönö ölüsö gwogwo ödöriö  
yadm̄idöi aku, nagö r̄ibyöç nugwö. Naŋ anit̄  
mabö r̄i nöl̄ib nöbö mö naŋ bla nugwidix m̄idön,  
öl̄isö nagö anit̄ nölaŋ, an ipöxoŋiŋ; mi ususör  
rön mönö nagö nöbö mö piaku n̄igö wöxnö yad  
nöniŋa. <sup>30</sup> Nöbö mö ap r̄i piaku, nagö ranj,  
an Mabö R̄i Nöl̄ib Nöbö lei nagö Jisas ib nuŋwa  
uriŋ, n̄igö kömö n̄igaŋ. Nagö ranj, an Jisas ib  
nuŋwa yadiŋ, ap rölibä akuyöbö bli, ap nugub  
nugwöl̄ibä akuyöbö bli riŋjö,” r̄imä.

<sup>31</sup> Makwam n̄iŋ God nugwo aliö höjöpalön r̄i ḡir  
m̄idim nugugirön, ram m̄idmä aku m̄imön röög  
p̄im̄in, Inöm Leia nuŋ hö yuö n̄iŋ kwo aja wölm̄in  
ipöxoŋlim; n̄iŋ mi ususör rön God Mönö aku yad  
nölmä.

*Jisas nöbö mö nuŋwa ap nuöm n̄ig nö/l ri abmä*

<sup>32</sup> Makwam nöbö mö Jisas nugw pim piaku,  
mönö panjöbö i yad ödör n̄igön, r̄ib panjöbö

**4:27:** Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Apos 3:13      **4:28:** Apos 2:23

**4:29:** Epes 6:19      **4:32:** Apos 2:44

yöön, ap ñiŋ ap agapim m̄döŋ piaku, ap ñiŋ n̄giö panjör ör m̄dm̄n, ap anör, me rön, nugwölüm. <sup>33</sup> Jisas mönö wä pön dub nöbö piaku, nöbö mö akuyöbö ñigö mönö ususör ri yadön yadm̄dmä, “Jisas nugwo p̄l pal n̄gim, wöröxon öbilm̄n, mämäga ana keir nugwo nugwölönjö,” r̄mä. Aliö r̄m̄dm̄n, God ñigö magalig mi ödöriö ulioxön p̄i ri abm̄da. <sup>34</sup> Nöbö mö i ap i met wölönj. Nöbö mö mögorib mönö ram bli m̄döŋ piaku, s̄im ri rig pön, <sup>35</sup> Jisas mönö wä pön dub nöbö bla ñigö nölm̄dmä. Ñiŋ piöñö pön, nöbö mö ap m̄dölönj akuyöbö ñigö nuöm n̄ig nölm̄dmä.

<sup>36</sup> Makwam nöbö Lipai ila yoxip duön yoxim nöbö i ib nuñwa Josep. Mögorib nuñwa Saipras yöbö. Nöbö aku nuñ nöbö mö bli ñigö mönö höimöliö yadön yad nöl ri abm̄n, ñiŋ nugwön wahax pön r̄ib wä yox nugu gör m̄dm̄doi makwam, Jisas mönö wä pön dub nöbö bla ib nuñwa Banabas me r̄mä. <sup>37</sup> Josep mögorib nuñwa i yadm̄n, nöbö mö bli wobim nugugirön rig aka rag hö Jisas mönö wä pön dub nöbö akuyöbö ñigö nölöñja.

## 5

### *Ananaias mönöbö hogwa inakmönö hörmä*

<sup>1</sup> Makwam mönöbö wab i m̄dmä. Nöboniñja iba Ananaias, möninj nuñwa iba Sapaira. Mönöbö hogwa ñiŋ mögorib ñiŋ i yadm̄n wobmä. <sup>2</sup> Wobm̄n, Ananaias nuñ rig aka adöi ñiŋ keir nuöm n̄ig n̄igön, adöi pön du Jisas mönö wä

pön dub nöbö bla ñigö nölöŋja. Mönitja aipam nugwöŋja.

<sup>3</sup> Makwam Ananaias ríg aku aliö rag hö nölmìn, Pita yadöŋja, “Ananaias, Seten nagö ríba nölmìn, naŋ inakmönö hörön yadlö, ‘Mögöríb woböi ríga magalig pön hól kí,’ rílö. Naŋ anitj mönö inakmönö hörö aku, Inöm Leia nugwo kwo algör inakmönö hörö. Mögöríb woböi aku ríg adöi umadön hólö. <sup>4</sup> Mögöríb aku, mögöríb nagö. Sím cínöb, sím rílax; röböxnöb, röböxlax. Makwam mögöríb sím ríman, ríg wobmä aku, magalig pön hönöb, magalig pön hólax; bli ör pön hönöb, bli ör pön hólax; magalig ram nagö yöraku röböx hönöb, röböx hólax. Aku mönö mítöllö. Jí naŋ inakmönö hörö aku, anör inakmönö höröio; God nugwo kwo algör ör inakmönö hörö. Naŋ pödpöd rímìn mag akuyöbö ailö?” röŋja.

<sup>5</sup> Pita aliö rímìn, Ananaias nugwön mag akwör hö pín migrö bö palön aŋadö wörököŋja. Almitn nugugırön, nöbö mö bla alöŋ magaku nugwön, ölülö rímìn ipöxmä. <sup>6</sup> Ha nöbö bla hön, nöbäpö högi miŋ aku ñapñap uñ wobön, pön du hogw pílmä.

<sup>7-8</sup> Makwam mönitja nuŋ nöbönitj nuŋwa wörökim pön du hogw pílim aku nugwölöŋ. Nuŋ hör metyöbö mag i mítöön hömìn, Pita nugwo yadöŋja, “Mögöríb ñitj mönöbö aku sím rím, ríg aliö akwör woböi ä?” röŋja.

Aliö rímìn, mönitja yadöŋja, “Woböi ríg aku rag hö maku pal,” röŋja.

**9** Aliö r̄im̄in, Pita nugwo yadöŋa, “Ñiŋ mönöbö rama pödpöd r̄im̄in mönö paŋyöbö i yad ödör n̄igöŋ alöi? Nöbö Diba Inöm nuŋwa inakmönö höröi aku nugweniŋö, rön, akuyöbö alöi ä? Nugwö! Nöbönäŋ wöröxm̄in, pön du hogw p̄ilöi nöbö bla m̄idöi ubalij il yör̄ik. Nagö kwo algör p̄irag duba r̄im̄idöinjö,” röŋa.

**10** Aliö r̄im̄in nugugirön, mag m̄id akwör, Pita yödp̄ilö il yöra p̄in m̄igrö bö palön wöröxöŋa. Nöböniŋ nugwo pön du hogw p̄ilim ha nöbö rogwaku hön, möniŋa algör ör mödö aŋadö wöröxöŋaku nugwön, nugwo pön du nöböniŋ nugwo hogw p̄ilim yöra pedöx pedöxiö hogw p̄ilmä.  
**11** Krais nugw pim nöbö mö bla aipam, nöbö mö bla aipam, ap r̄ig röŋ aku nugwön, magalig ölölö r̄im̄in ipöxmä.

### *Ap rölibä akuyöbö bli hörirör r̄imä*

**12** Jisas mönö wä pön dub nöbö akuyöbö möl sö ap rölibä akuyöbö m̄iga akwör nöbö mö m̄idim mibil yöraku r̄im̄idmä. Makwam nöbö mö God Mönö nugwön Krais nugw pim bla, magalig hö mögum r̄im̄idmä God höjöpalib rama r̄iŋadö bö “Solomon Ram Bötö” me röi möl aku. **13** Nöbö mö piaku bli, Krais nugw pim nöbö mö akuyöbö n̄igö nugum̄in wä röŋa, j̄i Krais nöbö mö nuŋ m̄idöi piaku, an pödpödiö du ñiŋ p̄isanj mögum c̄in̄iŋö, rön, ipöxmä. **14** Makwam öim öim nöbö mö yoŋyöbö m̄iga akwör, Nöbö Diba nugw pön, nöbö mö hödyöbö piaku p̄isanj hö n̄igiö n̄igöŋ paŋör mögum r̄im̄idmä. **15** Jerusalem nöbö mö, Jisas mönö wä pön dub nöbö bla r̄imä akuyöbö

nugwön, nöbö mö wöj pîlmîdim bla pön hö ödöi dibä pedöx pedöxiö nîgön, köp malö malö yöd nîgön yadmä, “Pita hö duan̄, naiö inaua nuñwa nîgö palan̄, kömö nîgan̄,” me rîmä. <sup>16</sup> Nöbö mö hör mögörîb Jerusalem il yôra mîdim bla, akuyöbö algör nöbö mö ap röñ bla aipam, nöbö mö ragwo as alîg mîdim bla aipam pön hömä. Pön hömîdmîn, nîgö rîm, magalîg kömö nîgöñja.

*Jisas mönö wä pön dub nöbö bla nîgö rî gwog-wam röñ nag nîgmä*

<sup>17</sup> Almîdmîn, God ap höjöpal ur nölîb nöbö dib ödöriö aku aipam, nöbö nugub nuñwa Sadiusi nöbö bla aipam, nîñj ap rölibä akuyöbö aliö rîñj ib ana pîn diönîñjö, röñ, Jisas mönö wä pön dub nöbö bla nîgö nugumîn ölüsö wölöñja. <sup>18</sup> Nîgö ölüsö wölmîn, Jisas mönö wä pön dub nöbö bla nîñj pî cîcî nîgön, pön hön gapman adö nîgö nölmîn, nag nîgmä. <sup>19</sup> Nag nîgmä aku, jî wop akwör pîxmag yuö bö, Nöbö Diba ejol i yad abmîn, hön ubalija rödon, nîgö yölñj pön rîñjö bö dumä. <sup>20</sup> Rîñjö bö pön duön ejola yadöñja, “Nîñj God höjöpalîb rama du gîrön, nöbö mö bla nîgö, God ran̄ öim öim mîjöñ mönö mag wä aku magalîg yad nöl ri abne,” röñja.

<sup>21</sup> Aliö rîmîn, ruö löumîn nugugîrön, nîñj God höjöpalîb rama duön, ejola yadöñ mag akuyöbö, nîñj ila nîgön nöbö mö bla nîgö mönö mag wä aku yad nölmä. Aliö yad nölmîn nugugîrön, God ap höjöpal ur nölîb nöbö dib ödöriö aku aipam, nöbö nugub nuñ bla aipam hömîn, mönö pî nuöm

nı̄gıt̄b nöbö bla ńı̄gö magalı̄g wö rı̄mın, hö Kansol diba mögum rı̄m, God höjöpalı̄b rama nugwidı̄x mı̄dı̄b nöbö bla yad abön yadmä, “Jisas mönö wä pön dub nöbö bla nag ńı̄göl aku weik du yölı̄n pön höne,” rı̄mä. <sup>22</sup> Aliö rı̄mın, God höjöpalı̄b rama nugwidı̄x mı̄dı̄b nöbö bla kılabis ram aku duön nugumın, Jisas mönö wä pön dub nöbö bla mı̄dölim. ńı̄n houöil hön yadmä, <sup>23</sup> “An du nugumın, ubalija rı̄g wöl göi akwör mı̄dmın, nugwidı̄x mı̄dı̄b nöbö bla algör ör ubalij il aku nugugu mı̄döi aku, jı̄ an uba rödon, ram möl yuadö wölu nugumın, nöbö i mı̄ mı̄dölö,” rı̄mä. <sup>24</sup> Aliö rı̄mın, God höjöpalı̄b rama nugwidı̄x mı̄döi nöbö bla nöbö dib ńı̄n aku aipam, God ap höjöpal ur nölit̄b nöbö dib bla aipam, mönö aku nugwön, aliö al aku pödpöd cönı̄njo, rön, rı̄b mı̄ga akwör yȫx nugumä.

<sup>25</sup> Aliö rı̄b mı̄ga yȫx nugw mı̄dım nugugırön, nöbö i hön ńı̄gö yadöja, “Nöbö nag nı̄gim bla, ńı̄n du God höjöpalı̄b rama mı̄d gırön, nöbö mö mönö yad nölmı̄döinjö,” röja. <sup>26</sup> Aliö rı̄mın, God höjöpalı̄b rama nugwidı̄x mı̄dı̄b nöbö diba, nöbö nuñ bli ńı̄gö yölı̄njon, Jisas mönö wä pön dub nöbö rama pı̄ba dumä. Duön, Jerusalem nöbö mö kıyöbö anı̄n rı̄g röd paiöñı̄njo, rön, ńı̄gö yadyȫxön rölim; tar yölı̄n pön hömä.

<sup>27</sup> Jisas mönö wä pön dub nöbö bla ńı̄gö tar yölı̄n pön Kansol hö mögum rı̄ mı̄dim mibıl yöra pön höm, God ap höjöpal ur nölit̄b nöbö dib ödöriö aku ńı̄gö yadöja, <sup>28</sup> “Ńı̄gö, Jisas mönö mag aku yad nölmı̄jeñı̄ne, rön, mönö ölisö yadöla

aku, ji yad wöhö nugwön röbököla. Ñịṇ du Jerusalem nöbö mö ñịgö magalig Jisas mönö mag aku yad nöl gırön, anör yad höimöuön yadmıdöia, ‘Ñịṇör Jisas nugwo pıl pal nịgöinjö,’ rımıdöinjö,” röŋja.

**29** Aliö rımıdmın, Pita Jisas mönö wä pön dub nöbö bli pısaŋ yadmä, “Nöbö mö mönö yadöi aku poiniŋ; God mönö nuŋ akwör pıniŋa! **30** Jisas nugwo bı höñ sö pıl pal nịgıtım wörököŋjö aku, ji nöso auso nöbö höjöpalmıdim God akwör rımın, höbkal öbılöŋja. **31** Öbılmıŋ, God nuŋ rımın, wölu mögörıb adöx yöd röul adö kau sö yöraku duön, God imag mırıx nuŋ adö mıda. Makwam an nugumıŋ, nuŋwör Kin mıdön, anịŋ kömö pöna. Nuŋ anịŋ Isrel nöbö mö ulioxön, ap kib mag gwogwo röl aku, pödpöd rımın aliö alolıŋjö, rön, röböxiŋ, nuŋ nugwön ap gwogwo röl aku röbököön, anịŋ kömö pöna. **32** God ri aku, an mämäg ana keir nugwön, rımij möl ana keir audiöx nugwön, nöbö mö bla ñịgö yad nölmıdöla. Nöbö mö God mönö nuŋwa nugw pön rıg yad mag akwör rımıjöñ akuyöbö, God nuŋ Inöm Leia ñịgö nölön, nuŋ ñịgö kwo algör mönö wä aku yad nöl ri abön raŋ nugwöñiŋjö,” rımä.

**33** Jisas mönö wä pön dub nöbö bla aliö rımıdmın, mönö pı nuöm nịgıtım nöbö hö mögum ri mıdim yöraku ölüsö rödön yadmä, “Ñịṇ mı anadö pıl pal nıgnıŋjö,” rımä. **34** Aliö rımın mönö, mibıl yöraku nöbö i mıdöŋja, ib nuŋwa Gameliel. Nuŋ Perisi nöbö, lo mönö yad nölıb nöbö ñịŋja

i. Juda nöbö mö magalig nugwo nugumän wä rämädöja. Nöböaku öbilön yadöja, “Nöbö rogw kî ñigö yadïn rïnjö bö röu duñ. Ni ñigö mönö i yad nöinö,” röja. Aliö rämän, nöbö adaku yad rïnjö bö abmä. <sup>35</sup> Nöbö adaku yad rïnjö bö abim nugugirön, Gameliel nuñ nöbö Kansol bla ñigö yadöja, “Isrel nöbö ruai, ñiñ nöbö pik ñigö agö magim rïba rämädoi aku, rïbyöx nugw ri aböña. <sup>36</sup> Niñ nugwöia, höd Tudas, ni nöbö dib me rön yadmän, mönö nuñwa yadmäd aku nöbö mö miga akwör, po hadred akuyöbö, nugw pimä. Jit mai nöbö bli nugwo pil pal niñ git, nöbö mö mönö nugwo nugw pimädim bla yau hörirör dum pöröja. <sup>37</sup> Makwam mai, ib ana pim wop aku, algör Judas nöbö Galili yöbö aku yadöja, ‘An gapman bla pisan nuö nuö rön, niñ rïbix abnijö,’ röja. Aliö rämän, nöbö mö miga akwör mönö nugwo pön, öbil gapman pisan nuö nuö pilmä. Jit midip duön, nöböaku nugwo algör pil pal niñ git, nöbö mö mönö nugwo nugw pimädim bla yau hörirör dum pöröja. <sup>38</sup> Makwam mi, ni ñigö yadmädra, nöbö mönö diba yadmädöl kiyöbö niñ rï gwogwam rämijeñ. Ñigö hör yad abiñ duñ. Rïb niñ keira yox nugwön röiaku, du dib röxonijönö wöhö rön nugwijn pín diöna. <sup>39</sup> Jit God nuñ yadmän röiaku, niñ nöbö Kansol ap i rïbä maga niñgen. Niñ rï gwogwam cöñaku, nöbö piaku pisan nuö nuö peñ; God pisan nuö nuö pöñijö,” röja.

<sup>40</sup> Gameliel aliö rämän, nöbö Kansol bla rïg yadöja akuyöbö nugwön, Jisas mönö wä pön dub

nöbö bla ñigö yadmìn hömìn, naga pì ñigö uplöb palcix bacix rì palön, “Jisas mönö magaku mai yad nölmijeñ, mi wöhö,” rön, ñigö yad abim dumä.

<sup>41</sup> Makwam Jisas mönö wä pön dub nöbö bla, anïn pödpöd rımìn aliö alöinjö, rön, nugwölim. God anïn Jisas nöbö nuñwa ödöriö, me rön, rım, an mag akuyöbö alöinjö, rön, Jisas nugwo ri ablaje rön, Kansol dib aku röböxon dumä. <sup>42</sup> Duön, öim öim God höjöpalib rama rïnjö yöraku duön, ram ram piaku duön, Jisas nuñ Krais, me rön, mönö wä aku yad nölmidmä.

## 6

*Ap nuöm nig nölib nöbö akuyöbö mij sö yad nigmä*

<sup>1</sup> Mìdip duön, nöbö mö Jisas nugw pim bla, migä magöri rì gï mìdmä. Makwam Juda nöbö mö Grik mönö nugwim akuyöbö, Juda nöbö mö Juda mönö yöbö nugwim akuyöbö ñigö yadyöxon yadmä, “Lap wösrö ñinj akuyöbö ñigö rïg, ap mag, ap bla nuöm nig nöl ri aböia, jï lap wösrö an bla ñigö ap nuöm nig nöl ri abölöinjö,” rımä. <sup>2</sup> Aliö rımidmìn, Jisas mönö wä pön dub nöbö akuyöbö möl sö piaku nugwön, nöbö mö Jisas nugw pim bla magalig wö rımìn hömìn yadmä, “Haul nöbö mölöu nöbö. An God Mönö yad nölol mönö aku röböxon, nöbö mö akuyöbö ñigö ap nuöm nig nöinj aku, wä renim. <sup>3</sup> Makwam, ñinj nöbö akuyöbö mij sö hölu nugwön yadij, an ñinj mabö aku yad nigmat, mabö aku cöña. Makwam God

Inöma ñigö aja wölön r̄ib wä nöl nöbö piakwör nugwön yad ñigöñā. <sup>4</sup> An piöñö God höjöpal gırön, nöbö mö akuyöbö ñigö God Mönö aku yad nöl gırön mijniñö,” r̄imä.

<sup>5</sup> Mönö yadmıdim aku nugumın, ñigö magalıg wä r̄imın, nöbö akuyöbö mıt sö yad nıgmä. Nöbö piaku i Stipen. Stipen nuñ God nugw p̄t gö ñigön r̄imidöñä. Inöm Leia nugwo aja wöl gi mıdmıda. I Pilip, i Prokoras, i Naikena, i Timon, i Pamenas, i Nikolas. Nikolas nuñ taun dib Adiok yöbö. Nuñ höd Juda nöbö yöi aku, jı mai Juda nöbö mö r̄ibyöñ nugwim akuyöbö nugw pöñä. Makwam mai nuñ Jisas nugw pöñä. <sup>6</sup> Nöbö mıt sö piaku yad nıgon, ñigö pön Jisas mönö wä pön dub nöbö bla mıdim yöra pön höm, ñiñ God höjöpalön, imaga yöcmac ñigö rol sö nıgmä.

<sup>7</sup> Makwam ñiñ God Mönö yad nölmın, dumın nugugırön, Jerusalem nöbö mö miga akwör Jisas nugw p̄imä. God ap höjöpal ur nölb nöbö bla miga akwör Jisas mönö wä aku nugwön nugw p̄imä.

### *Stipen nugwo mönö diba yadmä*

<sup>8</sup> God nuñ Stipen nugwo p̄i ri abön, ölüsö nuñwa nugwo nölmın, Stipen nuñ ap rölbä piaku, ap nugub nugwölbä piaku, miga akwör nöbö mö mıdim mibıl yöra r̄imidöñä. <sup>9</sup> Makwam Juda nöbö mö mögörb hör hör piakuyöbö bli hön Juda mögum r̄ib ram i hön, God höjöpalmıdmä; Juda mögum r̄ib ram aku, “Weik Nag Mıdölöl Ram” me r̄imidmä. Juda nöbö piaku, bli Sairini taun yöbö, bli taun dib Aleksadria yöbö, bli Silisia

Propins yöbö, bli Esia Propins yöbö. Ñiŋ Stipen röŋ akuyöbö nugwön, ususör rön nugwo mönö nuö nuö yadmä aku, <sup>10</sup> jɪ God Inöma nuŋ Stipen nugwo rɪb wä mida nölmɪn nugugırön, Juda nöbö bla nugwo mönö kai yadmä aku, rɪbyöх nugw ri abön painjö algör ör mönö wä mɪd akwör yadmɪn, nugwo painjö yadɪb maga nɪgölöŋ.

<sup>11</sup> Jɪ ñiŋ Stipen nugwo yad wöhö nugwön, du nöbö inakmönö hörɪb bli ñɪgö tar yad ri abmɪn, ñiŋ hön yadmä, “An nugwöla, nöbö kɪ nuŋ Mosis mönö kai kɪtöŋ aku yad höimöuön, God nugwo yad höimöuön rö,” rɪmä.

<sup>12</sup> Ñiŋ inakmönö aku hörmɪdmɪn, nöbö mö hör piaku nɪgön, mönö pɪ nuöm nɪgɪb nöbö bla nɪgön, lo mönö yad nöliŋ nöbö bla nɪgön, höbwab ñɪgö aku gwogwo rɪmɪn, Stipen nugwo mönö diba yadɪba pön, Juda Kansol diba mɪdim piaku pön dumä. <sup>13</sup> Pön duön, nöbö inakmönö hörɪb bli alıg pön höm, ñiŋ yadmä, “An nugumɪn, nöbö kɪ öim öim God höjöpalɪb ram lei kɪ aipam yad mönö nɪgön, Mosis lo mönö kai kɪtöŋ aku aipam yad mönö nɪgön ra. <sup>14</sup> Makwam nuŋ mönö i yadmɪn nugwöl aku yada, ‘Jisas nöbö Nasaret yöbö aku, mai God höjöpalɪb ram kɪ hajal aböna. Jisas nuŋ raiŋ, Mosis anɪŋ yad nölöŋ mönö adaku röböxön, mönö yonyöbö pön mai dinɪŋjö,’ rö,” rɪmä.

<sup>15</sup> Makwam Juda Kansol diba mɪdim nöbö bla, Stipen nugwo riö cɪx nugugu mɪdön nugumɪn, haŋaj mämäg yuö nuŋ adaku ejol haŋaj mämäg yuö rögx nɪgöŋja.

## 7

*Stipen Juda Kansol nöbö dib bla ñigö Krais  
mönö wä aku yad nölöŋa*

<sup>1</sup> Ñiŋ mönö inakmönö aku hörim, God ap höjöpal ur nölöb nöbö dib ödöriö aku Stipen nugwo yadöŋa, “Mönö nagö yadöi aku mi yadöinjönö inakmönö höröt?” röŋa.

<sup>2</sup> Aliö rımın, Stipen yadöŋa, “Acö nöböhöd nöbö, nugwi! Nöso maduebö ana Ebraham maduar ör taun dib Haran duölöŋ magaku, mögörib Mesopotemia mıtöŋ magaku, God mil wä keiryöbö alig mıtaku nugwo yadöŋa,  
<sup>3</sup> ‘Mögörib nagö kí röböxon, nöbö mö nagö bla röböxon, mögörib hör i ni nagö yabunaku duö,’ röŋa.

<sup>4</sup> “Aliö rımın, Ebraham mögörib dib Kaldia mıtmdıd yöraku röböxon, taun dib Haran du mıtmdıda. Mai Ebraham nuö wöröxīm, God nuŋ yadmın, Ebraham nuŋ hö mögörib ñiŋ mıtöi yörık mıtmdıda. <sup>5</sup> Wopaku God nuŋ Ebraham nugwo mögörib möl i yadölöŋ. Hön hör ör mıtmdıda. Wopaku Ebraham ha i yöxölöŋ; hör ör mıtmdıda. Jí God nuŋ Ebraham nugwo yadöŋa, ‘Mai mögörib kí nagö pınö. Halou ha nagö yöx pön haŋ yöx pön höŋ diön piaku, mögörib kí algör ör pön mıtjöñiŋo,’ röŋa. <sup>6</sup> Makwam God mönö i yadön yadöŋa, ‘Halou ha nagö yöx pön haŋ yöx pön höŋ diön piaku, du nöbö mö hör mögörib piaku mıtın, ñigö magalig nag nıgön, mi ri gwogwam rön, nag mabö röŋ yad nıg

---

**7:2:** Jen 11:31; 12:1    **7:4:** Jen 11:31–12:5    **7:5:** Jen 12:7;  
15:18; 17:8    **7:6:** Jen 15:13–14; Eks 12:40

giñ r̄imidin nugugirön, k̄im akuyöbö po hadred (400) yörenöna. <sup>7</sup> Makwam nöbö mö ñigö almijöñ akuyöbö, ni piöñö painjö ñigö ri gwogwam ciña. Nöbö mö nañ bla, mögörib aku röböxon, hö ni höjöpalön ri gör miñjöñ mögörib ki, me röñja. <sup>8</sup> Makwam God nuñ Ebraham nugwo mönö ölsö ma i yad ñigön yadöñja, ‘Halou ha nagö yox pön han yox pön höj diön piaku, ñigö nugwidix miñin makwam, ha kiai hañkapa rił uña ödörin,’ me röñja. God aliö r̄imin, mai Ebraham ha nuñwa Aisak nugwo yox pön hön, wop akuyöbö miñ sö miñdon, wop amñaxib aku haaku nugwo rił uña ödöröñja. Aisak piöñö ha akuyöbö möl sö yox pön höj makwam, an Isrel nöbö mö ila hörirör miñdöla.

<sup>9</sup> “Nöso maduebö an piaku, nöbö höd adö bla piñin ñiñja Josep rib gwogwo yox nugumün, ölsö wölmin, nugwo pön nöbö adö bli nölmün, nugwo wobön pön mögörib Ijip dumä. Pön dumün, miñ ri abölöñ, ji God nuñ Josep röböxölöñ. <sup>10</sup> Ömörö diba Josep nugwo hömidöñ aku, God nuñ nugwön Josep nugwo nugwidix miñ ri abmidöñja. God nuñ Josep nugwo rib wä nölon riñin, Ijip Kiñ Pero, nöbö Josep ki nuñ ribyox nugw ri abön rö, rön, nugwo yad ñigmün, mögörib Ijip aipam, ram ap nuñ bla magalig aipam nugwidix miñdmida.

<sup>11</sup> “Mai wop i kiö dib ödöriö aku, mögörib Ijip aipam, mögörib an Kenan ki aipam höm, nöso an mögörib Kenan ki miñdim bla, ap maga

hölu nugumın, ap mag nı̄mıt i mı̄dölmın, rı̄b diba yöxmä. <sup>12</sup> Makwam nuö ñı̄ŋ Jekop mönö i nugwöŋja, ap mag mı̄ga mögörı̄b Ijip mı̄döŋja. Makwam nugwön ha nuŋ bla ñı̄gö yadmın, ap mag wobı̄ba Ijip dumä. <sup>13</sup> Du wob pön hön, nı̄m pörön, iswob wobı̄ba dumä. Dumın, pı̄gnı̄ŋ Josep ñı̄gö yadöŋja, ‘Nöböhöd nöbö, ñı̄ŋ nı̄ yönı̄mım me rön nugwöinjönö? Nı̄ haul ñı̄ŋja Josep ör,’ me röŋja. Aliö rı̄mın, Ijip Kiŋ Pero mönö aku nugwön yadöŋja, ‘Aku Josep haul nöbö nuŋ bılım e!’ röŋja. <sup>14</sup> Josep piöŋjö, acö na Jekop, nöbö mö nuŋ bla pı̄saŋ yadkap höŋj, me rön, mönö yad abmın, nuö Jekop nöbö mö padokwo padök mös paŋ höüöiliö hö wölu injösu sö (75) pön pı̄saŋ dumä. <sup>15</sup> Nuö Jekop aliö alön, mögörı̄b Ijip du mı̄dön, wörököŋja. Mı̄dıp duön, nöso nöbö piaku magalı̄g wöröx pörmä. <sup>16</sup> Makwam mai ha ñı̄ŋ bla nuö yöd bla hölu rag duön, taun dib Sekem hogw pı̄lmä. Nöbäpö hogwaj aku, nöso maduebö Ebrahim, Hemor ha nuŋ bla ñı̄gö rı̄g i nölön woböŋja.

<sup>17</sup> “Makwam God Ebrahim nugwo höd rı̄g cı̄nö, rön, mönö rı̄g yad nı̄göŋj akuyöbö rı̄ba rön röŋ makwam, nöbö mö an Isrel mögörı̄b Ijip mı̄dim akuyöbö, halou ha yöxīp duön yöxīp höüöilmel rön, nöbö mö mı̄ga mı̄dmä. <sup>18</sup> Nöbö mö an Isrel mı̄ga akwör mı̄dim wop aku, mögörı̄b Ijip aku kiŋ yonyöbö wöxnö nı̄göŋja. Kiŋ yonyöbö aku nöso Josep nugwo nugwölöŋ makwam, <sup>19</sup> nöbö mö an

**7:13:** Jen 45:1-4,16    **7:14:** Jen 45:9-11; 46:27    **7:15:** Jen 46:1-7; 49:33    **7:16:** Jen 23:2-20; 33:19; Jos 24:32    **7:17:** Eks 1:7-8    **7:19:** Eks 1:11-22

bla r̄i gwogwam ödöriö rön, mönö ölisö yadm̄in, halöu ha ñiñ bla yöö pön hön, riñadö pi blaku abit̄, ñiñ keir midön wöröxm̄dmä. <sup>20</sup> Aliö almä aku, ji wop mibil yöraku, mönöbö hogwi ha wä midöy yöö pön hön, ib nuñwa Mosis me rimä. Ha aku nugwo roun mös pañ ram möl piaku umad ḡim midm̄ida. <sup>21</sup> Mai ha kiai aku nugwo pön du riñadö bö n̄igim, Pero halöu nuñ aku hön, nugwo nugwön, rag du ha ni, me rön, riñg urmidöja. <sup>22</sup> Nuñ mag akuyöbö alön riñg urim, Mosis nuñ dib röxm̄in, Ijip nöbö mö ñiñ agap apim rimidim aku, nugwo yad nöl ri abmä. Nuñ mönö ölisö yadön, mabö ususör rön rimidöja.

<sup>23</sup> “Makwam Mosis kim nuñ akuyöbö padokwo padök pañyöbö i hōuöiliö hö piñ du adokwebö miñ bö (40) yönmin, ni du nöbö mö ni Isrel pia nugwön hönö, röja. <sup>24</sup> Makwam du nugumin, Ijip nöbö hö Isrel nöbö i nugwo miñ göj palmidöja. Mosis nugwön, Isrel nöbö aku nugwo kömö pön, Ijip nöbö aku nugwo anjadö piñ pal n̄igim wöröxoja. <sup>25</sup> Makwam Mosis r̄ib nuñwa yöö nugwöja, ‘Nöbö mö ni Isrel yajöña, “God Mosis nugwo riña nölm̄in, hön anit̄ piñ asix abmin, mid ri aböñit̄jö,” cöñit̄jö,’ rön riñbyöö nugwöja, ji ñiñ r̄ib aku yöö nugwölim. <sup>26</sup> Makwam löumin Mosis duön nugumin, Isrel nöbö mös nuö piñlm̄dmä. Almidmin nugwön yadöja, ‘Nöbö miñ, ñiñ hödpig hogwa midöia; nuö piñlm̄idöi aku röböxi!’ röja.

<sup>27</sup> “Aliö rimin, nöbö i nöbö i nugwo palmidöj aku, Mosis nugwo piñgour pikwo abön yadöja,

‘Nagö yönim yadmın, nöbö diba mıdön, anıŋ mönö pı nuöm nıgıt nöbö akuyöbö nugwidix mıdlö? <sup>28</sup> Nagö idöm Ijip nöbö aku pıl pal nıgmö aku, weik nı piöyö pıl pal nıgıtba rımidlanö ä?’ röŋa. <sup>29</sup> Aliö rımin, Mosıs nöbö pıl pal nıgil aku nugwöinjö, rön, bör du mögörıt Midian duön, nöbö hör i röög mıdmıda. Wop mibıl yöraku, nuŋ mö pön, ha mös yox pön höŋa. <sup>30</sup> Al gırön hör ör mıdmın kım padokwo padök panjöbö i höuöiliö hö pın du adokwebö mıt bö (40) yönöŋa. Mai wop i Sainai pıda il bö mögörıt rıg kap yöra mıdön nugumın, ejol i hön, bı wab panjöbö i pina nıgmıdöŋ mibıl yöra wöxnö nıgmin nugwöŋa. <sup>31</sup> Almıdmın Mosıs nugwön, ap aku pödpöd rımidö, rön, du il yöra nugumın nugugırön, Nöbö Diba yadöŋa, <sup>32</sup> ‘Nöhönıŋ maduebö Ebrahim, Aisak, Jekop, God nıŋa nı mıdlö,’ röŋa. Aliö rımin, Mosıs, aku Nöbö Diba akwör yadmıdö, rön, ipöxön gıl gıl rön, ubılıŋ mämäga nugwölöŋ.

<sup>33</sup> “Makwam Nöbö Diba Mosıs nugwo yadöŋa, ‘Mögörıt lei kı hö mıdlö aku, yamsö uñ nagö wab aku pı rödö. <sup>34</sup> Ijip nöbö mö bla, Isrel nöbö mö na mögörıt Ijip mıdoi akuyöbö nıgö mı rı gwogwam röi aku nı nugula. Nıŋ imön rımidöi aku audiöŋ nugwön, hön nıgö pı asıx abıba höla. Makwam, nagö höbkal Ijip duö,’ röŋa.

<sup>35</sup> “Isrel nöbö mö höd Mosıs nugwo yadmä, ‘Nagö yön yadmın, nöbö diba mıdön, anıŋ mönö pı nuöm nıgıt nöbö akuyöbö nugwidix mıdlö?’ rıma. Jı mai, God ejol nuŋwa yad abmıŋ hön,

r̄in yön pina n̄igm̄döŋ mib̄l aku Mos̄is nugwo wöxnö n̄igm̄n, God nuŋ keir Mos̄is nugwo nöbö dib n̄iŋja m̄idön n̄igö kömö paŋ, me r̄on, yad aböŋja. <sup>36</sup> Mos̄is Ijip duön, ap rölibä akuyöbö bli piaku r̄on, nöbö mö nuŋ Isrel bla n̄igö pön ban yuö dib ‘Paskwolö’ me r̄oi aku duön, ap rölibä akuyöbö bli piaku r̄on, mai Isrel nöbö mö yöl̄iŋ pön du mögör̄ib r̄ig kap mib̄l piaku duön, ap rölibä akuyöbö bli piaku r̄i ḡirön m̄idm̄ida. Al ḡir m̄idim̄ m̄idim̄, k̄im akuyöbö padokwo padök panjöbö i hōuöiliö hö p̄in du adokwebö mij bö (40) yönöŋja.

<sup>37</sup> “Mos̄is nuŋwör nöbö mö Isrel n̄igö yadöŋja, ‘God nuŋ, mönö nuŋwa yadib nöbö i, ha n̄iŋja keir nöbö n̄i rögxib i, yad aban, n̄igö hön̄iŋjö,’ röŋja. <sup>38</sup> Mos̄is nuŋ mögör̄ib r̄ig kap mib̄l piaku m̄idöŋja; nuŋ nöso auso an bla p̄isanj m̄idöŋja; Sainai P̄id piaku ejol i hön Mos̄is nugwo mönö yad nölöŋja. Mos̄is mönö aku pön an Isrel nöbö mö yad nöiön̄iŋjö, r̄on, God nuŋ mönö kömö aku Mos̄is nugwo nölöŋja.

<sup>39</sup> “Mos̄is mönö kömö aku yad nölöŋ aku, j̄i nöso an bla mönö aku pölim. N̄iŋ Mos̄is nugwo yad mönö n̄igön, hōuöil Ijip duŋjö, r̄on, r̄ib aku yöxmä.

<sup>40</sup> N̄iŋ Mos̄is p̄igniŋ Eron nugwo yadmä, ‘Nöbö nagö Mos̄is aniŋ Ijip yöbö pön hö aku, nugwo agapim̄ r̄i aku an nugwölöl. Makwam, nagö anिŋ ap god akuyöbö bli ranj, nöbö an bli god r̄im̄iŋjö piaku p̄irag höd duŋjö, an mai duŋjö,’ r̄im̄ä. <sup>41</sup> Wop akwör, god inakmönö hön kau ha i rögx r̄i n̄igön,

---

**7:36:** Eks 7:3; 14:21; Naba 14:33      **7:37:** Diut 18:15      **7:38:**

Eks 19:3      **7:40:** Eks 32:1      **7:41:** Eks 32:2-6

yőur ap bla pal rag hö höjöpal ur nölmä. Ņiŋ imag ūnja keir r̄mä apaku nugwön, aku god an, me rön, wahax p̄t ḡrön ap diba ur n̄m̄mä.  
**42** Alm̄dm̄n, God ūnigö röböxon yadöŋa, ‘Alöi aku, naiö, röun, gupö ap bla amnör höjöpalön m̄dīŋ,’ me röŋa. Wopaku ūnij ap piakwör höjöpalm̄dim aku mi, God mönö yadib nöbö i God Mönö r̄b i kai k̄tön yadöŋa,

‘Isrel nöbö mö.

Ūnij höd k̄im padokwo padök panjöbö i höuöiliö hö p̄n du adokwebö mi j bö (40) mögör̄b r̄ig kap mibil piaku yönmidim wopaku,

hön kau hön sipsip ap bla pal ni höjöpal ur nölm̄dölim.

**43** Ņiŋ hör ap inakmönö mös ūnij keir r̄i n̄gim aku nugwo ap pal höjöpal ur nöl ḡr m̄dm̄dmä. Apaku, i Molok me r̄m̄dmä;

i gupö rögx r̄i n̄gön, Repan me r̄m̄dmä.

Ap god inakmönö hogw akwör, ap uñ rama ur rag yön ḡrön, höjöpal ur nöl ḡr m̄dm̄dmä.

R̄i m̄dm̄doi aku, ni ūnigö yad abmön, du nag mijöñ taun dib Babilon s̄inanj adokwöik,’ me röŋa.

**44** “Nöso nöbö an bla mögör̄b r̄ig kap mibil piaku m̄dim wopaku ap uñ rama p̄rag yönmidim. Ap uñ ramaku m̄döŋaku nugwön, God an p̄isan m̄dö, rön nugumidim. Ap uñ ramaku, God mönö r̄ig yadöŋ mag akwör ur n̄g ḡim m̄döŋa.  
**45** Mai nöso nöbö an bla ūnij ap uñ ramaku Josua

nöso nöbö an bla ñiŋ nölm̄in p̄imä. Mai, ñiŋ ap uñ ram aku pön hö m̄idm̄in nugugirön, God nuŋ nöbö mö mögör̄ib yör̄ik m̄idim bla höju aböňa. Ap uñ ram aku m̄idön, m̄idip duön, mai Depid yöö pön hömä. <sup>46</sup> Nöso Depid, God nugum̄in wā röŋ nöbö aku, nuŋ God nugwo yad nugwön yadöňa, ‘Nagö yöwö ran, ni ram nagö wā i ri n̄igm̄on, nagö God Jekop höd höjöpalön r̄ig r̄im̄id akuyöbö, ram aku m̄ijnaňö,’ röňa. <sup>47</sup> Aliö r̄im̄in, God nuŋ yöwö rölöň. Mai Solomon nuŋ God höjöpalib rama ur n̄igöňa.

<sup>48</sup> “Makwam God mi b̄il möx sö m̄id Nöbö aku, nöbö mö imaga pön ur n̄igöň ram bla m̄idenim. God mönö yadib nöbö i mönö aku yadön yadöňa,

<sup>49</sup> “Nöbö Diba nuŋ yada,

“Mögör̄ib adöö yöd röul adö kau sö yöraku  
hogw rol kiŋ na aku rola römid git m̄idön,  
mögör̄ib il ki yödp̄ilö na röb git m̄idla.

Ni agö ramim ur n̄igin, ni höl̄immijin?

Ni ram möl kai aňoi n̄igin?

<sup>50</sup> Ap bla magalig imag na keir ri n̄igöiodö?” rö,  
röňa.

<sup>51</sup> “An keir nugw ri abölňö, rön, ap kib mag gwogwo akwör rön, God Mönö yöxlöi. Nöhönin nöbö r̄ig r̄imidöi mag akwör röia. Inöm Leia nuŋ ñigö riň wā nölim nugwöyxa, ji öim wöhö röia. <sup>52</sup> Nöhönin nöbö bla, God mönö yadib nöbö bla ñigö magalig ri ajö n̄igmä. God mönö yadib nöbö maduebö piaku, ‘God Mabö R̄i Nölib Nöbö Wā Ödöriö aku hönňö,’ r̄imä. Ji nöhönin nöbö

**7:46:** 2Sam 7:1-16    **7:47:** 1Kin 6:1-38    **7:49:** Ais 66:1-2

**7:51:** Ais 63:10    **7:52:** Mat 23:31

piaku ñiñ nöbö piaku algör ör p̄l pal niñgmä. Makwam weik God Mabö R̄ Nöl̄b Nöbö Wä Ödöriö aku höm, ñiñ nugwo mönöm̄m nugwön p̄l pal niñgmä. <sup>53</sup> God lo mönö nuñ aku, ejol nuñ akuyöbö ñigö yad abm̄in pön höm p̄mä, j̄ r̄ig yad akuyöbö nugwön rölöinjö,” röja.

### *Stipen nugwo r̄ig röd pal niñgmä*

<sup>54</sup> Stipen mönö aku yadm̄in nugugirön, ñigö ölisö diba ödöriö wölm̄in, ajmaga öbix ḡig yuön ölisö rödmä. <sup>55</sup> Makwam Inöm Leia nuñ Stipen aja wölḡti midm̄in nugugirön, nuñ laxiö pisö nugwön adöx yod röul adö kau sö yöraku nugwöja, God mil mag wä keiryöbö nuñwa midöja nugwön Jisas nuñ God imag m̄irix adö öbil ḡti midöja. <sup>56</sup> Stipen nugwön yadöja, “Nugwi! Niñ nugumidla, adöx yod röul adö kau sö yöraku uba röd ḡti midä. Nöbö Ha nuñ aku God imag m̄irix adö öbil ḡti midö!” röja.

<sup>57</sup> Stipen aliö r̄im̄in, r̄im̄iñ möl ñiñ aku injsö pidixön, r̄ib pia magalig öbilön, mönö bólölo rön mönö diba yadön, ipalip du nuñ midöja yöra dumä. <sup>58</sup> Nugwo p̄i cici niñgon, pön dumid pön dumid taun dib aku r̄iñadö bö pön dumä. Nöbö nugwo inakmönö hörim bla ölisö rödön, wölij m̄ixil ñiñ bla p̄i rödön, ha nöbö Sol midöja il yöra abim, nuñ nugwidix midm̄in nugugirön, ñiñ Stipen nugwo r̄ig röd palmä. <sup>59</sup> Nugwo aliö palim nugugirön, Stipen Nöbö Dib nugwo wö ri yadön yadöja, “Nöbö Dib Jisas, inöm na pö,” röja. <sup>60</sup> Aliö rön, höxmax yuön, wö diba ri yadön

yadöŋa, “Nöbö Dib! Nị pıl pal nıgmıdöi kị, ap kib mag gwogwo rımıdöi aku nugwön röböxö,” röŋa. Aliö rị gırön wörököŋa.

## 8

<sup>1</sup> Stipen nugwo rịg röd pal nıgim wop aku, Sol il yöra mıtön, päja yadön wobiö lero röŋa.

*Jisas nöbö mö nuŋwa ñigö ribix abım, malö malö dumä*

Wop akwör, Jerusalem ada ila nıgön, nöbö mö Jisas nugw pımıdim bla ñigö mị ödöriö rị gwogwam rımıdmä. Almıdmın, nöbö mö Jisas nugw pımıdim bla ñiŋ magalıg bör mögörıb Ju-dia piaku aipam, mögörıb Sameria piaku aipam, malö malö dumä. Makwam Jisas mönö wä pön dub nöbö akuyöbö möl sö piaku ñiŋör Jerusalem mıtämä. <sup>2</sup> Makwam God Mönö rịg yad mag akwör rımıdöi nöbö bli, Stipen nugwo mị ögwö yoxön, mị göj imön, nöbäpö högia pön du hogw pılmä. <sup>3</sup> Sol nuŋ piöŋö, nöbö mö Jisas nugw pımıdöi bla rị gwogwam ödöriö cınö, rön, ram ram rị gırön, nöbö mö piaku ñigö amnör pön pıxıp du nag nıgmıdöŋa.

*Pilip mögörıb Sameria duön mönö yad nölöŋa*

<sup>4</sup> Nöbö mö Jisas nugw pımıdim bla bör du mögörıb hör piaku piaku mıtämä. Makwam piaku du mıtön, Jisas mönö wä aku pön du nöbö mö piaku ñigö yad nölmıdmä. <sup>5-6</sup> Nöbö nagö Pilip nuŋ kwo algör du taun dib i mögörıb Sameria yuadö mıtön, nöbö mö piaku ñigö, Mesaia höŋ mönö wä aku yad nölöŋa. Pilip mönö yadöŋ aku

aipam, ap röl̄bä akuyöbö röŋaku aipam nugwön, mönö nuŋ r̄ig yadöŋ akuyöbö r̄imij pal nugw ri abmä. <sup>7</sup> Pilip nuŋ nöbö mö ragwo as alig midim piaku miga akwör r̄imin, ap piaku aiö rön röu dumä. Nuŋ nöbö mö in wajmag po r̄imin lid p̄ilöŋ bla miga akwör aipam, nöbö mö yödp̄ilö kakabail um niŋgöŋ bla miga akwör aipam, niŋgö r̄imin kömö niŋgöŋa. <sup>8</sup> Almin nugugirön, nöbö mö taun aku höl̄immidim akuyöbö magalig mi ödöriö wahax p̄imä.

<sup>9</sup> Makwam taun dib aku nöbö i höl̄im midmida, ib nuŋwa Saimon. Nuŋ kij rön, ap röl̄bä akuyöbö bli r̄imin, Sameria nöbö mö bla magalig r̄ib miga ödöriö yox nugumidämä. Ni mi nöbö diba midlö, r̄imidöŋa. <sup>10</sup> Saimon nuŋ akuyöbö almidmın, nöbö mö ib midöŋ piaku aipam, nöbö mö ib midölöŋ piaku aipam, Saimon mönö r̄ig yadöŋ akuyöbö nugwön yadmä, “Nöbö ki nuŋ god ‘Ölisö Dib’ me röl akwör,” me r̄imä. <sup>11</sup> Ap röl̄bä akuyöbö piaku öim r̄imidöŋa nugwön nöbö mö bla r̄ib miga yoxon, mönö r̄ig yadmidöŋ akwör nugumidämä. <sup>12</sup> Makwam mai Pilip hön, God nöbö mö pön ram nuŋwa adox yod röul adö kau sö yora nugwidix midib mönö wä aku aipam, Jisas Krais mönö wä nuŋwa aipam, yad nölm̄in, nöbö mö bla niŋ mönö nuŋwa nugw pön, röbö palmä. <sup>13</sup> Saimon nuŋ keir algör ör Jisas nugw pön röbö palöŋa. Pilip dumin, Saimon nugwo mai dumin nugugirön, Pilip ap röl̄bä r̄imidöŋ akuyöbö nugwön, Saimon nuŋ aiö waiö röŋa.

<sup>14</sup> Jisas mönö wä pön dub nöbö bla Jerusalem midim nugugirön, niŋgö mönö i yadmä, “Sameria

nöbö mö God Mönö nugw pöinjö,” r̄imä. Ņiŋ mönö aku nugwön, Pita Jon ūigö nöbö hogwa yad abim, mögörib Sameria dumä. <sup>15-17</sup> Duön nugumän, nöbö mö piaku Jisas nugw p̄im, Nöbö Dib Jisas iba yadön ūigö röbö pal nölmä, j̄i Inöm Leia nuŋ ūigö hölöŋ. Makwam, Pita Jon nöbö hogwa, Inöm Leia nuŋ ūigö haŋ, me rön, höjöpalön, imaga yöcmac ūigö rol sö n̄igim, Inöm Leia nuŋ ūigö paŋ paŋ höŋa.

<sup>18</sup> Nöbö hogwa imaga yöcmac ūigö rol sö n̄igim, God nuŋ Inöm Leia nöbö mö piaku ūigö nölmöŋaku, Saimon nugwön, ni kwo algör ör c̄inö, rön, ūigö nöbö hogwa r̄ig yabuön yadöŋa, <sup>19</sup> “R̄ig ki pön, ni ölisö aku nöliŋ, ni nöbö mö kai kai imag na yöcmac ūigö rol sö n̄igmön, ūiŋ kwo algör ör Inöm Leia pöñiŋo,” röŋa.

<sup>20</sup> Aliö r̄imän, Pita yadöŋa, “God ap wä nuŋwa hör nöl aku, pödpöd r̄imän r̄ig wobiba r̄imidlö? R̄ig aku nagö keir p̄isan lidiöna! <sup>21</sup> Mabö an röł aku nagö p̄isan röinö wöhö. Höbwab r̄ib madmag nagö nugw p̄imidlö aku, God nugumän wä röł. <sup>22</sup> Ap kib mag gwogwo c̄inö, rön, r̄ibyöŋ nugulö adaku röböön, God höjöpalmijin aku, r̄ib gwogwo yöx nugulö aku nugwön röböxbä maga rö,” röŋa. <sup>23</sup> Ni nugula, ap wä ūiŋ piaku ap ni aliö alig midöx, me rön, r̄ib gwogwo yöx nugwön, ap kib mag gwogwo r̄iman dumida. Makwam, nagö ap kib mag gwogwo r̄ib mag aku, nag mabö r̄ib nöbö röŋ midlö.

<sup>24</sup> Aliö r̄imän, Saimon yadöŋa, “Ņiŋ nöbö hogwa Nöbö Diba nugwo höjöpalin, ap ni r̄ib maga rö,

rön yadmıdöi aku rölaŋ,” me röŋa.

<sup>25</sup> Makwam Pita Jon yöŋö, Jisas ñigö nöbö hogwa agap apim röŋ mönö aku aipam, Nöbö Dib mönö wä aku aipam, nöbö mö bla ñigö yad nöl pörön, höuöil Jerusalem duba, ödöi um piaku du gırön, mögörib Sameria mibıl yöra ram yöj lıglıg agrö mıga akwör nöbö mö piaku ñigö Jisas mönö wä aku yad nöl gırön dumä.

*Pilip nuŋ nöbö Itiopia yöbö i nugwo Jisas mönö wä aku yad nölöŋa*

<sup>26</sup> Makwam Nöbö Diba ejol i hön Pilip nugwo yadöŋa, “Jerusalem yöbö taun dib Gasa duöi ödöi mıxıl aku duö,” röŋa. <sup>27</sup> Aliö rımın, Pilip ödöi yadöŋ mıxıl aku duön nugumın, nöbö dib i, hön hos pıxıp pön du yönmid ap waba rol sö römidön, ödöi mıxıl aku dumidöŋa. Nöbö aku nuŋ kwin Kadaki, mögörib dib Itiopia nugwidix midöŋ möaku nugwo mabö rı gırön, rıg nuŋwa nugwidix midmida. Nuŋ Jerusalem God höjöpalib ramaku duön höjöpal gırön mid pörön, <sup>28</sup> höbkal mögörib Itiopia duön, God Mönö rıb Aisaia kai kıtöŋ aku pön, mämäg nıg nugu gırön dumidöŋa. <sup>29</sup> Makwam God Inöma Pilip nugwo yadöŋa, “Hos ap waba pıxıp pön dumid kwo du il höñ yöra duön, nöbö aku pısaŋ duö,” röŋa.

<sup>30</sup> God Inöma rıg yadöŋ mag akwör, Pilip ipalıp il höñ yöra duön nugumın, nöbö Itiopia yöbö aku, God mönö yadib nöbö Aisaia God Mönö rıba kai kıtöŋ aku, mämäg nıg nugu gırön dumidöŋa. Pilip nugwön yadöŋa, “Naŋ köp mämäg nıg nugu gırön dumidlö aku, mönö il aku aliö rö, rön, nugumidlanö wöhö?” röŋa.

**31** Aliö r̄im̄in, nuŋ yadöŋa, “Nöbö mö bli n̄i yad nöliŋ nugwön aku yajinö,” röŋa. Aliö rön Pilip nugwo yadöŋa, “Wöl rol yörök römidan̄ an p̄isan̄ duŋö,” röŋa. Aliö r̄im̄in, Pilip du rol yöra römidöŋa.

**32** Nöbö aku God Mönö r̄iba Aisaia kai k̄itöŋ aku mämäg n̄ig nugumidöŋa. Mönö aku aliö m̄ida: “Nuŋ hön sipsip yöl̄iŋ pön du p̄il pal n̄igöi mag akuyöbö r̄ig midöŋa.

Hön sipsip ha panö waxm̄in, aiö röl mag akuyöbö,  
nuŋ algör ör mönö i yadölöŋ.

**33** Ap gwogwo i röloŋ aku, j̄i nugwo inakmönö hörön, r̄i gwogwam r̄im̄ä.

Nugwo aŋadö p̄il pal n̄igim wörököŋ makwam, mai agö nöbööm röög midön,  
‘Al aliö r̄imidö,’ cön̄iŋö?” röŋa.

**34** Nöbö dib Itiopia yöbö aku mönö aku nugwön, Pilip nugwo yadöŋa, “Mönö yadm̄id k̄i, God mönö yadib nöbö aku nuŋ keir yadm̄idönö nöbö hör i yadm̄idö?” röŋa. **35** Aliö r̄im̄in, Pilip God Mönö r̄iba mämäg n̄ig nugwöi akwör ila n̄igön yadip duon duon, Jisas mönö wä aku yad nöli aböŋa.

**36** Makwam aliö mönö p̄ip du ḡirön nugumitn röbö i midöŋa. Nöbö aku Pilip nugwo yadöŋa, “Röbö mid k̄i n̄i röbö pal nöinänö ö?” röŋa.

**37** Aliö r̄im̄in, Pilip yadöŋa, “Naŋ Krais nugwo höbwab r̄ib madmag na mi ödöriö nugw p̄ilö, r̄im̄iŋö aku, n̄i nagö röbö pal nöinö,” röŋa. Aliö r̄im̄in, nöbö aku painö yadöŋa, “Jisas Krais nuŋ God Ha nuŋwa mid aku, n̄i nugw p̄ilö,” röŋa.

38 Aliö r̄im̄in, hön hos ap p̄ixip pön du yönib rola römidön hömidim aku, hosaku alig ödoi yöraku n̄igön, röbö yuö duön, Pilip nöbö aku nugwo röbö pal nölöja. 39 Al gırön röbö pal nölön, r̄ib yöraku hömin nugugirön, r̄ib pia Nöbö Dib Inöm nuñwa Pilip nugwo pön, hör möl i pön dumin nugugirön, nöbö dib aku nugwo nugwölöj. Nuñ piñjö mi ödoriö wahax p̄i gırön ödoi aku duöja. 40 Makwam Nöbö Dib Inöm nuñwa Pilip nugwo pön du mögör̄ib Asotas n̄igmin, nöbö mö mögör̄ib piaku taun hörirör midim akuyöbö n̄igö magalig Jisas mönü wä aku yad nölip dumid dumid, taun dib Sisaria uröpinöja.

## 9

### *Sol Jisas nugw pöja*

1 Sol nuñ Nöbö Dib mönü wä nugw pön mai dumidim nöbö mö akuyöbö n̄igö p̄il pal n̄iginö, rön, öim mi ususör r̄imidöja. Wop i nuñ du God ap höjopal ur nölitb nöbö dib ödoriö aku nugwo yadöja, 2 “N̄t köp bli kai kit nölañ, ni pön du Juda mögum r̄ib ram hörirör mid taun dib Damaskas duön, n̄igö nöina. Köp aku kai kitön yajinö, ‘Taun dib Damaskas yöraku, n̄in nöbö mö Jisas nugw pöi bli Juda mögum r̄ib ram bla mijöñ aku, Sol nugwo yadiñ, n̄igö nag n̄igön, Jerusalem pön hañ,’ me rön, kai kitö,” röja. 3 Sol köp aku pön, Damaskas igöp igöp r̄imin nugugirön, r̄ib pia adöx yod röul adö kau sebö mil maga nugwo aböja. 4 Sol hön hos rol sö bokwir p̄im p̄in migro bö birmiñ nugugirön,

mönö i nugwo yadöja, “Sol, Sol, n̄i pödpöd r̄im̄in öim r̄i gwogwam r̄im̄idlö?” röja. <sup>5</sup> Aliö r̄im̄in, Sol yadöja, “Nöbö Dib, nagö yönim̄im?” röja.

Aliö r̄im̄in, yadöja, “N̄i Jisas, n̄i öim r̄i gwogwam r̄im̄idlö akwör yadm̄idla. <sup>6</sup> Makwam nagö öbilön, Damaskas duön, nöbö i hön nagö mönö yajön akuyöbö nugwön rane,” röja.

<sup>7</sup> Makwam nöbö Sol piṣan hem bla mönö mag akwör nugwön, nöbö ma aku nugwölön, r̄ib diba yoxön mönö bli yadölim. <sup>8</sup> Makwam Sol öbilön mämäga ix nugwöja, mämäg nuŋwa aŋadö we wölöja. Alm̄in, nöbö nuŋ piṣan hem bla inpiłö nuŋwa pön, inr̄öb Damaskas dumä. <sup>9</sup> Nugwo aliö mämäga we wölmin, röbö ap mag ap bla n̄imölön, wop mös paŋ hör ör m̄idöja.

<sup>10</sup> Jisas nugw pöŋ nöbö i Damaskas m̄idöja, ib nuŋwa Ananaias. Nöbö aku nuŋ r̄iba nugwöja, Nöbö Dib nugwo yadöja, “Ananaias!” röja.

Nöbö Diba aliö r̄im̄in, Ananaias yadöja, “Nöbö Dib, n̄i m̄idlö,” röja. <sup>11-12</sup> Aliö r̄im̄in, Nöbö Diba yadöja, “Sol taun dib Tasas yöbö nöbö aku, God höjöpal gırön, r̄iba nugwa, nöbö Ananaias me röi aku nugwo du pi nugum̄idm̄in, mämäg nuŋwa we wölöŋ aku ix nugwa. Nuŋ weik n̄i höjöpal gır m̄id Judas ram aku. Makwam, nagö ödöi ‘Ödöriö’ me röi aku duön, Judas ram aku uröp̄inön nīgö yadaŋ, ‘Sol nugwo nuguba höm̄idlö,’ rane,” röja.

<sup>13</sup> Nöbö Diba aliö r̄im̄in, Ananaias yadöja, “Nöbö Dib. Ni nugula nöbö mö m̄iga yadöia, ‘Nöbö Sol aku Jerusalem nagö adö m̄idöi nöbö mö akuyöbö nīgö öim mi r̄i gwogwam rö,’ röia. <sup>14</sup> Nuŋ weik Damaskas ki hö aku, God ap höjöpal

ur nöl̄ib nöbö dib bla köp bli nugwo nöl̄m̄in, nöbö mö yön yön ib nagö yadm̄in b̄il sö diön akuyöbö, ñigö nag ñiḡinö, röñ, hö,” röñja.

<sup>15</sup> Ananaias aliö r̄im̄in, Nöbö Diba nugwo yadöñja, “Duö! Nöbö aku mabö bli n̄i keir nugwo yad ñigla. Nuñ mönö wä naaku Isrel nöbö mö bla ñigö yad nölön, Isrel nöbö mö yöi bla ñigö yad nölön, kinj bla ñigö yad nölön, cöna. <sup>16</sup> Makwam nuñ ölin höb diba pön, ömörö diba pi gırön, mabö naaku cöna. Aliö alañ mönö n̄i keir nugwo yad nöl ri abnö,” röñja.

<sup>17</sup> Nöbö Diba aliö r̄im̄in, Ananaias dumidön, Sol midöñ ramaku uröp̄inön, ram möl yuadö duön, Sol nugwo yücmac rol sö imaga ñigön yadöñja, “Nöböhöd Sol. Nöbö Dib Jisas nagö ödöi mibıl yöra höman wöxnö ñigim nugumö aku, n̄i yad abm̄in h̄öl m̄ik. Nagö mämäg nañ iswob ix nugwañ, Inöm Leia nuñ hö yuö nagö bö aja wölañ, me röñ, n̄i yad abim h̄öl gö,” röñja. <sup>18</sup> Ananaias aliö r̄im̄in nugugırön, ap hogwai wab rögxib Sol mämäg nugwo pöröb midöñ aku, l̄il ri piñm̄in nugugırön, riñ pia mämäga ix nugwöñja. Mämäga nugwön, öbıl duön, röbö palöñja. <sup>19</sup> Sol ap n̄imön ölüsö pöñja.

*Sol Damaskas nöbö mö bla ñigö Jisas mönö wä  
aku yad nölöñja*

Makwam Sol nuñ wop bli nöbö mö Jisas nugw pim piaku piñsañ Damaskas mid gırön, <sup>20</sup> Juda mögum riñ ram bla yönön, Jisas nuñ God Ha nuñwa mid mönö wäaku nöbö mö piaku ñigö yad

nölöŋa. <sup>21</sup> Nuŋ aliö yad nölmidmän nugugirön, ñiŋ nugwön aiö waiö rön yadmä, “Nöbö kï mï, Jerusalem nöbö mö Jisas nugw pöi piaku ñigö ri gwogwam rïmid nöbö aku! Weik nöbö mö bli kwo nag niŋ pön du, nöbö God höjöpal ur nöltb nöbö dib bla ñigö nöinö, rön, hö,” rïmä. <sup>22</sup> Makwam Sol Jisas mönö wä aku yad nöltb duön, Jisas nuŋwör Mesaia aku mönö paxdöriö yadmän, Juda nöbö Damaskas hölimmidim bla mönö i painö yadtib maga midölöŋ.

<sup>23</sup> Makwam mai midip duön, Juda ada hö mögum rön, mönö paŋyöbö i yad ödör niŋön yadmä, “Sol nugwo pil pal niŋnienö,” rïmä. <sup>24</sup> Makwam mönö yadim aku, nöbö i nugwön Sol yad nölöŋa. Taun dib aku, maduar ör rit kul wob gwogwäbö rim makwam, ubaljt uhömidöi piaku, Sol nugwo pil pal niŋienö, rön, mil pixmag yuö bö liŋin niŋmidmä. <sup>25</sup> Almidmä nugwön Sol nöbö nuŋ bla pixmag yuö mibitl kwo nugwo yogw möl dib i piöxon, nag wabitol, pön kul mokwac möla ritjö bö abön naga pixio röböxiö rïmin pit du mitgrö bö pitnön duöŋa.

### *Sol Jerusalem du midöŋa*

<sup>26</sup> Sol Jerusalem duön, nöbö mö Jisas adö midim piaku pisan mijiňö, rïmidöŋi aku, jit ñiŋ nugwön, nöbö kï Jisas nöbö nuŋ i yöi, anitj pil pal niŋiba hö, rön, ipöxmä. <sup>27</sup> Almidmä, Banabas nuŋ Sol nugwo pön Jisas mönö wä pön dub nöbö bla midim yöra pön duön, ñigö yadöŋa, “Nöbö kï nugwo nugwön ipöxmijeñ. Wop i taun dib

Damaskas du gırön, ödöi mibıl yöra duön, Nöbö Diba nugwo nugumın, nugwo mönö bli yadöňa. Mai du Damaskas nöbö mö ñigö ipöxölön, Jisas mönö wä aku amıt ödöriö akwör yad nölö,” röňa. <sup>28</sup> Banabas aliö rımın, Sol nugwo pım, ñigö pısań Jerusalem mıdön, taun dib aku yuadö yönön, Jisas mönö wä aku amıt ödöriö akwör yad nölmidöňa. <sup>29</sup> Makwam Juda nöbö Grik mönö nugwim piaku nugwo pısań mönö nuö nuö yadıp duön, nugwo pıl pal nıgnıňö, rön, rıb aku yüxmä. <sup>30</sup> Makwam nöbö Jisas nugw pim bli mönö aku nugwön, nugwo yölň pön du taun dib Sisaria duön abım, taun dib Tasas duöňa.

<sup>31</sup> Wop mibıl yöraku, mögörıb Judia, Galili, Sameria piaku, nöbö mö Jisas nugw pim bla mıd ri abmıdmä. Inöm Leia nuň ñigö nugwidix mıd ri abön, ölisö nölmın nugugırön, ñıň ususör rön, Nöbö Diba nugwo rıbyöх nugu gırön mıdön, nöbö mö bli aipam Jisas mönö wä aku yad nölmın, ñıň kwo algör ör Jisas nugw pımä.

### *Pita Inias nugwo rımın öbil duöňa*

<sup>32</sup> Pita mögörıb hörirör akuyöbö rıp yön gırön, nöbö mö Jisas nugw pim piaku ñigö nugw yönmidöňa. Aliö nugw yönön, wop i, nöbö mö Jisas nugw pim piaku ñigö nugunö, rön, ram yøj lıglıg agrö Lida duöňa. <sup>33</sup> Mögörıb aku nöbö i mıdöňa, ib nuňwa Inias. Makwam inj wajmag nuň bla lıd pılmın, yör nuň mıd akwör hölüm gıt mıdım kım akuyöbö amňaxıb sö yönöňa. <sup>34</sup> Pita nöbö aku nugwo yadöňa, “Inias. Ap nagö rı aku Jisas rań kömö ñigöna. Öbilön, yör nagö aku yöd ri abö,” röňa. Aliö rımın nugugırön, mag mıd

akwör Inias nugwo kömö n̄igm̄in öb̄ilȫja. <sup>35</sup> Inias öb̄ilön alip yönmidȫja nugugirön, ram yōj l̄iglig agrö Lida nöbö mö piaku aipam, mögör̄ib Seron nöbö mö piaku aipam nugwo nugwön, Nöbö Diba nugwo nugw p̄imä.

### *Tabita wörökȫja, Pita r̄im̄in, öb̄ilȫja*

<sup>36</sup> Makwam Pita ram yōj l̄iglig agrö Lida aku m̄idm̄in nugugirön, mö Jisas nugw pōn i wörökȫja igöp taun dib Jopa yöraku. Mö aku ib nuñwa Tabita. Makwam Grik mönö yadön nugwo Dokas me r̄im̄idöia. Nuñ nöbö mö piaku n̄igö nugwidix m̄id ri abön, nöbö mö liblib rōj akuyöbö mabö ri nölm̄idȫja. <sup>37</sup> Mö aku nugwo ap r̄im̄in mödö wörök̄im, nugwo röbö pal nölon nöbäpö högia pōn wölu ram möl b̄il yöbö sö n̄igmä. <sup>38</sup> Jisas nöbö mö nuñwa Jopa m̄idim piaku mönö i nugum̄in, Pita hö m̄idȫja ram yōj l̄iglig agrö Lida aku. Lida taun dib Jopa il yōra m̄idȫja, nugwön n̄ij nöbö mös n̄igö yad abim, Pita m̄idȫj yöraku duön mönö ölüsö yadön yadmä, “Nagö an p̄isan yadkap han duñjö,” r̄im̄ä. <sup>39</sup> Aliö r̄im̄in, Pita n̄igö nöbö hogwa p̄isan Jopa uröpinm̄in nugugirön, nugwo yöl̄ij pōn Tabita wörök̄im pōn du n̄igim ram möl b̄il yöbö sö wöolumä. Yöl̄ij pōn wöolum̄in nugugirön, mö wösrö hö m̄idim piaku, mö wörökȫj aku höd kömö m̄idm̄id aku, wöl̄ij m̄ixil wöl̄ij bli n̄igö hör nölm̄id piaku, Pita nugwo yabuön, im ḡir m̄idmä.

<sup>40</sup> Pita nöbö mö hö m̄idim piaku n̄igö yad r̄ijö bö abön, höxmax yuön, God höjopal ḡirön, höouöilio, nöbäpö högia nugu ḡirön yadȫja, “Tabita, öb̄ilö!” rȫja. Aliö r̄im̄in, Tabita mämäga

ix Pita nugwo nugwön öbil römidöja. <sup>41</sup> Pita imag wab nuŋwa pön, pi pabil nölön, mö wösrö piaku aipam, nöbö mö Jisas nugw pim piaku aipam, ñigö magalig wö rım hömidmın yadöja, “Tabita mık,” me röja. <sup>42</sup> Makwam Pita almıdmın, mönü aku Jopa nöbö mö magalig nugwön, nöbö mö miga akwör Nöbö Diba nugw pımä. <sup>43</sup> Makwam Pita nuŋ taun dib Jopa aku, nöbö hön kau uñ mabö rımid nöbö i pișan wop bli uplöb midmidöia. Nöbö aku ib nuŋwa Saimon.

## 10

### *Ejol i hön Koniliyas nugwo mönü yadöja*

<sup>1</sup> Makwam ami nöbö piaku ñigö nugwidix midmid nöbö dib i taun dib Sisaria midmidä. Ib nuŋwa Koniliyas. Ami nöbö nuŋ nugwidix midmidöja piaku ñigö “Itali Ami Nöbö” me rımidmä. <sup>2</sup> Nöbö dib Koniliyas aku pișan, nöbö mö ram nuŋ piaku pișan, God nugw pımä. Juda nöbö mö ap ñiŋ bli midmidöl aku, Koniliyas nuŋ rıg ap bla amnımab nölmidöja. Makwam nuŋ God nugwo öim höjöpalmidöja. <sup>3</sup> Wop i naiö pikwo rön mag aku, Koniliyas nuŋ rıba nugwöja, God ejol i hön yadöja, “Koniliyas!” röja. <sup>4</sup> Aliö rımin, Koniliyas ipöxon nugwo riö nugugu midön yadöja, “Nöbö Dib, ni agamö rımidlanjö?” röja.

Aliö rımin, ejol aku nugwo yadöja, “Nagö God höjöpalön, nöbö mö lıblıb rı piaku ñigö ap amnımab nölön rılo aku, God nuŋ wä rım nagö uplöbol. <sup>5</sup> Nagö nöbö bli yadan, ñiŋ du taun dib Jopa duön, nöbö Saimon Pita me roi aku nugwo yadiŋ haŋ. <sup>6</sup> Nuŋ Saimon, nöbö hön kau uñ mabö

r̄i aku p̄isanj m̄id ban yuö dib p̄ö yöraku,” me röŋa.

<sup>7</sup> Ejol mönö aku yadön dum̄in nugugirön, Konilias mabö nugwo r̄i nölm̄idim nöbö hogwa aipam, God nugw pöŋ ami nöbö i aipam yadm̄in höm̄in, <sup>8</sup> ŋögö ejol aku mönö agap ap̄im yadön aku yad nöl ri abön yad abm̄in, Jopa duba dumä.

<sup>9</sup> Niŋ dumid dumid ödöi mibıl yöra höl̄im̄imä. Löumin dumid dumid, naiö mibıl yörkisö mag aku, Jopa igöp igöp r̄imä. Mag aku Pita nuŋ God höjöpalıba wolu m̄idöŋa ram cölöbö sö. <sup>10</sup> God höjöpal gır m̄idm̄in nugugirön, nugwo kiö dib ödöriö p̄ilöŋa. Makwam nöbö mö bla ap maga urmidim nugugirön, Pita nuŋ r̄iba nugwöŋa. <sup>11</sup> Pita nun r̄iba nugwön nugum̄in, adöx yöd röul adö kau sö möla röd̄im, yogw dib i ŋöxit̄ m̄ixit̄ mös mös kwol adöi adöi wabil gi m̄idöŋ mibıl yöraku pisö p̄in p̄in migro il bö p̄inöŋa. <sup>12</sup> Yogw möl bö, hön, urap, döyüö, kas, yöur ap hörirör piaku magalig m̄idöŋa. <sup>13</sup> Mönö i piönö nugwo yadöŋa, “Pita, naŋ öbilön ap nim̄ib piabö pal nim̄mö,” röŋa.

<sup>14</sup> Aliö r̄im̄in, Pita painö yadöŋa, “Nöbö Dib. M̄i wöhö! Pödpöd r̄im̄in nim̄anö, rön yadlö? An Juda nöbö mö ap mödön röl piaku ap bli mi nim̄midöiö,” röŋa.

<sup>15</sup> Aliö r̄im̄in, mönö aku iswob yadöŋa, “Ap agap ap̄im God ap nim̄ib, me r̄i piaku, ap mödib me rön yadm̄ijönö,” röŋa.

<sup>16</sup> Alöŋ aky, wop mös paŋ röŋa. Mai ap yogw dib aky höuöil adöx yöd röul adö kau sö duöŋa.

**17** Almın, Pita rıba nugul aku pödpöd cöninqö, rön, rıb mığa yox nugugu mıdmın nugugırön, Koniliyas nöbö yad abmın nugwo yadıba hem nöbö rogw aku ödöi il yöra höröpinmä.  
**18** Höröpin gırön yadmä, “Nöbö Saimon Pita yöraku mıdönö ö?” rımä.

**19** Pita rıba nugwa aku rıbyöö nugu gır mıdmın nugugırön, God Inöma nugwo yadöja, “Nagö nugwö! Nöbö mös paŋ nagö hölu nugup hömidöia. **20** Makwam, naŋ öbilön yöraku pibö pın duö. Ni keir niŋ yad abmön hömidöia. Makwam, han pisan duŋö, rımidin mönö, rıb mığa yox nugumijinö, pisan duö,” röja.

**21** God Inöma aliö rımın, Pita yör bö pın duön nöbö piaku niŋgö yadöja, “Hölup hömidöi nöbö aku ni mık pal. Ni mönö i yadıba höiŋönö?” röja.

**22** Aliö rımın, yadmä, “Nöbö dib Koniliyas, ami nöbö piaku niŋgö nugwidix mıd nöbö dib aku anıŋ yad abmın höla. Koniliyas nuŋ God nugw pön, God Mönö rıg yad mag akuyöbö ra; Juda ada nugwo nugumin niŋgö magalig wä ra. Makwam nuŋ rıb nugwöja, God ejol i hön nugwo yadöja, ‘Nagö nöbö bli yad abaŋ, du Saimon Pita nugwo yölön pön höj, mönö yadmijön aku nugwanö,’ rö,” rımä.

### *Pita Koniliyas rama duöja*

**23** Aliö rımidimın, Pita niŋgö yadmın ram möl yuadö du hölmimä.

Löümın Pita, Jisas nugw pim nöbö Jopa yöbö bli pön, Koniliyas yad aböŋ nöbö rogw aku pisan dumid dumid ödöi mibıl yöra hölmimä.

**24** Löümın, Sisaria uröpinön, Koniliyas rama

uröp̄inmä. Konilias nuŋ Pita hömidö, rön, nöbö mö nuŋ piaku aipam, haul hödp̄ig nuŋ piaku aipam, ñigö wö r̄im hö mögum rön midmä. <sup>25</sup> Pita nuŋ duön ram möl yuadö duba r̄im̄in nugugirön, Konilias nugwo möigw palön, nugwo nöbö dib, me rön, du yödp̄ilö il nuŋwa yöra höxmax yuöja. <sup>26</sup> Konilias almin nugugirön, Pita nugwo p̄i pabil nölön yadöja, “Nagö öbilö! Ni kwo algör ör nöbö i mič,” me röja.

<sup>27</sup> Pita aliö r̄im̄in, Konilias öbilmin nugugirön, mönö yad ḡirön, ram möl yuadö dumä. Duön Pita nugumin, nöbö mö miča akwör hö mögum rön midmä. <sup>28</sup> Pita ñigö yadöja, “Niŋ keir nugwöia, an Juda nöbö mö hölul ri ri aböla. Juda nöbö mö yöi akuyöbö p̄isan yonölöl; ram niŋa duölöl. Makwam ni r̄ib nugumön, God ni mönö i yadöja. Nuŋ mönö yadöja aku, ni nöbö mö bli hölul midoinjö, rön, ñigö hölul r̄ibä maga midöl. <sup>29</sup> Makwam ni r̄ib aku yöx nugwön, Konilias mönö yad aböja aku nugwön röböxi; rig yad aböja akwör nugwön höla. Makwam, ni pödpöd rön yadm̄in höl?” röja.

<sup>30</sup> Pita aliö r̄im̄in, Konilias yadöja, “Ni idöm döŋö ör, weik naiö pikwo ri mag akuyöbö, ram möl yuadö bö God höjöpal ḡir mid nugumön, nöbö wölj̄ lei ödöriö yomöŋ i hön, midim il yöra öbil gi midöja. <sup>31</sup> Nuŋ ni yadöja, ‘Konilias, nagö God höjöpalön, rig ap bla nöbö mö ap midöl piaku ñigö amnímab nölön r̄ilö aku, God nugwa. <sup>32</sup> Makwam, nöbö bli yad abmin, taun dib Jopa duön, Saimon ib nuŋwa i Pita röi nöbö aku,

nugwo yöl̄iŋ pön höj. Nuŋ Saimon hön kau uñ mabö r̄i nöbö aku p̄isanj m̄idöi ban yuö diba pö yöraku,’ me röŋa. <sup>33</sup> Ejol aku n̄i aliö r̄im̄in, n̄i r̄imgör nöbö n̄i bli yad abmön, u nagö yöl̄iŋ pön höi aku, n̄i wä ra. An nöbö mö yörök God p̄isanj m̄idöl aku, Nöbö Dib mönö ñigö yad nölö, rön, nagö yad abm̄in hölö aku, wopik an̄iŋ yad nölan nuguŋjö,” röŋa.

*Pita Koniliás nöbö mö nuŋ bla ñigö mönö yad nölöŋa*

<sup>34</sup> Koniliás aliö r̄im̄idm̄in, Pita yadöŋa, “N̄i wopik nugula, God nuŋ, nöbö il yörök yöbö akwör nöbö waiö, nöbö pad piakuyöbö nöbö gwogwo, me rön, nugwöl. <sup>35</sup> Mögör̄ib hör̄irör̄ piakuyöbö, ila hör̄irör̄ piakuyöbö, nöbö mö kai kai God nugwo nugwön anau pön, mönö nuŋwa nugwön r̄ig yad akuyöbö r̄im̄ijöň piaku, ñigö magalig pöna. <sup>36</sup> Makwam God nuŋ an̄iŋ Isrel nöbö mö mönö wä yad aböŋ aku mödö nugwöia. N̄i keir p̄isanj n̄igiö n̄igön m̄idiŋ, me rön, God nuŋ Jisas Krais nugwo yad aböŋa. Jisas Krais nuŋwör nöbö mö piaku magalig Nöbö Dib ñiŋa m̄ida. <sup>37</sup> Ñiŋ keir mödö nugwöia, röbö pal nölb nöbö Jon aku, röbö pal nöl ḡirön, mönö wä aku ila n̄igön, mögör̄ib Galili yad nölöŋa. Aliö r̄im̄in, yadip duön, yadip duön, nöbö mö mögör̄ib Isrel m̄idöi bla magalig nugumä. <sup>38</sup> Makwam ñiŋ mödö nugwöia, Jisas Nasaret yöbö nöbö aku, God nuŋ nugwo p̄isanj m̄idön, Inöm Leia nugwo nölon, nugwidix m̄idm̄in nugugirön, ölisö nuŋ

akwör pön, mögörib hörirör akuyöbö magalig yön giron, nöbö mö piaku ri ri ab giron, nöbö mö kijaki ñigö rımın ölioxön midim piaku ñigö rımın, kömö ñigmida.

**39** “Makwam Jisas Juda nöbö mö mögörib ñitj akuyöbö rip yön giron, Jerusalem rip yön giron, rig röj röj akuyöbö an mämäg ana keir nugumitj aku yadmida. Makwam mai nugwo bi höñ sö pil pal ñigim wörökönja. **40** Wörökönja aku, jit wop mös midön, God rımın, wop paŋ aku höbkal öbtlon, du wöxnö ñigmin mämäga ana keir nugumitja. **41** Nöbö mö magalig nugwo mämäga nugwölim. God anitj nöbö mö yad ñigöbla akwör mämäga ana Jisas nugumitja. Nuŋ wörökön öbilmın nugugirön, pisanj midön ñigio ñigön ap nimön röbö nimiminja. **42** Jisas anitj yadönya, ‘Mönö wä na aku nöbö mö piaku yad nölön yajönya, “God rig yadöŋ mag akuyöbö, mai Jisas nöbö mö kömö mijöñ bla aipam, nöbö mö wörökön bla aipam, ñigö magalig mönö diba yajonitjö,” cine,’ rönya. **43** Makwam adaku, God mönö yadi b nöbö bla magalig Jisas Krais nugwo yadön yadmä, ‘Nöbö mö bil kai Krais ib ölisö nuŋwa pimijöñ akuyöbö, ap kib mag gwogwo röi aku God nugwön röböxonitjö,’ rönya.”

### *Juda nöbö mö yöi akuyöbö Inöm Leia pimä*

**44** Makwam Pita aliö mönö yadmidmin nugugirön, Inöm Leia nuŋ nöbö mö nugugu midim akuyöbö ñigö magalig hönya. **45-46** Inöm

**10:41:** Luk 24:42-43; Apos 1:8    **10:42:** Apos 17:31; 1Pit 4:5

**10:43:** Ais 53:5-6; Jer 31:34; Apos 2:38    **10:44:** Apos 11:15;

15:8    **10:45-46:** Apos 2:4; 19:6

Leia ñígö pöl höm, ñiñ aj il höra nígön mönö il nugwölbüä níg gırön, God ib nuñwa yadmın bıl sö dumın, Juda nöbö mö Jisas nugw pımä Pita pısañ Jopa yöbö hem bla, God Juda nöbö mö yöi akuyöbö ñígö Inöm Leia nölöñ aku, me rön, aiö waiö rımä.

Almıdmın Pita yadöñja, <sup>47</sup> “God nuñ Inöm Leia aniñ nölöñ aku, weik nöbö mö kiyöbö ñígö kwo algör nöla. Makwam, ñiñ röbö yaxníñö, rıñ, nöbö mö bli ñígö wöhö rıb maga mıdölö,” röñja. <sup>48</sup> Pita aliö rön nöbö nuñ bli ñígö yadöñja, “Nöbö mö kiyöbö ñígö Jisas Krais iba urön röbö pal nöine,” röñja. Röbö pal nölmın nugugırön, ñiñ yadmä, “Pita, nagö an pısañ wop ulul mag mıñi yörık mıdane,” rımä. Aliö rımın, wop ul mag mıñi ñígö pısañ mıdöñja.

## 11

### *Pita Jerusalem dumın nugwo yadyöxmä*

<sup>1</sup> Makwam Jisas mönö wä pön dub nöbö bla aipam, mögörıb Judia nöbö mö Jisas nugw pımbla aipam nugumın, Juda nöbö mö yöi akuyöbö bli God Mönö nugw pımä. <sup>2</sup> Makwam, mai Pita Jerusalem dumın, Juda nöbö yöi akuyöbö algör ör uñ ödöröreniñö, rımıdöi nöbö piaku, Pita nugwo ölüsö rödön yadmä, <sup>3</sup> “Nagö pödpöd rımın nöbö uñ ödörölöi piaku ram ñiñja duön, ñiñ pısañ ap panjör nıgiö nígön nımımadö?” rımä.

<sup>4</sup> Aliö rımıdım, Pita taun dib Jopa mıdön rıb nugwöñ haiwo aku ñígö yad nöl gırön yadöñja,

5 “Nि taun dib Jopa mìdön, God höjöpal gịr mìdön, rịba nugumön, adöx yöd röul adö kau sebö, yogw dib i ñoxịb mìxịla akuyöbö mös mös kwol adöi adöi wabıl gị mìdöja pın pın il nि mìdım yöra pınöja. 6 Pınmı̄n, nि yogw aku mìdöej il yöra duön nugumön, hön, urap, döuyö, kas, yöur ap piaku magalig mìdöja. 7 Makwam mönö i nि yadöja, ‘Pita, nagö öbılön ap piabö pal nı̄mö,’ röja.

8 “Aliö rı̄mın, nि painjö yadma, ‘Nöbö Dib. Mị wöhö! Pödpöd rı̄mın nı̄mö rön yadlö? An Juda nöbö mö ap mödịb piaku ap bli nı̄mmı̄döiö,’ rı̄ma.

9 “Aliö rı̄mön, mönö aku iswob yadöja, ‘Ap agapım God ap nı̄mịb pi me rị piaku, ap mödịb me rön yadmịjịnö,’ röja. 10 Alöj aku, wop mös pań röja. Makwam mai ap yogw dib aku höuöl adöx yöd röul adö kau sö duöja.

11 “Makwam wop akwör, nöbö mös pań ram hölİM gị mìdım aku höröpı̄nmä. Nöbö piaku nöbö dib Konilias, Sisaria yöbö yad abmı̄n, nि yölịń pön duba hömä. 12 God Inöma nि yadöja, ‘Rịb mìga yox nugumịjịnö; ñigö pı̄sań amın duö,’ röja. Aliö rı̄mın, nि nöbhöd Jisas mönö nugw pöi nöbö akuyöbö injösu sö pön, ñigö pı̄sań Konilias rama dumı̄ja. 13 Uröpı̄nmı̄n, Konilias yadöja, ‘Ejol i hön nि yadöja, “Nöbö bli yadman, taun dib Jopa duön, nöbö i Saimon Pita me röi aku nugwo yölịń pön höj. 14 Yölịń pön höj, nuñwör mönö bli yad nölań, nöbö mö ram nagö pı̄sań mìdöi

akuyöbö, God ñigö magalig kömö paŋ, nöbö mö nuŋwa m̄ijöñiŋö,” rö,’ röŋa.

**15** “Konilias n̄i aliö r̄im̄in, n̄i ila n̄igön mönö yad nölmön nugugırön, Inöm Leia nuŋ anıŋ höd höŋ akuyöbö, nöbö mö piaku ñigö algör ör höŋa.

**16** Alm̄in, Nöbö Diba anıŋ höd yadöŋ mönö aku r̄ibyöŋ nuguma. Nuŋ yadöŋa, ‘Jon ñigö röbö pal nölöŋ aku, j̄i womiox m̄ida, God nuŋ ñigö Inöm Leia pal nöiönitjö,’ röŋa. **17** Makwam an Nöbö Dib Jisas Krais nugw p̄in̄iŋ wop aku, God ap wä ödöriö anıŋ nölöŋ akuyöbö, ñigö algör ör nölöŋa. Makwam, n̄i pödpöd r̄im̄on God nugwo, ‘Al m̄ijnanjö,’ r̄ilöxmö?” röŋa.

**18** Pita aliö r̄im̄in, nöbö nugwo mönö ölisö yadim bla mönö yadöŋ aku nugwön, mönö ölisö bli kwo yadölim. God iba yadm̄in b̄ił sö dum̄in nugugırön yadmä, “Anıŋör yöi; Juda nöbö mö yöi akuyöbö algör ör, ap kib mag gwogwo röi aku, pödpöd r̄im̄in aliö alölitjö, rön, nugwo höjöpalmijöň aku, nuŋ nugwön, ap kib mag gwogwo röi akuyöbö röböxon, kömö öim m̄idib mag aku ñigö nöiönitjö,” r̄im̄ä.

### *Adiok nöbö mö Jisas mönö wä aku nugw p̄imä*

**19** Makwam Stipen nugwo r̄ig röd pal n̄igim wop mibıl yöraku, Juda nöbö Jerusalem m̄idim piaku, nöbö mö Jisas nugw pim akuyöbö ñigö m̄i ödöriö r̄i gwogwam r̄im, ñiŋ bör malö malö dumä. Bli bör mögörib Pönisia dumä, bli bör röbö wödoböŋ mögörib Saipras dumä, bli ipöxon bör taun dib Adiok dumä. Duön, Jisas mönö wä aku

Juda nöbö mö yöi akuyöbö ñigö yad nölölim; nöbö mö ñiŋ keir Juda ada röd du hör piaku m̄dm̄doi piakwör yad nölm̄dmä. <sup>20</sup> Makwam nöbö mö Jisas mönö wä aku nugw pim bla bli Saipras yöbö, bli Sairini taun yöbö, bör Adiok duön, Nöbö Dib Jisas mönö wä aku Juda nöbö mö yöi akuyöbö ñigö yad nölm̄dmä. <sup>21</sup> Nöbö Dib ölisö nuŋ aku ñigö p̄isanj m̄döŋ makwam, nöbö mö akuyöbö ñigö Jisas mönö wä aku yad nölm̄in, nöbö mö m̄iga akwör Nöbö Diba nugwo nugw p̄imä.

<sup>22</sup> Makwam Jerusalem nöbö mö Jisas nugw pim akuyöbö, mönö aku nugwön, nöbö ñiŋa Banabas nugwo yad abm̄in, Adiok duöŋa. <sup>23</sup> Banabas nuŋ Adiok uröp̄nön nugum̄in, God nuŋ nöbö mö piaku ögwö yoxön r̄im̄in, Jisas mönö wä aku nugw p̄imä. Makwam, nuŋ wahax pön, ñigö mönö bli kwo yad nöl ḡiron yadöŋa, “Nöbö Diba nugwo nugw p̄oi aku röböxm̄jeň; nugwo paŋyöbö akwör höbwab r̄ib madmag ñiŋa yuö kwo nugw p̄i c̄ic̄i n̄igönen, nugwo c̄ir̄ip gör m̄ijne,” röŋa. <sup>24</sup> Banabas nuŋ nöbö wä m̄idöm. Inöm Leia nuŋ hö Banabas yuö kwo aja wölm̄idöŋa. Nuŋ Jisas mönö wä aku m̄i anjadö nugw pöŋa. Nuŋ Jisas mönö wä aku nöbö mö akuyöbö yad nölm̄in, nöbö mö m̄iga akwör Nöbö Diba nugwo nugw p̄imä.

<sup>25</sup> Banabas n̄i du Sol nugwo pön hönö, rön, taun dib Tasas duöŋa. <sup>26</sup> Banabas Tasas uröp̄nön, Sol nugwo hölu nugwön, yöliŋ höuöil Adiok duön, k̄im paŋyöbö aku nöbö mö Jisas nugw pim akuyöbö ñigö Jisas mönö wä aku yad nöl ḡir m̄idmä. Adiok nöbö mö Jisas Krais nugw pim

piaku, ñigö höd ib urön “Krais Nöbö Mö” me rämä.

<sup>27</sup> Wop mibıl yöraku, God mönö yadıb nöbö bli Jerusalem yöbö Adiok dumä. <sup>28</sup> Duön, God Inöma nuŋ nöbö ñiŋ i Agabas nugwo rıbyöö nölmın yadöŋa, “Kiö diba ödöriö mögörıb magalig pıliba rımidö,” röŋa. Aliö rımin, rıg yadöŋ aliar kiö dib ödöriö aku, gapman nöbö dib Klodias nugwidıt x mıdmıd wop aku pılöŋa. <sup>29</sup> Aliö kiö diba pılöŋa nugwön Jisas nugw pim Adiok mıdmıdim nöbö mö akuyöbö yadmä, “Nöbö mö Jisas mönö wä aku nugw pöi bli mögörıb Judia piaku mıdım nugugırön, ñigö kiö diba wöröxmıdoi aku, an paŋ paŋ ñigö rıg bli mögum rön nöinıtjö,” rımä. <sup>30</sup> Aliö rön, rıg nıg mögum rön, Banabas Sol yönö ñigö nölön yadmä, “Ñiŋ nöbö hogwa rıg kı pön duön, Krais nöbö mö nuŋwa nugwidıt x mıdöi nöbö dib akuyöbö ñigö nöinö,” rımä.

## 12

*Herod nuŋ Jems nugwo pil pal nigön, Pita nugwo nag nigöŋa*

<sup>1</sup> Wop mibıl yöraku, gapman nöbö dib Herod, nöbö mö Jisas nugw pim akuyöbö bli ñigö rı gwogwam rı gırön, pön du nag nigöŋa. <sup>2</sup> Herod nuŋ ami nöbö nuŋwa bli yadmın, Jon hödnıtj nuŋwa Jems nugwo yu mıxıł ölüsö pön anjadö pil pal nigım wöröxoŋa. <sup>3</sup> Herod yadmın alio almın, Juda nöbö mö bla nugwön wahax pımä. Ñiŋi nigಮä aku, Herod nugwön ami nöbö nuŋwa bli yadmın, Pita aipam nag nigiba dumä. Alim aku,

Juda nöbö mö Bred Is Alig Nı̄möl̄ib wop mibıl yöraku rı̄mä. <sup>4</sup> Herod Pita nugwo aliö pön du nag nı̄gön, ami nöbö akuyöbö padokwo adokwebö amñaxı̄b bö (16) nı̄gö nuöm nı̄g, igwö wölö igwö wölö nı̄gön, yadöŋa, “Mil pı̄xmag yuö bö nöbö mös mös nugwidı̄x mı̄d ri abmı̄jne,” röŋa. Herod rı̄b nuŋwa keir nugwön yadöŋa, “Pasopa wop aku hö dumı̄jön aku, mai Pita nugwo pön du nöbö mö mı̄jöñ mibıl yöra duön mönö diba yajnı̄ŋö,” rön nugwöŋa.

<sup>5</sup> Pita nuŋ aliö nag mı̄dmı̄n nugugırön, nöbö mö Jisas nugw pim piaku Pita nugwo rı̄byöх nugwön, ususör rön God höjöpal gör mı̄dmä.

<sup>6</sup> Makwam gapman nöbö dib Herod Pita nugwo mönö diba yajnö, rön, nugwöŋ wop akwör pı̄xmag yuö kwo, Pita nugwo sen mös wabılön, ami nöbö hogwa adöi adöi nugugu mı̄dım nugugırön, Pita mibıl bö hólımmı̄döŋa. Ami nöbö bli ubalıja nugugu mı̄dmä. <sup>7</sup> Makwam rı̄b pia Nöbö Diba ejol nuŋ i öbił ḡi mı̄dmı̄n nugugırön, rı̄n pin rögxı̄b apa du kılabis rama ram möl yuadö mil aböŋa. Ejol aku du Pita nugwo höglöma pal nugwön yadöŋa, “Rı̄mig öbiłlö!” röŋa. Aliö rı̄mın, Pita öbiłmın nugugırön, sen nugwo wabılim aku yauöŋa.

<sup>8</sup> Ejola Pita nugwo yadöŋa, “Amanö nagö pı̄x nı̄gön, yam uñ nagö röbö,” röŋa. Aliö rı̄mın, Pita ejol rı̄g yadöŋ mag akwör rı̄mın, ejol aku yadöŋa, “Wölj mı̄xıl dib nagö aku yöman, nı̄ pı̄saŋ dunjö,” röŋa. <sup>9</sup> Aliö rı̄mın, wölj mı̄xıl dib nuŋwa yönö, ram möl mı̄döŋ aku röböön, ejol aku pı̄saŋ dumä. Ejol rı̄g röŋ aku, Pita

nuŋ yad nugwöŋja, wa, aku r̄ib nugumidilönö, rön nugwöŋja. <sup>10</sup> Makwam ami nöbö ubalij mös midim bla i höl rön, i aipam höl rön, ubalij ölisö ödöriö ain pön rim ubalij r̄ijebö bö aku keir rödmän nugugirön, röpin r̄ijadö dumä. Duön, ödöi miböl piaku du ḡirön Pita nugumän, ejol aku midölöŋ.

<sup>11</sup> Alöŋ aku nugwön Pita yadöŋja, “Wopik nugw ri abla. Aku Nöbö Dib akwör, ejol nuŋwa yad abmän, hö gapman nöbö dib Herod n̄i nag ölisö n̄igaku yau aba. Gapman nöbö dib Herod aipam, Juda nöbö mö bla aipam, ap gwogwo n̄i r̄iba röi aku, weik n̄i r̄ib maga midölö,” röŋja. <sup>12</sup> Pita aliö rön, r̄ibyöŋ nugw ri abön, nöbö nagö Jon Mak nuöm Maria rama duöŋja. Ram aku nöbö mö miŋa akwör hön, God höjöpal ḡir midmä. <sup>13</sup> Pita hön, ubalija pal gigu r̄imän, halöu Roda, ram aku mabö r̄imid halöu aku uba rödiba höŋja. <sup>14</sup> Halöu aku ubalija hön nugumän, Pita ajmöla akwör yadmidöŋja. Nuŋ aliö nugwön, wahax pön, uplob uba rödölöŋ; du nöbö mö akuyöbö n̄igö yadöŋja, “Pita hö mid r̄ijö bö,” me röŋja.

<sup>15</sup> Aliö r̄imän, n̄inj yadmä, “Nagö u p̄ilön yadmidlanö,” r̄imä. Aliö r̄imidim, nuŋ ususör rön yadöŋja, “Inakmönö höröi; mi ödöriö yadmidla. Pita mid r̄ijö bö,” me röŋja. Aliö r̄imän yadmä, “Aku inöm nuŋwa hö midö,” r̄imä. <sup>16</sup> J̄i Pita nuŋ ubalija iswob pal gigu r̄im r̄im r̄im, du uba rödon nugumän, Pita ör midöŋja nugwön aiö waiö r̄imä. <sup>17</sup> Aiö r̄im nugugirön, Pita n̄igö in c̄ic̄imu nölön yadöŋja, “Mönö p̄imijeñ!” röŋja.

Aliö rön, kılabis rama mıdmın nugugırön, God ejol i yad abmıñ hon, nugwo agap apım rig rön pön höj mönö aku nıgö yad nöl gitön yadöja, “Mönö ki Jems aipam, nöbö mö Jisas nugw poi piaku aipam, nıgö yad nöine,” rön, hör möl i duöja.

<sup>18</sup> Löum yöbö ruö löumın nugugırön, ami nöbö bla Pita mıdölönj aku nugwön, pödpöd ri, rön, yadön yadip uhömidmä. Ipöxon, “Mikai,” me rön, hölumä aku ji nugwölim. <sup>19</sup> Herod ami nöbö piaku nıgö, Pita nugwo ritmgör hölu nugwön pön höj, me rimin, hölu yualöbön nugumin, nıgö mönö diba yadön mönö yadmın, ami nöbö nujwa bli ami nöbö piaku aŋadö pil pal nıgmä.

### *Herod wörököja*

Mai Herod mögorib Judia röböxon, du taun dib Sisaria mıdmıda. <sup>20</sup> Herod du Sisaria mıdön, taun dib mös Taia Saidon nöbö mö piaku nıgö nugumin ölisö wölöja. Makwam Taia Saidon nöbö mö hon, nöbö Herod ram nujwa nugwidix mıdöj nöbö Blastas nugwo im nölön yadmä, “Aniŋ kiö piłim, öim hö Herod mögorib nuj ki ap mag wob rag dumidöla aipam. Makwam, ölisö rödmijeñ; an tar nıgiö nıgön mıjnıjö,” ritmä. Aliö ritmin, Blastas nuj painö yadöja, “Aku mi yadmıdöinjö,” röja.

<sup>21</sup> Makwam Herod mönö aku nugwön, wop i mönö yajinö, rön, yad nıgöja. Mai yad nıgöj wop aku höm, nuj kiŋ adö yomöi akuyöbö wölj wä wä ödöriö bla yomön, kiŋ hogw rol nujwa rol aku römidön, nöbö mö piaku nıgö mönö

yad nölönja. <sup>22</sup> Herod mönö aku yad nölmän nugugırön yadmä, “Nöbö i aliö yadmıdöl; god i röög yadmıdö,” rımä. <sup>23</sup> Makwam Herod mönö aku nugwön, “Ni mönö akuyöbö yadmijeñ; God ib nuŋ akwör yadıŋ bıl sö duaŋ,” me rölön. Makwam, Nöbö Dib ejol nuŋwa i yad abmän, hön Herod nugwo rımän, wöj diba niğön, mej yaxmän aŋadö wörököŋa.

<sup>24</sup> Makwam God Mönö aku yad nölmän dumän nugugırön, mögörüb akuyöbö hörirör duöŋa.

<sup>25</sup> Banabas Sol yöŋö Jerusalem mıtön, agap riiba höl aku mödö rölönjö, rön, Jon Mak nugwo yönjön höuöil Adiok dumä.

## 13

### *Banabas Sol yöŋö mönö yad nölüp dumä*

<sup>1</sup> Taun dib Adiok yöraku God mönö yadıb nöbö bli, God mönö yad nölüb nöbö bli mıtämä. Nöbö piaku, i Banabas; i Simion. Nöbö Simion aku nugwo Nöbö Pıx me rımıtämä. Nöbö i Lusias, nuŋ Sairini taun yöbö. Nöbö i Maneyen, nuŋ Kiŋ Herod nöbö nugub nuŋ i. Nöbö i Sol. <sup>2</sup> Makwam wop i niŋ ap ni|mölön, Nöbö Diba akwör höjöpal gır mıtäm nugugırön, Inöm Leia nuŋ niğö yadöŋa, “Niŋ Banabas Sol yöŋö yadıŋ, ni mabö niğö yad niğim aku riŋ duaŋ,” me röŋa. <sup>3</sup> Inöm Leia aliö rımän, niŋ ap mag ni|mölön, God höjöpalön, Banabas Sol yöŋö niğö imaga yöcmac sö niğön, God niğö nöbö hogwa nugwidıx mıtadan, me rön, niğö yad abmä.

**4-5** Inöm Leia nuŋ ñigö nugwidix m̄dm̄in nugugirön, Jon Mak, mabö ana ulul bli r̄i nölanj, me rön, nugwo yölön Selusia taun röbö kwol bö duön, b̄iyöja pön, röbö wödoböy mögörib Saipras dumä. Duön, taun dib Salamis duön, Banabas Sol yönö Juda mögum r̄ib ram bla duön, nöbö mö bla ñigö God Mönö yad nölmä. **6** Makwam Banabas Sol yönö nöbö mö Saipras m̄dim piaku ñigö God Mönö yad nölüp dumid dumid, taun dib Pepos uröpinön, Juda nöbö i kij cokwöi öimöb r̄ib nöbö i möigw palmä. Nöbö aku ib nuŋwa Ba-Jisas. Nuŋ inakmönö hörön yadöja, “N̄i God mönö yadi b̄ nöbö i,” me röja. **7** Taun dib Pepos aku, Saipras gapman nöbö dib ödöriö m̄dm̄ida, ib nuŋwa Segias Polas. Nöbö aku nuŋ r̄ibyöö nugw ri abmidöja. Nuŋ Banabas Sol yönö, God Mönö n̄i yad nölön nuguno, rön, ñigö yadm̄in hön nugwo God Mönö yad nölmä. Makwam kij cokwöi öimöb r̄ib nöbö aku nuŋ nöbö dib aku nöbö nugub nuŋ i. **8** Nöbö Ba-Jisas aku, Grik mönö yadön nugwo Elimas me r̄imidämä. Banabas Pol yönö ñi Segias Polas nugwo God Mönö wä aku yad nölm̄in, nuŋ r̄imij pal audiöö nugw ri aböja, ji kij öimöb r̄ib nöbö aku nugwon, Banabas Pol mönö gwogwo yadön göj göj yadyööön, Segias Polas Jisas mönö aku nugw pönön, rön, nugwo yadöja, “Nöbö hogw aku inakmönö hörmidöi aku nugumijinö,” röja. **9** Sol ib nuŋwa i Pol me r̄imidämä. Inöm Leia nuŋ Pol nugwo yuö kwo aja wölön r̄ib wä nölm̄in nugugirön, kij öimöb r̄ib nöbö aku nugwo cix nugugu m̄dön yadöja, **10** “Nagö kijaki ha

yȫx pön hȫja; mag gwogwo akwör r̄lō. Ap kai kai wä m̄id aku röböxon, nöbō mö akuyöbō ñigö inakmönö hörön r̄midlö. Nagö öim öim Nöbō Diba mönö m̄i nuñ aku pön inakmönö hörön aliö ñigmidlö. Nagö wop kai r̄ gwogwam r̄midlö magaku röböxnano? <sup>11</sup> Almidlöaku, God ran, wop m̄idöy mämäg nagö we wölañ naiö mila nugwöinanjö,” rȫja.

Pol mönöaku yadmin, r̄ib pia Ba-Jisas nugumìn, m̄ijöi pi wab i mämäg nuñwa pöröbmìn anjadö p̄ixmag gurȫja. Almin, nöbō i n̄i imaga pön ödöi yabuan, me rön, piö piö r̄i git midȫja. <sup>12</sup> Banabas Pol yȫjö ñiñ Nöbō Diba mönöaku nugwo yad nölmidminaku nugwön, Segias Polas nuñ aiö rȫja. Makwam, Ba-Jisas r̄ig rȫj magaku nugwön, nuñ Jisas nugw pȫja.

*Banabas Pol yȫjö ñiñ taun dib Adiok mögör̄ib dib Pisidia yuadö dumä*

<sup>13</sup> Makwam Pol nöbō nuñ bla p̄isanj b̄iyöja pön, Pepos röböxon, Pega taun, mögör̄ib Pampilia yöraku dumä. Du midön, Jon Mak nuñ ñiñ nöbō hogwa röböxon höbkal Jerusalem duȫja. <sup>14</sup> Ñiñ piȫjö Pega taun röböxon, taun dib Adiok mögör̄ib dib Pisidia yuadö dumä. Du midön, Juda God höjöpalib wopaku, Juda mögum r̄ib rama duön, römid git midmä. <sup>15</sup> Juda mögum rama nugwidix midmidöi nöbō bla öbilön, Mosis lo mönö kai kitöñ r̄iba bli aipam, God mönö yadib nöbō piaku kai kitim r̄ib bli aipam, mämäg nig nugwön nöbō mö midim akuyöbō ñigö yadmä. Ñiñ mönö yad

pörön, nöbö i yad abim Banabas Pol yönö römid m̄dim yöra duön yadöŋa, “Ha ruai. Nöbö mö kiyöbö nugw pib mönö bli mijön aku, an yad nöliŋ nugunö,” r̄imä.

**16** Aliö r̄im̄in, Pol öb̄ilön mönö yadiba imaga pab̄ilön yadöŋa, “Ñiŋ Juda nöbö mö bla aipam, Juda nöbö mö yöi God höjöpal ḡir m̄döi bla aipam, mönö yadiba r̄imidil k̄i r̄imij pal nugwi.

**17** God nuŋ maduar ör nöso auso nöbö an bla pöŋa. God aku nuŋ Isrel nöbö mö God an pal. Mai ñiŋ mögör̄ib Ijip du m̄dmä, God ñigö nugwidix m̄id ri abm̄in, yöx pön hem halou ha akuyöbö m̄iga m̄dmä. Nöbö dib Pero ñigö dueñiŋö, röŋ aku, ji God ölisö nuŋ maga rön, ñigö yöliliŋ pön höm Ijip r̄iŋadö hömä. **18** Ñiŋ k̄im padokwo padök panjöbö i höyüiliö hö p̄in du adokwebö mij bö (40) mögör̄ib r̄ig kap piaku m̄idön, God mönö rödön ap kib mag gwogwo ususör r̄imidmä, ji God ñigö nugwidix m̄id ri aböŋa. **19** Makwam höd mögör̄ib Kenan nöbö mö r̄igwoŋ hörirör akuyöbö mij sö m̄idm̄idmä, ji God nöbö mö nuŋwa nugwidix m̄id ri abön ölisö mag nuŋwa nölm̄in, nöbö mö r̄igwoŋ hörirör akuyöbö mij sö höd m̄idm̄idm̄idm̄ akuyöbö ñigö p̄isanj nuö nuö pön, bli r̄ib̄ix abön bli p̄il pal n̄igön, mögör̄ib aku ñiŋ anjö p̄imä. **20** Ñiŋ Ijip m̄idim k̄im yönöŋa in wödön, mögör̄ib r̄ig kap piaku m̄idim k̄im yönöŋa in wödön, nöbö mö r̄ib̄ix abön mögör̄ib ñiŋ anjö p̄im aku m̄idim k̄im yönöŋa aipam in

---

**13:17:** Eks 1:7; 6:6; 12:51    **13:18:** Naba 14:34; Diut 1:31-32

**13:19:** Diut 7:1; Jos 14:1    **13:20:** Jaj 2:16; 1Sam 3:20

wödimdüm, kİM akuyöbö po hadred pipti (450) yönöŋja.

“Makwam God ñigö pön du mögorib Kenan yöraku nígön, mönö pı nuöm nígib nöbö bli yad nígmın, ñigö nugwidix midmídämä. Mai God mönö yadib nöbö Samuel midlöj wopaku,<sup>21</sup> nöbö mö Isrel bla ñıŋ Samuel nugwo yadmä, ‘Nagö kinj i yad nígaŋ, anıŋ nöbö mö magalig nugwidix midan,’ me rımä. Aliö rımın, God nuŋ Kis ha nuŋwa Sol nugwo yad nígmın, kinj ñıŋja midmida. Nöbö aku Benjamin hödiga yoxıp duön yoxıp duön yox nígmä. Sol kinj ñıŋja midmın, kİM padokwo padök panjöbö i höyüiliö hö pın du adokwebö mij bö (40) yönöŋja.<sup>22</sup> Makwam mai God nuŋ Depid kinj ñıŋja yad nígoŋja. God nuŋ Depid mönö yadön yadöŋja, ‘Höbwab rıb madmag nı keir rıbyoxıl mag akwör, Jesi ha nuŋwa Depid höbwab rıb madmag nuŋwa algör paŋ rıb akwör yoxa; ap agap apım raŋ, me rön nugun aku, nuŋ paŋ mag akwör cönüŋjö,’ röŋja.

<sup>23</sup> “Makwam God nuŋ rımın, Depid halou ha yoxım yoxıp höyüöilmel rön, Jisas nugwo yox pön hömä. Makwam, God höd mönö olıso yad nígön akuyöbö, nuŋ Isrel nöbö mö ñigö Kómö Pıb Nöbö i yad aböŋja.<sup>24</sup> Makwam Jisas ila nígön mabö rölön magaku, Jon nuŋ hön, Isrel nöbö mö ñigö yadöŋja, ‘Ap kib mag gwogwo röi aku, pödpöd rımın aliö alölönjö, rön, röböxiŋ, ñigö röbö pal nöinö,’ röŋja.<sup>25</sup> Jon mabö nuŋwa rı pörıba

---

**13:21:** 1Sam 8:5,19; 10:20-24    **13:22:** 1Sam 13:14; 16:12; Sam 89:20    **13:23:** 2Sam 7:12-16    **13:24:** Mat 3:1-2    **13:25:** Jon 1:20,27

r̄im̄döŋ wop mib̄il aku, nöbö mö akuyöbö ñigö yadöŋa, ‘Ñiŋ ni nöbö kai, me rön, r̄ibyöx nugwöi? Nöbö Dib öim pöx m̄dm̄döi nöbö aku, ni yöi. Nöbö aku mai höna. Yam uñ nuŋ aku pi naga yaub maga m̄dölö,’ röŋa.

**26** “Nöböhöd möhöd ni, ñiŋ bli Ebraham halöu ha nuŋwa m̄döia; ñiŋ bli Juda nöbö mö yöi ji God höjöpalöia. Krais nöbö mö kömö pi b mönö Jon yad nöl m̄dm̄id aku, God nuŋ anin, me rön, yadöŋa. **27** Jerusalem nöbö mö bla aipam, nöbö dib ñiŋ bla aipam, Jisas nuŋ Krais aku hö, rön nugwölim. Jisas nugwo pił pal niğin wöröxaŋ, me r̄imä aku, God mönö yadib nöbö piaku mönö kai kitim mag akwör r̄imä. Makwam God höjöpainöb Juda mögum r̄ib rama öim höm̄döi aku, ñiŋ mönö kai kitim mönö mag aku öim öim nugum̄döia.

**28** Ñiŋ Jisas ap gwogwo i rönö wöhö, rön, hölu wöhö nugwön, gapman nöbö dib Pailot nugwo yadmä, ‘Nagö yadaŋ nugwo pił pal niğin,’ me r̄imä. **29** Makwam God Mönö ri g yadöŋ mag akuyöbö, magalig Jisas nugwo r̄imä. Mai nöbö mö nuŋ bla hön, nöbäpö högia pi öröu pön du ri g möl hogw piłmä. **30** Hogw pi lim aku, ji God r̄im̄in höbkal öbiłöŋa. **31** Nuŋ öbiłön kömö m̄dm̄in nugugirön, nöbö mö nuŋ pi saŋ Galili yöbö Jerusalem hem piaku, nugwo wop mi ga akwör nugwim akuyöbö, wopik Isrel nöbö mö ñigö Jisas mönö wä aku yad nölm̄döia.

**32** “Makwam an nöbö hogwa höl ki, ñigö Krais mönö wä aku yad nöli ba höla. God maduar ör

nöso auso nöbö an bla ñigö mönö ölisö yad nigion  
 cïnö röj mönö akwör rïbyöö nugugu midön,  
 33 God nuj Jisas nugwo pi pabil nölöja. Alöj aku  
 nöso auso nöbö bla nugwölim aku, jit an halou ha  
 yox nigib ñij bla wopik nugwöla. Depid nuj God  
 Mönö Sam rïb aku Wopal agñij rïbyöö kai kitön  
 yadöja,  
 ‘Nagö Ha na.

Ni weik Nauö nagö midlö,’ röja.  
 34 God nuj rimin, Jisas obilöj makwam, mai  
 wörökön mïxitñ nujwa lïdu pi pal dubä maga  
 nigöl. Mönö aku God Mönö rïb mïji aliö mida:  
 ‘Ni Depid nugwo mönö lei, mönö ölisö, mönö ma  
 yad nigim aku,  
 nigör nöinö,’ röja.  
 35 Makwam God Mönö rïb mïji aliö mida:  
 “Nañ Nöbö Leia nagö röböxañ,  
 mïxitñ nujwa lïdu pi pal duölañ,’ me röja.

36 “Makwam Depid nuj God mabö nujwa yad  
 nigöj aku, nöbö mö nujwa midmidim wop  
 aku rip duön wörököja. Makwam Depid nuj  
 wörökim, nuö nöhönij nöbö nigö hogw pi midim  
 yora pön du hogw pilim, mïxitñ nujwa lïdu pi  
 pal duöja. 37 Jit God nuj rimin obilöj Nöbö aku,  
 mïxitñ nujwa lïdu pi pal duölöj.

38 “Makwam, nöböhöd möhöd nugwi. Jisas  
 nuj wörökön obilöj makwam, God ap kib mag  
 gwogwo röi aku nugwön röbököön mönö wä aku  
 nigö yad nölmidöla. 39 An Juda lo mönö adakwör  
 nugwön rimijinj aku, God ap kib mag gwogwo

röl aku nugw gör mijöna. Jि Jisas pıl pal nıgim wörökön makwam, an Jisas nugw pımijinön aku, God ap kib mag gwogwo röl aku nugwön, röbökön, anıñ nöbö mö kömö wä nı, me cöna. 40 Makwam God mönö yadıb nöbö piaku maduar ör rıg yadim mag akuyöbö anıñ alölön, me rön, rıb aku yox nugw ri aböña. Niñ yadmä, 41 ‘Niñ nöbö mö nı albeñ albeñ nölöi piaku nugwi!

Niñ midöi mag kı, ap keiryöbö i cına. Cın ap aku niñgo höd yadmijöñ aku, niñlöñ niñ yadmidöinjö, rön, nugwöña. Makwam, niñ aiö waiö rön,

anjadö wörök yom rı pöcöniñjö!’ röinjö,” rönya. 42 Pol Banabas yönö mönö aku yadön, Juda mögum rıb ram aku rıñadö röu dum nugugırön, nöbö mö bla yadmä, “God höjopalıb wop maiyöbö aku höuöl hön, mönö aku an bli kwo aipam yad nöinö,” rımä. 43 Nöbö mö mögum rı midim ram aku röbökön, hörirör dumın nugugırön, Juda nöbö mö ödöriö bli aipam, nöbö mö piakuyöbö Juda ada nugumidöi akuyöbö nugw pim nöbö mö bli aipam, Pol Banabas yönö mai dumä. Pol Banabas ödöi mibıl yöra du gırön, nöbö mö akuyöbö niñgo yadmä, “‘God anıñ ulioxon pı ri abön rö,’ rön, rıb aku yox nugu gırön mijinö,” rımä.

44 Makwam Juda God höjopalıb wop maiyöbö aku, taun dib aku midim nöbö mö akuyöbö magalıg Nöbö Diba mönö nuguba hö mögum rımä. 45 Makwam Juda nöbö dib bla, nöbö mö migä ödöriö hömidämä aku nugumın, ölisö wölüm,

Pol Banabas nöbö hogwa nugwön r̄ib gwogwo yöxmä. Pol mönö b̄il kai nöbö mö piaku yadöŋ aku nugwo yad höimöuön, ib nuŋwa yadip p̄mag p̄in du n̄igmä. <sup>46</sup> Juda nöbö bla almitd̄im, Pol Banabas yöŋö ipöökölüm; painjö mönö ölisö yadön yadmä, “God Mönö wä aku n̄igö Juda nöbö mö höd yadiŋö, röl aku, j̄i n̄iŋ mönö wä aku pöllön, an öim m̄idib mag aku nugw p̄ib maga m̄idölö, röi aku makwam, wopik Juda nöbö mö yöi akuyöbö n̄igö yad nöinjä. <sup>47</sup> Aku agapim: Nöbö Diba anij yadön mönö aliö yadöŋä,

‘N̄i yadmön, n̄iŋ Juda nöbö mö yöi akuyöbö n̄igö mil n̄iŋja m̄idön,  
mögörib hörirör piaku duŋ,  
nöbö mö bla magalig mil maga nugwinq  
nugugirön,  
n̄i n̄igö kömö p̄inö,’ r̄imä.

<sup>48</sup> Juda nöbö mö yöi piaku mönö aku nugwön, mi ödöriö wahax pön, Nöbö Diba mönö aku mi mönö waiö, me r̄imä. Makwam, nöbö mö God, öim öim m̄idiŋ, me rön, yad n̄igö nöbö mö piaku magalig mönö wä aku nugw p̄imä.

<sup>49</sup> Makwam Nöbö Diba mönö mag aku, mögörib piaku magalig yad nölm̄in duöŋä. <sup>50</sup> Alöŋ aku, Juda nöbö mö bla nuguminq ölisö wölim, du Adiok mö dib God nugw pim bli aipam, mögörib piaku nugwidix m̄idm̄idim nöbö dib bli aipam n̄igö yadmiŋ, n̄iŋ du nöbö mö miga akwör pön hön, Pol Banabas yöŋö n̄igö r̄i gwogwam, rön, mögörib n̄iŋ piaku yad r̄iŋö bö abmä. <sup>51</sup> Aliö yad r̄iŋö

bö abim, nöbö hogwa ñij Adiok röböx du gırön, mönü wä pön hö yad nölöla ñij pölöinjö, rön, yamsö ñija bicep cep bla pılıl rı abön taun dib Aikoniam dumä. <sup>52</sup> Makwam Inöm Leia nuñ Jisas nugw pim nöbö mö piaku yuö kwo aja wölmän, ñij mi ödöriö wahax pı gır midmä.

## 14

*Pol Banabas yøjö taun dib Aikoniam  
yönmidmä*

<sup>1</sup> Pol Banabas yøjö du taun dib Aikoniam midön, Juda mögum rıb ram aku duön, mönü yad nöl ri abim nugugırön, Juda nöbö mö bla nıgon, Juda nöbö mö yoi akuyöbö nıgon, nöbö mö miga akwör Jisas nugw pimä. <sup>2</sup> Makwam Juda nöbö mö bli, Jisas mönü yadmidoi aku nugw poinjö, rön, duön Juda nöbö mö yoi akuyöbö nıgo mönü nugub nugwölibä inakmönü hörmidim nugwön, ñij Jisas nugw pim nöbö mö akuyöbö nıgo nugumin oliso diba wöloja. <sup>3</sup> Jı Pol Banabas yøjö mönü aku nugwön, mögorib aku röböx duölim. Ñij yöraku ör midön, Nöbö Diba mönü aku ususör rön wöxnö akwör yad nölmidmä. Nöbö Dib nuñ nıgo nöbö hogwa pisan nugwidix midmin nugugırön, ap rölibä akuyöbö bli, ap nugub nugwölibä akuyöbö bli rımidmin, nöbö mö bli nugwön yadmä, “Makwam, mönü yadmidoi kı mör yadmidojö,” rön nugumä. <sup>4</sup> Makwam Aikoniam nöbö mö piaku asix hörirör nıgon, yam adöi Juda nöbö mö piaku mönü rig yadim akuyöbö nugumin, yam adöi Jisas mönü

wä pön dub nöbö bla r̄ig yadim akuyöbö nugumä.  
<sup>5</sup> Makwam Juda nöbö mö bli n̄igön, Juda nöbö mö yöi akuyöbö bli n̄igön, nöbö dib ñ̄iñ bla aipam, Pol Banabas yönjö ñ̄igö r̄i gwogwam rön, r̄ig röd pal n̄igniñjö, rön, r̄ib aku yöö nugumä. <sup>6</sup> Makwam nöbö hogwa ñ̄iñjör mönö aku nugwön, bör du taun dib hogwa Listra Debi, mögör̄ib dib Likonia yuadö dumä. <sup>7</sup> Duön, piaku r̄ip yön gırön, Krais mönö wä aku yad nölmidmä.

*Yöd pilö gwogwo röy nöbö i, Pol r̄im̄in, kömö n̄igöñja*

<sup>8</sup> Makwam taun dib Listra aku, nuöm nugwo yöö pön höj wop akwör yödpilö gwogwo r̄im̄in ödoi yönmidöl nöbö i midmida. <sup>9</sup> Nöbö aku nuñ hö römid midön, Pol mönö yadmidöj aku nugw midöñja. Pol nöbö aku nugwo cix nugugu midön r̄ibyöö nugwöñja, nöbö k̄i, God niñ rañ kömö n̄igib maga rö, r̄i r̄ibyöö nugumidö, r̄i r̄ibyöö nugwöñja. <sup>10</sup> Makwam, Pol nugwo nugwön, ajmöla aj halön yadöñja, “Öbiliö!” röñja. Aliö r̄im̄in, nöbö aku r̄imgör öbiliön, yöda röbön duöñja.

<sup>11</sup> Pol almin, nöbö mö nugugu midim bla mönö yöbö ñiñja Likonia mönö aku yadön yadmä, “Nöbö adöö yöd röul adö kau sebö piaku, god mös nöbial rögx n̄igön hö yadmidöi k̄i,” me r̄imä. <sup>12</sup> Aliö rön, Banabas nugwo god Sus, me r̄imä. J̄i Pol nuñ mönö miña akwör yadmidöj aku, nugwo god Hemis, me r̄imä. <sup>13</sup> God inakmönö Sus höjöpalmidim aku, höjöpalib rama ur n̄igim taun kwol yöra makwam, god inakmönö Sus höjöpal ur

nöl̄ib nöbö dib aku aipam, nöbö mö yöraku m̄idim bla aipam, god Sus öim höjöpalmidöl aku weik hö m̄ik, me rön, hön kau nöbönit̄ bli pön, b̄i p̄ip̄il wä wä wab bli p̄iragon, m̄i nöbö mö m̄iga hömä.

<sup>14</sup> Makwam Pol Banabas, r̄imidim aku nugwön, wölij̄ ñit̄ bla p̄i waglöxon, nöbö mö m̄iga akwör m̄idim mib̄il yöra duön yadmä, <sup>15</sup> “Ñit̄ pödpöd r̄im̄in almidöi? An nöbö hogwa god yöi! Ñit̄ nöbö mö yöbö midöi mag akuyöbö, an kwo algön nör alig midöla. An Jisas Krais mönö wä nuŋ aku ñigö yad nöl̄iba höla. God nuŋ adöx sö r̄i nigöön, mögör̄ib il ki r̄i nigöön, ban yuö dib aku r̄i nigöön, ap agap apim mid akuyöbö magalig r̄i nigöön, röja. An ñigö Krais mönö wä aku yad nöl̄it̄, hör ap inakmönö hörön höjöpalmidöi piaku röböxon, God kömö mid Nöbö akwör höjöpal ḡir mijinö, rön, ñigö yadm̄idöla. <sup>16</sup> Makwam höd nöbö mö mögör̄ib hörirör piaku midön, r̄ib ñit̄ keir nugwön ap hör höjöpalmidim piaku, God nugwön ñigö r̄i gwogwam rölöj̄. <sup>17</sup> Makwam ñit̄ hör midölöi; nugwo nugunöb, nugwöñä. Nuŋ öim öim ñigö p̄i ösös r̄i ri aba. Nuñwör r̄im̄in, ruö p̄ilm̄in, ap mag m̄iga akwör midm̄in nugugirön, wahax p̄i girön ap nimmidöia. Makwam, nuŋ aliö r̄im̄id magaku nugwön, mör God ana midö, rön, mödö nugwöyx,” me r̄imä. <sup>18</sup> Aliö r̄im̄in mönö, j̄i nöbö mö piaku ususör rön, nöbö hogw ki adöx yöd röul adö kau sebö höinjö, rön, hön kau nöbönit̄ bli pal höjöpal ur nöl̄iba r̄im̄idim aku nugwön Pol Banabas yönö hör wöhö r̄i öliöxmä.

*Pol nugwo rīg röd palmä*

**19** Makwam ñiñ nöbö hogwa taun dib Listra akwör mīdīm nugugirön, Juda ada taun dib Adiok mögörib dib Pisidia yuadö mīdmīdim nöbö mö bli aipam, taun dib Aikoniam mīdmīdim nöbö mö bli aipam hön, nöbö mö piaku ñigö inakmönö hörön yadmä, “Nöbö hogwa mönö wä yadmīdölöi; inakmönö hörön yadmīdöinjö,” rīmä. Aliö rīmīdmīn, nöbö mö piaku nugwön, Pol nugwo rīg röd pal nīgön, nuñ aŋadö wörökö, rön, pön pīxip du rīg kul wob gwogwäbō rim aku rīnadjö bö abmä. **20** Almīdīm nugwön nöbö mö Jisas nugw pim piaku ñiñ hö Pol wob yuö abīm nugugirön, nuñ öbilön taun dib aku höuöil duön duönja. Makwam löüm Pol Banabas yöñö Listra röbökön Debi dumä. **21-22** Pol Banabas yöñö Debi duön, Jisas mönö wä aku nöbö mö piaku ñigö yad nölmīdmīn, nöbö mö mīg mīnja Jisas nugw pīmä. Makwam ñiñ nöbö hogwa, höd hömīñ ödoi akwör dunjö, rön, höuöil Listra, Aikoniam, Adiok mögörib dib Pisidia yuadö du giron, nöbö mö Jisas mönö wä aku yadmīn nugw pim piaku ñigö iswob yad nöl ri ab giron rīp dumä. Ñigö yad nöl ri ab gir yadmä, “Jisas mönö wä aku röböxmījeñ; rīg nugw pöi mag akwör nugw pön mījöñña. Akuyöbö alīñ, ñigö ömörö mīga pī nöioñña, jītaku rīb diba yöñ nugumījeñ; God anīñ pön nugwidix mījöññö, rön, ususör rön, pañ rīb akwör yöñ nugwīñ duanj,” me rīmä. **23** Aliö rön, cöc hörirör piaku, nöbö mö Jisas nugw pim bla

nöbö bli nöbö diba m̄idin̄, me rön, mabö aku yad n̄igmä. Aliö alön, n̄in̄ nöbö hogwa ap mag n̄imölön, God höjöpal ḡirön yadmä, “Nöbö Diba, nöbö kiyöbö naŋ nugw pöi aku, n̄igö nugwidix m̄idane,” r̄imä.

*Pol Banabas yöŋö taun dib Adiok, Siria Propins yuadö dumä*

<sup>24</sup> Pol Banabas yöŋö mögör̄ib Pisidia piaku yönmidön mögör̄ib Pampilia dumä. <sup>25</sup> Pampilia duön, Jisas mönö wä aku nöbö mö Pega taun piaku n̄igö yad nölön, taun dib Atalia dumä.

<sup>26</sup> Atalia duön, b̄iyöja pön, taun dib Adiok, Siria Propins yuadö, höd m̄idön hem yöra höouil dumä. N̄in̄ höd duba r̄imidim wop aku, Adiok nöbö mö Jisas nugw pim bla God höjöpalön yadmä, “Pol Banabas yöŋö mönö wä nagö aku nöbö mö bla n̄igö yad nöliba dumidöi aku, n̄in̄ nöbö hogwa nugwidix mid ri abane,” rön, n̄igö nöbö hogwa yad abim, duön Jisas mönö wä aku yad nöl yönmidämä. <sup>27</sup> Makwam, höbkal Adiok hön, nöbö mö Jisas nugw pim piaku n̄igö wö r̄imin̄ hömin̄, God nuŋ r̄imin̄ n̄in̄ agap apim rim akuyöbö magalig yad nöl ri abmä. Juda nöbö mö yöi akuyöbö m̄iga akwör Jisas mönö wä aku nugw pim haiwo aku aipam yad nölmä. <sup>28</sup> N̄igö aliö yad nölön, n̄igö p̄isan̄ wop m̄idöy uplöb m̄idämä.

## 15

*Nöbö dib Jerusalem hö mögum rön mönö yadmä*

---

**14:26:** Apos 13:1-2    **14:27:** Apos 15:4,12

<sup>1</sup> Makwam nöbö bli mögörib Judia yöbö Adiok hön, Juda nöbö yöi Jisas nugw pim piaku ñigö yad nölmä, “Mosis maduar ör an Juda nöbö mö yadöňa, ‘Ha kiai yöudöňdöj yöö pön hö gırön, rıl uña ödöcönö,’ röňa. Aku, ñiň algör ör uň ödöreň aku, God ñigö kömö peniňö,” rımä. <sup>2</sup> Aliö rımidmın, Pol Banabas yöňö mönö aku ödöriö yadmıdölöinjö, rön, ñigö pısaŋ mönö nuö nuö yadmın duöňa. Almidmın, Adiok nöbö mö Jisas nugw pim piaku, nöbö mö ñiň keir bli aipam, Pol Banabas nöbö hogwa aipam yad ñigön yadmä, “Ñiň Jerusalem duön, mönö kï pön du, Jisas mönö wä pön dub nöbö bla aipam, Jisas nöbö mö nuň bla nugwidix midöi nöbö bla aipam ñigö yad nöliň, ñiň piöňö yadıp duön rıb kai yöö nugwöň aku, ñiň nugwön höuöil hö yadıň nugunjö,” rımä. <sup>3</sup> Aliö rön, ñigö yad abiň, ñiň du mögörib Pönisia mibıl yöra du gırön, Juda nöbö mö yöi akuyöbö Jisas nugw pim mönö aku yad nölmın nugugırön, haul nöbö mölöu nöbö piaku nugwön magalıg wahax pıma. Mögörib Pönisia aku röböxon, ñiň duön mögörib Sameria mibıl yöra du gırön, mönö algör yad nölmın nugugırön, haul nöbö mölöu nöbö piaku algör ör nugwön wahax pıma. <sup>4</sup> Makwam ñiň mögörib Sameria röböxon, duön Jerusalem uröpiňmın, nöbö mö Jisas nugw pim bla aipam, Jisas mönö wä pön dub nöbö bla aipam, Jisas nöbö mö nuň piaku nugwidix midim nöbö piaku aipam, ñigö yad wahax pön, wä höinjö, rımä. Aliö rımın, Pol Banabas yöňö, God nuň rımın ap agap bılım rımä

akuyöbö magalig ñígö yad nöl ri abmä.

<sup>5</sup> Aliö r̄im̄idm̄in, Perisi nöbö Jisas nugw pim bla bli öb̄lön yadmä, “Juda nöbö mö yöi bla Jisas nugw p̄im̄jöñ aku, uñ ödörön, Mos̄is lo r̄ig yadöñ yadöñ mag akwör r̄iñ,” me r̄imä.

<sup>6</sup> Aliö r̄im̄idm̄, Jisas mönö wä pön dub nöbö bla aipam, Jisas nöbö mö nuñwa nugwiditx m̄idm̄idim nöbö piaku aipam, mönö aku yad ri abñö, rön, hö mögum r̄imä. <sup>7</sup> Hö mögum rön, mönö aku yadip dum̄idm̄in nugugirön, Pita öb̄lön yadöñ, “Nöböhöd nöbö. Ñiñ nugwoia, höd God an nuöm nígön, Juda nöbö mö yöi piaku Jisas mönö wä aku nugw p̄iñ, me rön, ni yad nígmiñ, ni du ñígö Krais mönö wä aku yad nöl yönmidla. <sup>8</sup> God yuörib madmag ana magalig nugumid aku, Inöm Leia aníñ nölöñ aku, Juda nöbö mö yöi akuyöbö ñígö kwo algör ör nölöñ. Alöñ mag aku an nugumitn, nuñ ñígö aipam p̄iri aba. <sup>9</sup> Aníñ Juda ada mönö i hör yadöñ, Juda nöbö mö yöi akuyöbö ñígö mönö i hör yadöñ röl. Ñígö kwo algör Krais mönö wä aku nugw pim makwam, God nuñ ap kib mag gwogwo röi p̄ixa yuörib madmag ñígö kwo mid aku ör ix aböñ. <sup>10</sup> God Juda nöbö mö yöi akuyöbö anjadö pöñ aliar, ñiñ pödpöd r̄im̄in, inakmönö hörön yadm̄idöi, ‘Mos̄is lo mönö kai kitön r̄ig yadöñ yadöñ aliar lo ulm̄idöi i r̄im̄jeñ aku, God ñígö kömö peniñö,’ r̄im̄idöi? Hölul ri ri abne, r̄im̄idöi aku, nöso auso c̄in̄iñö, rön, hör r̄ip duiö duön níg dumä. An kwo algör ör c̄in̄iñö, rön, hör r̄ip duiö duön níg duöl

aku, ji wopik Juda nöbö mö yoi Jisas nugw pim bla ñigö, ömörö aku piñ, me rön, yadmidöi ä? <sup>11</sup> Aku mag wä yoi. Nöbö Dib Jisas anin Juda ada ulioxön nugw aku, il panjöbö akwör makwam, Nöbö Dib Jisas nuñ keir rimin, an nugwo nugw piñ, anin kömö pöna. Mag akuyöbö aliar, Nöbö Dib Jisas Juda nöbö mö yoi piaku ñigö ulioxön nugw aku, il panjöbö akwör makwam, Nöbö Dib Jisas nuñ keir rimin, ñiñ nugwo nugw piñ, ñigö kwo algör ör kömö pönijö,” röja.

<sup>12</sup> Makwam nöbö mö hö midim piaku magalig mönö i pölüm wöhö, tar midim nugugirön, Banabas Pol yönö ñigö haiwo pön, ñiñ nöbö hogwa mögörib hör piaku piaku du girön, Juda nöbö mö yoi bla Jisas mönö wä aku yad nöl yönmidimn nugugirön, God nuñ ap rölibä akuyöbö, ap nugub nugwölibä akuyöbö röja aku, haiwo piaku magalig ñigö yad nöl ri abmä. <sup>13</sup> Makwam nöbö hogwa mönö yad pörüm nugugirön, Jems öbilön yadöja, “Nöböhöd nöbö. Mönö yadiba rimidil ki nugwi! <sup>14</sup> God nuñ Juda nöbö mö yoi piaku ñigö ulioxön pi ri abön, nöbö mö na keir mijöñijö, rön, mödö pön aku, Saimon wopik ör mönö yad aku nugwöla. <sup>15</sup> God röja aku, God mönö yadib nöbö piaku maduar ör yadön kai kitim mag akwör röja. Mönö aku kai kitön yadmä,

<sup>16</sup> ‘Nöbö Diba nuñ yadmida,

“Mai ni höbkal hön,  
Depid rama waglöx bılıox ri giliix ri piñ aku,  
ni keir iswob ur gö nigmön, mi gö nig gi mijöna.

**17** Makwam, Juda nöbö mö yöi mögörib hör piaku piaku yöbö,  
bli nöbö mö na mijöñiñö, ril bla, ni hölu nugwöña.

**18** Ap agap biliñ mai cön aku, ni maduö ib hör i yad niñma.  
Ni Nöbö Dib akwör aliö yadmidiñö,” rö,’ röinjö,” röñja.

**19** Jems mönö aku yadön yadöñja, “Rib na yöö nugul aku, Juda nöbö mö yöi Jisas nugw pöñ akuyöbö, niñgo ömörö bli nölöinjö. **20** Makwam niñgo köp kai kit abön yajniñja, ‘Nöbö mö bli god inakmönö piaku nugwo ap höjöpal ur nöinöb, urap hön ap bla pön du palmidiñ, niñ niñmijeñ. Mö kib nöbö kib riñmijeñ. Urap hön ap bla iröpa nag wabiñön pixinj wörököñ aku, niñmijeñ. Urap hön ap bla hañia niñmijeñiñjö,’ ciñiñja. Mönö hör i alig yadöinjö. **21** Aku agapiñ: nöso nöbö maduar ör rig rim mag akuyöbö, weik kwo algör ör taun piaku piaku magalig, God höjöpalib wop aku Juda mögum rib rama du mögum rön, öim öim Mosis yadön kai kitöñ mönö aku mämäg niñ nugumidöinjö,” röñja.

*Juda nöbö mö yöi akuyöbö niñgo köp kai kit abmä*

**22** Jems aliö riñmin, Jisas mönö wä pön dub nöbö bla niñgon, Jisas nöbö mö nuñ bla nugwidix midim nöbö bla niñgon, nöbö mö Jisas nugw pim bla magalig niñgon, yadmä, “An nöbö an bli yad niñgiñ, Pol Banabas nöbö hogwa piñsañ Adiok dunj,” me riñmä. Aliö riñmin, Jisas nöbö mö nuñ

bla nugwidix m̄idim nöbö hogwa Judas Basabas aipam, Sailas aipam yad n̄igmä. <sup>23</sup> Köp i kai k̄tön, Pol Banabas nöbö bla nölmä. Köp aliö kai k̄tmä: Nöböhöd nöbö, n̄iŋ m̄idöin ä?

An haul n̄iŋ, Jisas mönö wä pön dub nöbö bla aipam, Jisas nöbö mö nuŋwa nugwidix m̄idöl nöbö bla aipam, n̄iŋ Juda nöbö mö yöi taun dib Adiok aipam, Siria Propins aipam, Silisia Propins aipam m̄idön, Jisas nugw p̄oi akuyöbö n̄igö köp k̄t kai k̄t ab m̄idöla. <sup>24</sup> Aku agapim: mönö i höm nugwöla, nöbö mö an k̄työbö bli, an̄iŋ yad nugwölöi wöhö, r̄ib n̄iŋja keir akwör yöx nugwön, u n̄igö mönö r̄ib diba yöxbä mönö bli yad nölmä. <sup>25</sup> Makwam, an nöbö bli an keir yad n̄igin, nöbö madmag yöbö an wä ödöriö Pol Banabas nöbö hogwa mösör yöñä. <sup>26</sup> Pol Banabas nöbö hogwa piaku yönin, an̄iŋ p̄il pal n̄igöniŋjö, rön, r̄ib aku yöx nugwölöi. Nöbö Dib Jisas Krais mönö wä nuŋ aku nöbö mö piaku n̄igö yad nöliŋjö, rön, r̄ib paŋyöbö akwör nugwön, amnör yad nöli ab ḡirön yönmidöia. <sup>27</sup> Judas Sailas nöbö hogwa agal abība r̄imidöla. N̄iŋ wön köp kai k̄tmidöl k̄t mönö adakwör n̄igö yad nöli aböñä. <sup>28</sup> An mögum rön, mönö aku yadip dumin nugugirön, Inöm Leia nuŋ an r̄ib wä nölm̄in, köp kai kitön ömörö bli n̄igö nölöinijö, rön, yad n̄igöla. Hör mönö mösör yajniŋjö, rön, yad n̄igöla. <sup>29</sup> Nöbö mö bli god inakmönö piaku nugwo ap höjöpal ur nöinöb, urap hön ap bla

pön du palmidin, ñiñ nimmijeñ. Urap hön ap bla haña nimmijeñ. Urap hön ap bla iröpa nag wabilon pıxıñ wörököñ aku, nimmijeñ. Mö kib nöbö kib rımijeñ. Ap yadmıdöl kı röböököñ aku, rı ri aböñä.

Yadöl mönö aku maku. Ñiñ mid ri aböñä.

Köp kai kitim aku maku pal.

<sup>30</sup> Köpaku kai kitön nöbö piaku nölmın, ñiñ Jerusalem röböökön, taun dib Adiok, Siria Propins yuadö höbkal dumä. Uröpınmın, nöbö mö Jisas nugw pim piaku yadmın, magalig hö mögum rımın nugugırön, köp pön hem aku nölmä. <sup>31</sup> Köp nölmın, nöbö mö ñiñ mönö aku mämäg nitg nugumın, nitgö mi wä rımın, ñiñ wahax pön rıb wä yox nugu gırön midmä. <sup>32</sup> Judas Sailas yönö God mönö yadıb nöbö rama midmidim makwam, wop midöy Adiok midön, Jisas nöbö mö nuñ bla nitgö mönö migä akwör yad nöl ri abmın nugugırön, ñiñ Jisas mönö wä nuñwa nugw pı gö nitgon, wahax pön rıb wä yox nugu gırön midmä. <sup>33-34</sup> Judas Sailas yönö aliö yad nöl pörön, duba rım nugugırön, nöbö mö Jisas nugw pim piaku hö mögum rön, höjöpalön, Nöbö Diba ñiñ nöbö hogwa nugwidix mid ri abañ, ñiñ tar mid ri abiñ, me rön, nitgö nöbö hogwa yad abmä. <sup>35</sup> Makwam Pol Banabas yönö Adiok yöraku midön, nöbö piakuyöbö bli pısañ, Nöbö Dib mönö wä aku nöbö mö bla nitgö yad nöl gırön midmä.

### *Pol Banabas hörirör dumä*

<sup>36</sup> Makwam midip duön, Pol nuñ Banabas nugwo yadöja, “An nöbö hogwa höd yönö Nöbö Dib mönö yad nölmın duöñ mögorıb piaku, nugw

pि gö nıgön mıdöinjönö wöhö, rön, du nugw yönıtjö,” röja. <sup>37</sup> Pol aliö rımın, Banabas yadöja, “Makwam, Jon Mak aipam yölitj pön dumjö,” röja. <sup>38</sup> Banabas aliö rımın, Pol yadöja, “Ha aku höd yölitj pön dumıňja, jı nuŋ mabö rı pörön hölöj; nuŋ Pampilia ör duön röböx duöja. Makwam, weik nugwo yölitj pön duöinjö,” röja. <sup>39</sup> Pol aliö rımın, ñıŋ nöbö hogwa keir nuö nuö yadön, Banabas nuŋ Jon Mak pısaŋ bıyöja pön, röbö wödoböj mögörıb Saipras dumä. <sup>40</sup> Pol nuŋ piöjö Sailas nugwo pöja. Nöbö mö Jisas nugw pim piaku höjöpalön, Nöbö Dib nuŋ Pol Sailas ñıgö nöbö hogwa nugwidıx mıdaŋ, me rön, nöbö rama yad abmä. <sup>41</sup> Pol nuŋ Siria Propins piaku aipam, Silisia Propins piaku aipam rıp yön gırön, nöbö mö Jisas nugw pim piaku ñıgö God Mönö bli kwo yad nöl ri abmın, ñıŋ nugwön nugw pि gö nıgön mıdmä.

## 16

### *Pol mögörıb yönöŋ piaku iswob höbkal duöja*

<sup>1</sup> Pol Sailas ñıŋ nöbö hogwa yönmıd yönmıd nıgön, Debi duön, Listra uröpınmä. Mögörıb piaku Jisas nugw pöŋ nöbö i mıdöja, ib nuŋwa Timoti. Nöbö aku nuöm nuŋwa Juda yöbö mö i, jı nuŋ Jisas nugw pöja. Nuö nuŋwa Grik yöbö nöböm. <sup>2</sup> Listra nöbö mö Jisas nugw pımä akuyöbö aipam, Aikoniam nöbö mö Jisas nugw pımä akuyöbö aipam, Timoti nöbö wä, me rımä. <sup>3</sup> Pol piöjö, Timoti nı pısaŋ Jisas mönüo aku yad

---

**15:37:** Apos 12:12,25    **15:38:** Apos 13:13; Kol 4:10    **16:1:**

Apos 14:6; 2Tim 1:5    **16:2:** Pil 2:19-22

nöl yönmidinjö, rि rि�byöx nugwöj aku, jि Juda nöbö mö akuyöbö yajöñä, “Timoti nuö nuñwa Grik nöbö i makwam, ha nuñwa uñ ödörölönjö aku, mönüö nuñwa pöiñinjö,” coñinjö, rि rि�byöx nugwön, Pol nunj Timoti pön duön uñ ödörönjä.

<sup>4</sup> Pol Sailas Timoti ñinj taun taun piaku rिp yön gırön, Jisas mönüö wä pön dub nöbö bla aipam, Jisas nöbö mö nuñ bla nugwidix midim nöbö bla aipam, Jerusalem piaku mögum rön mönüö bıl kai yadmä aku, nöbö mö Jisas nugw pim piaku ñigö yad nölön, al aliö cine, rımä. <sup>5</sup> Aliö piaku piaku rिp yön gırön, nöbö mö Jisas nugw pim piaku, ñigö Jisas mönüö wä aku yad nöl ri abmın, ñinj mönüö aku nugw pön, kwockwoc palön, Jisas nunj rığ yadöñ mag akwör rि midmä. Wop pañ pañ öim öim nöbö mö bli aipam Jisas mönüö wä aku nugwön, Jisas nugw pımä.

### *Pol rिb nugwöjä*

<sup>6</sup> Pol nöbö nunj bla pisanj, Esia Propins midöi nöbö mö bla ñigö Krais mönüö wä yad nölönjö, rön, duba rımidmä, jि Inöm Leia nunj, duba wöhö, rönjä. Inöm Leia aliö rımın, mögorib Prijia mibıl piaku yönön, Galesia Propins mibıl piaku yönön, rımä. <sup>7</sup> Ñinj dumid dumid, mögorib Misia igöp igöp u gırön, Bitinia Propins duñö rımidmä aku, jि Jisas Inöm nuñwa ñigö, duba wöhö, rönjä. <sup>8</sup> Jisas Inöm nuñwa aliö rımın, ñinj Bitinia Propins duölim; mögorib Misia mibıl yora duön taun dib Troas dumä. <sup>9</sup> Troas duön, pıxmag yuö mibıl bö Pol rिb nugwöjä, Masedonia Propins yöbö

nöbö i öbil gi m̄dön, nugwo mönö yad gögö rön yadöŋa, “Nagö röbö möx pö k̄ Masedonia hön, an ösös r̄t nölö,” röŋa. <sup>10</sup> Pol aliö r̄iba nugumidm̄in, an yadm̄iŋa, “Aku God nuŋwör, ‘Masedonia nöbö mö ŋigö Jisas mönö wä aku du yad nöine,’ rö,” rön, wop akwör Masedonia duba rön ap pi p̄idilumit̄ja.

### *Lidia nuŋ Jisas nugw pöŋa*

<sup>11</sup> Du b̄iyöja pön, Troas röböxon, röbö wödoböŋ mögör̄ib Samotres dumit̄ja. Löum yöbö Samotres röböxon, Niapolis tauna uröp̄inm̄iŋa. <sup>12</sup> B̄iyöja pön, taun dib Pilipai, Masedonia Propins yuadö uröp̄inm̄iŋa. Rom gapman nöbö mö m̄iga akwör du Pilipai m̄dön nugwidix m̄idm̄idmä. Makwam, mögör̄ib mib̄il yöra Pilipai taun dib ödöriö m̄idöŋa. An wop m̄idöy Pilipai yöraku m̄idm̄iŋa. <sup>13</sup> Juda God höjöpalib wop aku, God höjöpalib kau i m̄ijöniŋö, rön, taun ubalija röböxon röbö pöpö bö dumit̄ja. Duön nugumit̄ mö bli hö m̄idmä. Yöraku römidön ŋigö mönö yad nölm̄iŋa. <sup>14</sup> Mö mönö an audiöx nugumidim piaku, mö i taun dib Taiataira yöbö, ib nuŋwa Lidia. Nuŋ wöl̄j m̄i paskwolö bla r̄t niŋmit̄, wob m̄idöia. Nuŋ God höjöpal m̄idm̄ida. Nöbö Diba nuŋ mö aku nugwo r̄ib wä nölm̄in, Pol mönö wä yadöŋa, mi yadm̄idö, rön, nugw pöŋa. <sup>15</sup> Makwam an Lidia aipam, nöbö mö ram nuŋwa p̄isan höl̄imm̄idim akuyöbö aipam, ŋigö röbö pal nölm̄in, Lidia yadöŋa, “Ni Nöbö Diba m̄i ödöriö nugw pö, r̄t r̄ibyöx nugwöi aku, ŋiŋ hö ram na höl̄imm̄iŋö,” röŋa. Aliö r̄im̄in, an mönö nuŋwa yoxon du ram nuŋwa höl̄imm̄idm̄iŋa.

*Pol Sailas ñigö nöbö hogwa nag nigmä*

<sup>16</sup> An wop i God höjöpalib kau aku duön, nag mabö r̄ib halöu i nugwo möigw palmiñja. Halöu aku nugwo ragwo as öim nigm̄, ap agap apim mai cön aku, nöbö mö bla ñigö yad nölm̄in, nugwo r̄ig nölm̄idmä. Nuñ alio almin, nöbö nugwo wob pön hem, nag mabö ñiñja r̄im̄idöñ piaku, r̄ig diba p̄im̄idmä. <sup>17</sup> An dumin nugugirön, halöu aku an mai r̄i ḡirön yadöñja, “Nöbö kiyöbö ñiñ God adöx mi b̄il sö m̄id Nöbö aku mabö nuñwa röia. God pödpöd rön ñigö kömö pön, mönö mag akwör ñigö yad nölm̄idöñjö,” röñja. <sup>18</sup> Makwam halöu aku mönö akuyöbö öim öim yadm̄idm̄, wop i Pol nugwo mi ip̄itmin, höuiliö halöu öim niggöñ ragwo as aku yadöñja, “Jisas Krais ib nuñwa nugwön, halöu k̄i nugwo röböx röu duöl!” röñja. Aliö r̄im̄in, r̄ib pia ragwo as nugwo öim niggöñ aku röpin duöñja.

<sup>19</sup> Makwam halöu aku nugwo r̄ig wobmin, ñigö nag mabö r̄im̄id nöbö bla, Pol ragwo as yad aböñ mönö aku nugwön, r̄ig diba p̄im̄idöl aku mai pöinijö, rön, Pol Sailas yöñjö nöbö hogwa pi c̄ic̄i niggöñ pön, Rom nöbö dib m̄idim yöraku mönö diba yajnijö, rön, pön p̄ixip du mönö diba yadib yöra dumä. <sup>20</sup> Rom mönö pi nuöm niggib nöbö dib bla ñigö mönö diba yadön yadmä, “Nöbö ram k̄i Juda nöbö. Taun dib an k̄i hön r̄im̄in, an mögörib m̄inöbö nugumin, ölisö wölm̄in, pön höla. <sup>21</sup> An Rom nöbö mö mönö hödyöbö adaku keir m̄ida, ji ñiñ mönö yonyöbö mönö an nugwölöl aku nugwön c̄inö, rön, yad nölip yönmidöñjö,” r̄im̄ä.

**22** Nöbö mö nugugu m̄idim piaku algör ör, mönö adakwör yadön, Pol Sailas yönö nöbö hogwa mönö diba yadm̄in, mönö p̄ nuöm n̄iḡib nöbö dib bla yadmä, “Wölj̄ n̄iŋ̄ bla röd abön kaiö pön pali,” r̄imä. **23** Aliö r̄im̄in, kaiö p̄ pal höuöilmel rön, pön du k̄lab̄is rama ram m̄öl yuadö abön, k̄lab̄is rama nugwidix m̄idöŋ̄ nöbö aku yadmä, “Naŋ̄ nöbö hogwa nugw ri ab ḡi m̄idane,” r̄imä. **24** Aliö r̄im̄in, k̄lab̄is rama nugwidix m̄idm̄id nöbö aku, n̄iḡo nöbö hogwa yölj̄ pön du k̄lab̄is rama ram m̄öl yuö kwo n̄igönen, yödp̄lö wab n̄iḡo hogwa p̄ b̄i dib möla abim dum̄in, pal c̄ir gö n̄igöŋ̄a.

**25** Makwam p̄ixmag yuö mib̄il dib bö, Pol Sailas n̄iŋ̄ nöbö hogwa God höjöpal ḡirön, wopal bli yadm̄idim nugugirön, k̄lab̄is nöbö bli n̄iŋ̄ audiöx nugumidämä. **26** Almidim nugugirön, r̄ib pia m̄imön diba hön, k̄lab̄is ram aku alig p̄ pikwo pik rön, uba bla keir rödim, k̄lab̄is nöbö bla n̄iḡo sen wabilim bla magalig yauöŋ̄a. **27** Almin, k̄lab̄is nöbö bla n̄iḡo nugwidix m̄idöŋ̄ nöbö aku öbiön nugumin, ubalj̄ bla magalig röd ḡi midöŋ̄a. Nuŋ̄ aku nugwön, “K̄lab̄is nöbö bla, uba rödm̄in, bör du pöröi aku, nöbö dib na aku ni p̄il pal n̄igönenjö,” rön, yu ölüsö m̄ixil nuŋ̄ me pugul pön, nuŋ̄ keir nugwo piliba r̄imidöŋ̄a. **28** Pol piöŋ̄o nugwo wö diba rön yadöŋ̄a, “Pödpöd r̄im̄in nagö keir nugwo piliba r̄imidlö? An bör duölöl. Magalig midöl m̄ik,” me röŋ̄a.

**29** Pol aliö r̄im̄in, k̄lab̄is nöbö nugwidix m̄idöŋ̄ nöbö aku wö rön yadöŋ̄a, “Hötökö r̄im̄ig rag höi,” röŋ̄a. Aliö r̄im̄in, hötökö pön höm, nuŋ̄ pön ipalip

ram möl yuadö bö duön, ölolö rİMİN, gİL gİL rİ gİRÖN, du Pol Sailas yÖJÖ MİDIM il YÖRA HöXMAX YUÖJÄ. <sup>30</sup> Makwam aliö Höxmax yuön, öbİlÖN, nİgö nöbö hogwa YÖLİñÖN RİñADÖ bö duön yadöjä, “Nöbö dib wÄ nİ hogw kİ, nİ pÖDPÖD RİMÖN, God nİ KÖMÖ PÖN?” rÖjä.

<sup>31</sup> Aliö RİMİN, nugwo yadmä, “Nöbö Dib Jisas nugw pİnö aku, nañ keir aipam, nöbö mö nagö pİsan hÖlİMMİDÖI piaku aipam, nİgö kömö pÖNİñÖ,” RİMÄ. <sup>32</sup> Aliö rÖN, nöbö aku nugwo nİGÖN, nöbö mö nuñ pİsan hÖlİMMİDİM akuyöbö magalig nİGÖN, nİgö Nöbö Dib mÖnö wÄ aku yad nÖLMÄ. <sup>33</sup> Aliö yad nÖLMİN, kİLABİS nöbö nugwidix MİDÖJ nöbö aku nİgö nöbö hogwa pİXMAG yuÖ MİBİL kwo pÖN duÖN, MİXİñ PALMÄ akuyöbö rÖBÖ äBÄD ABÖJÄ. ALMİN, wop AKWÖR nuñ keir aipam, nöbö mö nuñ piaku aipam, nİgö magalig rÖBÖ pal nÖLMÄ. <sup>34</sup> Nİgö magalig rÖBÖ pal nÖLMİN, kİLABİS nöbö nugwidix MİDÖJ nöbö aku nİgö nöbö hogwa YÖLİñ PÖN ram nuñwa duÖN, ap MAG nÖLMİN, NİMİMÄ. Nöbö aku nuñ keir aipam, mÖNİñ HALÖU ha nuñ bla aipam, weik an God nugw pÖLİñÖ, rÖN, Mİ ÖDÖRİÖ WAHAX pİ GİRÖN MİDÖJÄ. <sup>35</sup> LÖUMİN, ROM nöbö dib piaku öMDÖ nöbö bla nİgö yadmä, “Nöbö nag MİDÖI hogwa nİgö yau abİñ, duñ,” me RİMÄ. <sup>36</sup> Aliö RİMİN, kİLABİS nöbö nugwidix MİDÖJ nöbö aku, mÖNÖ aku pÖN du Pol Sailas MİDIM YÖRÅKU duÖN yadöjä, “MÖNÖ pİ NUÖM NİGİB nöbö dib bla yadöia, ‘Nöbö nag MİDÖI hogwa yau abİñ duñ,’ me RÖIA. Makwam, nİñ nöbö hogwa di. Nöbö Diba nİñja nugwidix MİD RI abÖN RAñ, TAR

m̄d ri ab ḡt m̄j̄nö!” röŋa.

<sup>37</sup> Aliö r̄im̄in, Pol yadöŋa, “An nöbö hogwa algör ör Rom yöbö nöbö hogwa, j̄t mönö dibä nugwölmin wöhö, nöbö mö mib̄l yöra an̄ŋ nöbö hogwa kaiö p̄i pal höuöilmel rön, pön du nag n̄göi aku, wä röl. Makwam, an̄ŋ nöbö hogwa tar umadiö yad abn̄iŋö, rön, yadm̄idöi ä? Nöbö dib bla ñiŋ keir k̄lab̄is ram k̄t hön, an̄ŋ nöbö hogwa yöl̄iŋ pön panjör r̄iŋö bö dunjö,” röŋa.

<sup>38</sup> Pol aliö r̄im̄in, ömdö nöbö bla mönö aku nugwön, höbkal du mönö p̄i nuöm n̄ḡib nöbö dib bla ñigö yad nölm̄in, Pol Sailas ñiŋ Rom yöbö nöbö hogwa mönö aku nugwön, ipöxmä. <sup>39</sup> Ipöxon, ñiŋ du Pol Sailas ñigö nöbö rama yöl̄iŋ pön panjör r̄iŋö bö duön, mönö höimöliö m̄da yadmä, “Ñigö nöbö hogwa wä r̄im̄iŋon aku, taun dib k̄t röböx dinö,” r̄imä. <sup>40</sup> Pol Sailas k̄lab̄is ram aku röböxon, mö Lidia rama du m̄dön, nöbö mö Jisas nugw pim piaku p̄isan mögum rön, Nöbö Diba mönö wä ñigö yad nölm̄in, ñiŋ nugwön mönö wä aku pön, wahax pön r̄ib wä yöö nugu ḡrön m̄dmä. Pol Banabas yöö mönö yad nöl pörön ñiŋ röböxon mödö dumä.

## 17

*Tesalonaika nöbö mö Pol Sailas ñigö nöbö hogwa p̄il pal n̄ḡiba r̄imä*

<sup>1</sup> Makwam Pol Sailas ñiŋ nöbö hogwa taun dib Pilipai röböxon, du taun dib Ampipolis uröp̄inmä. Ampipolis röböxon, du taun dib Apolonia uröp̄inmä. Makwam Apolonia röböxon, du taun dib Tesalonaika uröp̄inön

nugumın, Juda mögum r̄ib ram i m̄döňa. <sup>2</sup> Nugwön, Pol öim r̄ig r̄imid mag akuyöbö, Juda God höjöpalib wop mös paŋ, nöbö mö bla p̄isan Judy mögum r̄ib rama ram möl yuadö duön, n̄igö p̄isan mönö n̄igip duön yadöňa. <sup>3</sup> God Mönö ilaku n̄igö yad nöl ri abön, God mönö yadib nöbö bla maduar ör, Mesaia aku öliŋ höb diba pön wöröxon höbkal öbiönijö, rim mönö aku yad nöl ri abön, “Mesaia aku Jisas, nöbö n̄igö yadmidił m̄ik,” me röňa. <sup>4</sup> Pol alio r̄imın, nöbö mö bli mi yadö, rön, mönö yadöň aku nugw pön, Pol Sailas yönö adö hömä. Iba m̄döň mö m̄iga n̄igön, Grık nöbö mö God nugw pim akuyöbö m̄iga n̄igön, Pol yadöň mönö aku nugw p̄imä.

<sup>5</sup> Pol Sailas n̄iŋ mönö yadmın nöbö mö m̄iga akwör nugw p̄imä aku, Juda nöbö piaku bli nugumın, ölisö wölüm, nöbö gwogwo hör taun ödöi mibıl yöra m̄idim piaku bli p̄imın, n̄iŋ piöňö du nöbö mö m̄iga akwör pön hö n̄igön, m̄i mönö diba n̄igmä. “Pol Sailas n̄igö nöbö hogwa hölu nugwön, nöbö mö kiyöbö n̄igö nölň, nöbö rama p̄ti pal n̄igň,” me rön, du Jeson rama yuadö wöluön hölu nugw yualöbmä. <sup>6</sup> Hölu yön nöi nugwön, Jeson nugwo pön, nöbö mö Jisas nugw pim bli alig pön gapman nöbö dib m̄idim yöra duön, mönö diba yadmä. Mönö diba yadöň yadmä, “Pol Sailas nöbö rama mögorib hör piaku piaku magalig yönöñ yadmın, nöbö mö piaku magalig mönö nuö nuö yadöň mönö ua n̄igöia. Makwam weik hö m̄döi mögorib an k̄i. <sup>7</sup> N̄iŋ gapman nöbö dib an Sisa mönö nuňwa röd abön,

Kinj an keir i m̄idö, rön, Kinj aku Jisas me röia. Makwam nöbö Jeson k̄i, nöbö hogwaku n̄igö pön du ram nuñ aku n̄igm̄in h̄öl̄mm̄idöinjö,” r̄imä. <sup>8</sup> Aliö r̄im̄idm̄in, nöbö mö m̄iga akwör hö m̄idim akuyöbö aipam, taun gapman nöbö dib bla aipam nugwön, mönö diba n̄igmä. <sup>9</sup> Mönö diba n̄igön, Jeson nugwo r̄ig bli pön, nöbö mö nugwo p̄isanj pön hem akuyöbö r̄ig bli pön, yadmä, “Mai mönö aku iswob yadm̄ijöñ aku, r̄ig n̄injä k̄i anjadö p̄injö,” r̄imä. Aliö rön, n̄igö yad r̄injö bö abmä.

*Taun dib Beria nöbö mö m̄iga akwör Jisas mönö wāaku nugw p̄imä*

<sup>10</sup> P̄ixmag guröñ mag akwör, nöbö mö Krais nugw pim akuyöbö, Pol Sailas n̄igö nöbö hogwa pön du abim, taun dib Beria dumä. Beria uröp̄inön, Juda mögum r̄ib ramaku dumä.

<sup>11</sup> Duön, Jisas mönö wāaku yad nölm̄in, Juda nöbö mö Beria m̄idim piaku, nöbö mö Tesalonaika r̄ig m̄idm̄idim akuyöbö yöi, mönö n̄igö nöbö hogwa nugum̄in, wā r̄im̄in nuguḡrön, “Pol mi yadm̄idönö wöhö?” rön, God Mönöaku wop paŋ paŋ öim öim mämäg n̄ig nugw ri abön r̄im̄idmä.

<sup>12</sup> Makwam Juda mögum r̄ib ramaku nöbö mö hem piaku m̄iga Jisas nugw p̄imä. Grik mö ib m̄idöñ piaku algör m̄iga akwör Jisas nugw p̄imä. Grik nöbö algör ör m̄iga akwör Jisas nugw p̄imä.

<sup>13</sup> J̄i Pol du Beria nöbö mö God Mönö yad nölm̄idm̄in, Juda nöbö mö Tesalonaika m̄idm̄idim akuyöbö mönöaku nugum̄in, ölisö wöl̄im, n̄inj hon Beria nöbö mö mönö yuaiwö r̄im, n̄inj ölisö röd̄iba r̄im̄idmä. <sup>14</sup> Alm̄idim nuguḡrön, nöbö mö Jisas nugw pim akuyöbö,

Pol nugwo pön du abim, ban yuö diba pö piaku duöŋja. Makwam Sailas Timoti nöbö hogwa Beria yöraku mädmä. <sup>15</sup> Nöbö bli Pol nugwo pön du taun dib Atens abön, höbkäl duba rämädim nugugirön Pol ñigö yadöŋja, “Sailas Timoti yöŋö yadïŋ yadkap höŋ,” me röŋja.

*Pol taun dib Atens midöŋja*

<sup>16</sup> Pol nuŋ Sailas Timoti yöŋö taun dib Atens yöra pöx mid gırön nugumın, nöbö mö piaku god inakmönö ñiŋja höjöpalmidöi ap bla, miga akwör midöŋja. Nuŋ nugumın, höbwab nuŋwa mi gwogwo röŋja. <sup>17</sup> Almın, Juda mögum rıb ram aku duön, Juda nöbö mö bla aipam, Grik nöbö mö God nugw pim bla aipam, ñigö pisan mönö ñigip duön yadmädöŋja. Makwam wop paŋ paŋ öim öim mönö yadib yöra duön, nöbö mö hö midim piaku ñigö kwo aipam mönö ñigip duön yadmädöŋja. <sup>18</sup> Taun dib Atens aku, nöbö mö rıb adö hörirör yöxmä akuyöbö, iba hörirör urön, bli Epikorian nöbö mö rämä, bli Stowık nöbö mö rämä. Wop i, Pol nöbö mö piaku ñigö Jisas wörökön öbilöŋ mönö wä aku yadmın, Epikorian nöbö rıb wä yox nugub bli, Stowık nöbö rıb wä yox nugub bli, Pol mönö yadöŋ aku nugwön, nugwo pisan ñigip duön, bli yadmä, “Nöbö kti mönö yös yös midä niq mönö aku agö mönö yadiba rämädö?” rämä. Makwam bli yadmä, “Nöbö mö pad piaku höjöpalöi god ñin piaku algör ör yadmädö,” rämä. <sup>19-20</sup> Makwam Pol nugwo pön du kansol ada midim yöra duön yadmä, “Nagö mönö yonyöbö keiryöbö nöbö mö akuyöbö ñigö yadmädlö aku,

weik an kwo algör yad nöl ri abaŋ, an aipam mönö ilaku nugw ri abnɪŋjö,” r̄mä. <sup>21</sup> Nöbö mö Atens yöbö piaku aipam, nöbö mö hör piakuyöbö hön Atens m̄dim akuyöbö aipam, mönö yonjöyöbö bli nugwön yajnɪŋjö, rön, r̄b akwör yöö nugumidmä.

<sup>22</sup> Pol piöñjö nuŋ kansol ada m̄dim mibıl yöra öbılön yadöŋa, “Ñiŋ Atens nöbö mö. Ni nugula ñiŋ mi ususör rön, ap bli höjöpainiŋjö, rön, r̄i r̄byöö nugwöia. <sup>23</sup> Ni pik yönön nugula, ñiŋ r̄ig anau hörirör r̄i n̄igön, ap hörirör höjöpalöi aku, ib adaku kai kitöia. Makwam ap höjöpal ur nöl̄b r̄igpīd i r̄i n̄igim aku, ib aku kai kitöia, ‘Iba nugwölöl god aku, r̄ig anau nuŋwa m̄k pal,’ röia. Mönö nugwölöl̄nö, rön, kai kitöi aku, weik ñigö mönö ilaku yadiba r̄imidla.

<sup>24</sup> “God mögör̄ib il ki r̄i n̄igön, ap mögör̄ib il ki m̄id piaku magalig r̄i n̄igöö aku, nuŋ mi Nöbö Dib ödöriö. Adöö yöd röul adöö kau sö aipam, mögör̄ib il ki aipam, nuŋ Nöbö Diba m̄idön nugwidix m̄ida. Nöbö mö piaku God höjöpalib rama imag ñiŋja r̄i n̄igim, nuŋ hö ram möl yuö piaku m̄iden wöhö. <sup>25</sup> God nuŋ anıŋ r̄i n̄igön, anjöi maga nölm̄in, anjöi ab ḡır m̄idöla. An ap m̄id blaku magalig nuŋwör an nöla. Nuŋ Nöbö ölsö ödöriö aku nugwön an imag ana ap wä i rön nugwo nöl̄b maga m̄idöl. <sup>26</sup> Nuŋ nöbö paŋyöbö iör, Adam nugwo r̄i n̄igmin, Adam nuŋ piöñjö yöxit̄p duön, yöxit̄p höuöilmel r̄im, weik nöbö mö hörirör piaku mögör̄ib il ki r̄igwoŋ r̄igwoŋ magalig piaku m̄idöla. Makwam God nuŋwör höd r̄ibyöö

nugwön r̄im̄döŋ̄ aku, nöbö mö bli mögör̄ib i hö m̄idön, m̄idip̄ duön, mai nuŋ̄ keir yadöŋ̄ wop̄ aku, nöbö mö hör̄ piakuyöb̄ö bli hö kau ñiŋ̄ aku pöia.  
**27** God nuŋ̄ keir r̄ibyöx nugwön r̄im̄d̄ aku, ñiŋ̄ wop̄ bli öliöxon̄ m̄idön, nī hölu nugwön, pī piö piö r̄im̄d̄ r̄im̄d̄ nī hölu nugw p̄iŋ̄, me rön, r̄im̄da. Makwam an nugwo nugw p̄iba r̄im̄jöñ̄ aku, nuŋ̄ pad piaku m̄idöl. An magaliḡ p̄isan̄ m̄id m̄ik.  
**28** God nuŋ̄ r̄im̄in̄, an kömö m̄idön, yön̄ bör̄ yönön̄, m̄idöla. Makwam mönö kai kit̄ib̄ nöbö ñiŋ̄ keir bli köp̄ kit̄on̄ yadöia, ‘An aipam halöu ha nuŋwa m̄idölñö,’ röī aku, mī yadöia.

**29** “Makwam an God halöu ha nuŋwa m̄idöl aku, gol, silpa, rīg bla pön, rīb ana keir yööx nugwön imag ana ap̄ bli anaua rī nīgöön̄ höjöpaloin̄iŋ̄.  
**30** Höd God mönö wä nuŋwa nugum̄idölöi makwam, ñīgö mönö diba yadölöŋ̄. Makwam wopik nöbö mö mögör̄ib̄ hör̄ piaku piaku magaliḡ ñīgö yadm̄da, ‘Ap̄ kib̄ mag gwogwo röī aku, pödpöd r̄im̄in̄ aliö alölñö, rön, röböxnö,’ r̄im̄da. **31** Mai nuŋ̄ keir ör̄ nugw wop̄ aku, Nöbö nuŋ̄ yad nīgöön̄ aku nugwo agal aban̄ hön, mögör̄ib̄ il k̄t̄ m̄idöi nöbö mö akuyöb̄ö magaliḡ mönö diba yadön, pī nuöm nīgöna. An nugwöla, Nöbö mönö diba yajöñ̄ aku, nugwo pīl pal nīgim̄ wöröxīm, God r̄im̄in̄ höbkal öb̄ilöňa. Alöñ̄ mag aku, nöbö mö bla magaliḡ nugwön, mönö diba yadiba yad nīgöön̄ wop̄ aku, wöxnö ör̄ yadöñ̄ aku nugwîŋ̄, me rön, rö,” röňa.

**32** Pol, nöbö i wöröxon̄ höbkal öb̄ilö, rön yadm̄d

mönö aku nugwön, nöbö mö m̄idim piaku bli yad imöumä; j̄i bli yadmä, “Wop bli kwo mönö aku iswob yadm̄idan nugun̄iñjö,” r̄imä. <sup>33</sup> Aliö r̄im̄in nugugırön, Pol kansol ada m̄idim piaku ñigö röböx duöja. <sup>34</sup> Makwam taun dib Atens aku, nöbö mö bli Pol mönö nuñ aku pön, Jisas nugw p̄imä. Nöbö mö piaku nöbö i ib nuñwa Dionisias. Nuñ nöbö dib kansol dib ñiñ mögör̄ib akuyöbö nöbö i. Mö i ib nuñwa Damaris. Makwam nöbö mö bli kwo aipam Jisas nugw p̄imä.

## 18

### *Pol du taun dib Korid m̄idöja*

<sup>1</sup> Pol taun dib Atens röböxon, taun dib Korid duöja. <sup>2</sup> Pol Korid duön nugum̄in, Juda nöbö mönöbö hogwi m̄idmä. Nöbon̄iñja ib nuñwa Akwila. Nugwo mögör̄ib Podas yox pön höm, dib röxon nuñ röd du mögör̄ib Itali, taun dib Rom il yōra m̄idöja. Makwam mai gapman nöbö dib Klodias, Juda nöbö mö bli Rom m̄idl̄iñ, me r̄im, Akwila Prisila mönöbö hogwa Itali röböxon, du Korid yöraku m̄idmä. Makwam Pol, mönöbö hogw aku du nuguba rön, ram ñiñja duöja. <sup>3</sup> Mönöbö hogw aku, ñiñ ap uñ rama urm̄idmä. Makwam Pol wobiö mabö aliö r̄im̄ida nugwön nuñ du ñigö p̄isanj höl̄im m̄idön, ap uñ möl bla r̄im̄idmä. <sup>4</sup> Pol nuñ piöñjö, Juda nöbö mö piaku aipam, Grik nöbö mö piaku aipam, ñiñ magalig Jisas mönö wä aku nugw p̄iñ, me rön, Juda God höjöpal̄ib wop aku, nuñ öim öim Juda mögum r̄ib

ram aku duön, ususör rön ñigö piṣan̄ mönö n̄igip  
duön yadm̄döṇa.

<sup>5</sup> Makwam mai Sailas Timoti yöṇö Masedonia Propins röböxon, Pol Korid m̄döṇ yöra höm̄in, Pol nuṇ öim öim Jisas mönö wä aku yad nölīp dumid dumid, Juda nöbö mö piaku ñigö mönö yad nölon, Mesaia öim pȫx m̄dm̄döl aku mī Jisas ör, me r̄im̄döṇa. <sup>6</sup> Pol aliō r̄im̄n, Juda nöbö mö bla mönö nuṇ aku nugwölim; nugwo yad mönö n̄igön, mönö gwogwo yadm̄n nugugirön, Pol nuṇ, Jisas mönö wä aku pödpöd r̄im̄n röböxiṇö, rön, wölīj nuṇ aku pal gögö rī ḡir yadöṇa, “N̄ ñigö Jisas mönö wä aku yad nölmön nugwölöī aku, God ñigö kömö pen aku, ap ñiṇ̄ keir. Weik ñigö Juda nöbö mö röböxon, Juda nöbö mö yöī piaku ñigö du yad nöinö,” röṇa.

<sup>7</sup> Pol aliō rön, ñigö röböxon, Juda nöbö yöi i rama duöṇa. Nöbö aku ib nuṇwa Titias Jastas. Nuṇ God höjöpalmdöṇa. Ram nuṇ aku Juda mögum r̄ib rama il yöra. <sup>8</sup> Makwam Krispas, Juda nöbö mögum r̄ib rama nugwidix m̄dm̄döṇ nöbö aku, nöbö mö nuṇ piṣan̄ höl̄mm̄dimpiāku piṣan̄ Jisas nugw p̄imä. Taun dib Korid aku, nöbö mö m̄iga akwör, Pol nuṇ Jisas mönö yad ri aböṇ̄ aku nugwön, mi yadö, rön, mönö aku nugw pön, röbö palmä.

<sup>9</sup> Wop i p̄ixmag yuö bö Pol r̄ib nugwöṇa, Nöbö Diba nugwo yadöṇa, “Nagö ipöxm̄ij̄nö. Nagö r̄ibyȫx ḡiba alig m̄idön, ususör rön, mönö wä nī aku nöbö mö piaku ñigö am̄n yad nölaṇ̄ duan̄.

**10** Nị nagö p̄isaŋ m̄idla. Taun dib k̄i nöbö mö na m̄iga akwör m̄idöia. Nöbö mö bli nagö r̄i gwogwam r̄ib maga m̄idölö,” röŋa. **11** Nöbö Diba aliö r̄im̄in, Pol Korid ör m̄idön, k̄im pan i m̄ilmej akuyöbö iŋösu söaku, nöbö mö bla n̄igö God Mönöaku yad nölm̄idöŋa.

**12** Makwam Rom nöbö dib bla Galio nugwo yad n̄igim, nuŋ duön Akaia Propins nugwidix m̄idöŋ wopaku, Juda nöbö mö bla, Pol nugwo nugum̄in öl̄sö wöl̄im, mönö yad ödör paŋyöbö i n̄igön, nugwo pi c̄ici n̄igön, pön mönö diba yadiba dumä. **13** Pol nugwo mönö diba yadön yadmä, “Nöbö k̄i nöbö mö k̄iyöbö n̄igö yadön, ‘N̄iŋ God höjöpainöb al aliö c̄ine,’ ra. Makwam mönö yadm̄idaku pön r̄im̄iŋöŋaku, n̄iŋ lo ana röd aböñiŋö,” r̄imä.

**14** Aliö r̄im̄idm̄in, Pol painö yadiba r̄im̄idlö, rön nugwöŋaku, j̄i Galio nuŋ öbıl̄on, Juda nöbö mö bla n̄igö yadöŋa, “N̄iŋ Juda nöbö mö. Nöbö k̄i ap gwogwo i rȫxaku, mönö diba yadiba r̄im̄idöiaku n̄i nugulöxa. **15** J̄i n̄iŋ hör mönö mag b̄il̄im mönö nöbö ib b̄il̄im pön nuö nuö yadöiaku mönö dib yöi; hör mönöaku n̄i nugwöinöm. Aku mönö n̄i yöi. Mönöaku n̄iŋ keir yaj̄inö!” röŋa. **16** Aliö r̄im̄in, nöbö ömdö nöbö nuŋ bla yadm̄in, mönö diba yadib mölaku n̄igö yad pön du r̄iŋö bö abmä. **17** N̄iŋ r̄iŋö bö rȫu dum̄in, Juda nöbö mögum r̄ib rama nugwidix m̄idm̄id nöbö Sostenes, ömdö nöbö piaku kaiö pön nugwo pal pörmä. Gapman nöbö dib Galio nugwöŋ mönö i yadölöŋ.

*Pol höbkal taun dib Adiok, Siria Propins yuadö duöŋa*

<sup>18</sup> Makwam Pol Korid m̄iŋi uplób m̄idön, nöbö mö Jisas mönö nugw pim bla ñigö, “Ñiŋ yörík m̄ijinö,” rön, Akwila Prisila mönöbö hogwa p̄isanj mögör̄ib Siria dunjö, rön, Senkria taun, ban yuö diba pö yöra dumä. Senkria piaku du m̄idön, Pol mönö ölüsö ödöriö God nugwo yadm̄idlö, rön, yöj panö nuŋwa waxöŋa. <sup>19-21</sup> B̄iyöja pön, Senkria röböxon, dumid dumid taun dib Epesas uröp̄inmä. Pol nuŋ Juda mögum r̄ib rama ram möl yuadö duön, Juda nöbö mö bla p̄isanj mönö ñigip duön yadm̄idöŋa. Almiŋ, nöbö mö bla nugwo yadmä, “Wop bli kwo an p̄isanj yörík m̄idane,” r̄imä. J̄i Pol mönö ñiŋ aku pölon yadöŋa, “Ñiŋ yörík m̄ijinö. God ni yöwö r̄imijön aku, mai höbkal ñigö m̄idiba hönö,” röŋa. Aliö rön, Akwila Prisila mönöbö rama ñigö nöbö mö piaku p̄isanj Epesas yöra yad ñigön, nuŋ b̄iyöja pön duöŋa. <sup>22</sup> B̄iyöj aku dumid dumid Sisaria uröp̄inm̄in, Pol b̄iyöj aku röböxon, il ila dumidöñ r̄iba Jerusalem duöŋa. Jerusalem uröp̄inön, nöbö mö Jisas nugw pim akuyöbö, “Ñiŋ m̄idöñ ä?” rön, ñigö p̄isanj mönö bli yadöŋa. Pol aliö rön, Jerusalem röböxon, b̄iyöja iswob pön, taun dib Adiok, Siria Propins yuadö duöŋa.

<sup>23</sup> Pol Adiok duön, hör wop m̄iŋi uplób m̄idön yöraku röböxon, du Galesia Propins yöra aipam, mögör̄ib Prijia yöra aipam r̄ip yön ḡirön, nöbö mö Jisas nugwo höd nugw pim bla, ñiŋ Jisas mönö wä

aku nugw p̄i gö n̄iḡinö, rön, n̄iḡö magalig yad nöl ri abȫja.

### *Nöbö Apolos mönö aku*

**24** Makwam taun dib Aleksadria yöbö Juda nöbö i hön Epesas m̄idȫja. Ib nuñwa Apolos. Nuñ r̄ib wä yȫx nugwön mönö yad ri ab̄ib nöbö. Nuñ God Mönö r̄iba höd kai kitim aku nugw ri abȫja. **25** Nöbö bli nugwo Nöbö Dib Ödöi Nuñwa mönö aku yad nölmä. Makwam, nuñ mi ususör rön, Jisas nuñ pikai yöbö hön, nöbö pödiöm m̄idȫj akwör, nöbö mö bla n̄iḡö ödöriö m̄id akwör yad nölm̄idȫja. Makwam mönö yad nölm̄idȫj aku, röbö pal nölbö nöbö Jon yad nölm̄idȫj mag akwör nugwön yad nölm̄idȫja. Mönö bli kwo nugwölȫj. **26** Makwam Apolos ipȫxölön, Juda mögum r̄ib ram aku duön, mönö aku am̄in ödöriö yad nölm̄idȫja. Makwam wop i mönö yad nöl m̄idȫja nugwön Prisila Akwila mönöbö rama mönö nuñwa nugwön, nugwo yöl̄ij pön ram n̄īja duön, God Ödöi Nuñwa mönö nugwölȫj mag bli yad nöl ri abmä.

**27-28** Mai Apolos nuñ Akaia Propins duba r̄im̄in, Epesas nöbö mö Jisas nugw pim akuyöbö, Apolos nuñ du n̄iḡö mönö wä aku yad nöön aku waiö, me rön, Akaia nöbö mö Jisas nugw pim akuyöbö n̄iḡö köp i kai kitön yadmä, “God mabö r̄ib nöbö Apolos uröpinan, nugwo p̄ine,” r̄imä. Almä aku, Apolos Akaia Propins uröpinön, köp aku yabum̄in, Akaia nöbö mö God n̄iḡö ulioxön r̄ib wä nölm̄in Jisas nugw pim bla Apolos nugwo

pimä. Nugwo pimän, nuŋ piöňö kau ñigö pön, mönö yadib yöra Juda nöbö mö bla pisan mönö ñigip duön, God Mönö adaku yad nöl ri ab gitron, "Mesaia pöx midmidöi aku Jisas ör," me röja. Alön, yad nöl ri abön rimän, nugwo mönö i painö yadib maga midölön. Almidmän, nöbö mö Jisas nugw pim piaku ñigö ri nöl ri abmän, mid ri abmä.

## 19

### *Pol Epesas du midön Krais mönö wä aku yad nölöja*

<sup>1</sup> Apolos Korid midöj wop mibil yöraku, Pol nuŋ du Galesia Propins yöraku aipam, mögorib Priija yöraku aipam, mibil yöraku rip yön gitron, taun dib Epesas uröpinöja. Uröpinön nugumän, nöbö mö Jisas nugw pim bli midmä. <sup>2</sup> Pol ñigö yad nugwöja, "Ñij Jisas nugw pim wop aku, Inöm Leia alig pimijönö wöhö?" röja.

Aliö rimän, yadmä, "Wöhö. Inöm Leia i mida an nugwölölinö," rimä.

<sup>3</sup> Aliö rimän, Pol ñigö yadöja, "Makwam ñij röbö palim aku, il agapim, me ri ribyox nugwön röbö palöinö?" röja.

Aliö rimän, yadmä, "An Jon yadmidöj mönö aku pön röbö palölinö," me rimä.

<sup>4</sup> Aliö rimän, Pol yadöja, "Jon Isrel nöbö mö bla yadmän, röbö palmidöi aku, ap kib mag gwogwo röl aku, pödpöd rimän aliö alölinö, rön nugumän mönö, ñigö röbö pal nölmida. Makwam Jon ñigö

yadm̄dȫja, ‘Nöbö Dib mai hön aku han̄, nugwo nugw p̄ine,’ r̄im̄da. Nöbö mai hönījö, rȫj aku, Jisas ör,” me rȫja. <sup>5</sup> Pol aliö r̄im̄in, Nöbö Dib Jisas nugw pön, nöbö mö nuñwa m̄iññījö, rön, rȫbö palmä. <sup>6</sup> Ñiñ rȫbö palim̄ nugugirön, Pol imag nuñwa ñigȫ rola n̄igm̄in, Inöm Leia ñigȫ pöl höm̄, ñiñ aj il hör akuyöbö n̄igön mönö il nugwölibä n̄ig gırön, God mönö wǟ aku yad nölmä. <sup>7</sup> Nöbö akuyöbö möl sȫ piaku aliö almä.

<sup>8</sup> Pol m̄ilmej mös pañ, Juda nöbö mö mögum r̄ib rama hem bla p̄isañ, God nöbö mö pön nugwidix m̄idib mönö aku nugw p̄iñ, me rön, ususör rön, wöxnö ör mönö n̄igip duön yadm̄dȫja. <sup>9</sup> Makwam nöbö mö bli r̄ib mag ñiñja yuö ñiñ akwör m̄idȫja nugwön, Pol mönö yadȫj aku nugwöin̄jö, rön, nöbö mö magalig m̄idim mibıl yöra duön, Nöbö Dib Ödöi Nuñ aku mönö gwogwo yadmä. Aliö r̄im̄in, Pol nöbö mö Jisas nugw pim akuyöbö ñigör yöl̄iñ pön du, Tiranas skul ram dib aku duön, wop pañ pañ ñigȫ mönö yad nöl gır m̄idm̄da. <sup>10</sup> Pol aliö yad nöl gır m̄idm̄in, k̄im mös yönmin mönö, Juda nöbö mö bla n̄igön, Gr̄ik nöbö mö bla n̄igön, Esia Propins m̄idim akuyöbö magalig Jisas mönö wǟ aku nugumä.

### *Sipa ha nuñ bla*

<sup>11</sup> God nuñ Pol p̄isañ m̄idȫja nugwön nuñ ap rölibä keiryöbö bli r̄im̄idȫja. <sup>12</sup> Nöbö mö bli ñiñ Pol agsip wölibä ap nuñ bla pön du, nöbö mö wȫj p̄ilm̄idim piaku m̄ixiñ ñiñja calim̄, öbıl

dumidmä; ragwo as nöbö mö öim nigmädöŋ piaku ñiŋ kwo algör röpin riŋadö dumidmä.

<sup>13</sup> Juda nöbö mö bli ñiŋ kij rön, ragwo as bla yad riŋö abön yönmidmä. Makwam mai, Pol rimidöŋ akuyöbö nugwön, an kwo algör ör Nöbö Dib Jisas iba yadiŋ, ragwo as riŋö dun, me rön, ragwo as bla nöbö mö öim nigmä akuyöbö ñigö yadmä, “Pol mönö nuŋwa yadmäd nöbö aku Jisas, ib nuŋwa yadmädöl aku nugwön, röu duö!” riŋmä.

<sup>14</sup> Makwam God ap höjöpal ur nölib nöbö dib ödöriö i Sipa, ha nuŋ akuyöbö miŋ sö aliö midmä.

<sup>15</sup> Makwam wop i ñiŋ, ragwo as yad abnijö, rön, aliö riŋin nugugirön, ragwo as öim nigmä nöbö aku mönö ñiŋ aku nugwön ñigö painö yadöŋa, “Nt Jisas nugula, Pol nugwo nugula, jt ñiŋ agö nöbö biliŋ?” röŋa. <sup>16</sup> Aliö rön, ragwo as öim nigmä nöbö aku ölisö diba rödon ñigö wöktaitö röböön, mi göj göj pal höuöilmel rön, wöliŋ ñigö bla pi waglöx abim, ñiŋ wop akwör ram aku röböön, hañ kapa bör dumä.

<sup>17</sup> Makwam mönö aku, Juda nöbö mö aipam, Grirk nöbö mö aipam Epesas midim akuyöbö magalig nugwön, ölölö riŋin ipöxön, Nöbö Dib Jisas ib nuŋ akwör yadmä bil sö duöŋa. <sup>18</sup> Almän, nöbö mö Jisas nugw pim bla miŋa akwör hö mögum rön, ap agap biliŋ ri gwogwam rim piaku yad wöxnö nigmä. <sup>19</sup> Kij ap bla rön köp kai kit nigmä piaku, kit riŋ nöbö bli köp piaku pön höm, nöbö mö magalig nugugu midim nugugirön, ñiŋ riŋ ab urim yönöŋa. Köp ap piaku, riŋ mag silpa wobib in wödmän, pipti tausan (50,000) duöŋa.

**20** Makwam taun dib Epesas almıdim aku, Nöbö Dib mönö wä piaku piaku du ölisö pılım duöja.

*Epesas nöbö mö mönö ua nıgmä*

**21** Makwam mai, God Inöma nuŋ Pol nugwo rıba nölmın, Pol yadöja, “Nı Masedonia duön, Akaia duön, Jerusalem dina. Makwam mai Rom kwo algör ör dinö,” röja. **22** Pol aliö rön, nöbö hogwa nuŋ pısaŋ mabö rımidmä, Timoti Erastas yönjö nıgo yad abmıń, Masedonia Propins dumä. Nuŋ piönjö Esia Propins wop mıŋi uplöb midöja.

**23** Pol Epesas midöj wop mibıl yöraku, Epesas nöbö mö bli öbılön, Nöbö Dib Ödöi Nuŋwa mönö wä aku nugw pim nöbö mö akuyöbö nıgo nugumın, ölisö wölmın, nuö nuö rıbä maga rımä.

**24** Makwam nöbö i, ib nuŋwa Demitrias, nöbö nuŋ bli pısaŋ rıg silpa pön, höjöpal gır midim god inakmönö iba Atemis, me rımidim aku, ram ulmidö kitib wä bli rı nıgım, nöbö mö bli hön wob pön du nıgon, mö dib ana Atemis nugwo höjöpalib ram aku, me rön, höjöpal gır midmidmä. Nöbö piaku mabö aku rön, rıg diba pımidmä. **25** Demitrias nuŋ, mabö nuŋwa rımidim nöbö akuyöbö aipam, mabö nıŋ rımidim akuyöbö rımidim nöbö bla aipam yadım, hö mögum rım yadöja, “Nıŋ nugwöia, an mabö paŋyöbö akwör rön rıg diba pöla. **26** Makwam weik nöbö Pol nuŋ hön, nöbö mö akuyöbö nıgo inakmönö hörön yadmida, ‘Imag pön röi ap piaku höjöpalib wöhö,’ rımidä. Aliö rımidmın, Epesas yörık aipam, Esia Propins yuadö magalıg aipam, nöbö mö mıga mönü

nuñwa pöia. <sup>27</sup> Pol inakmönö aku hörañ, nugw pön, an ap r̄i n̄igm̄in wobmidöi aku, mai wobeñ. Makwam adakwör yadm̄idöi. An keir aipam, nöbö mö Esia Propins yuadö magalig aipam, nöbö mö mögör̄ib hör piaku piaku magalig aipam, god diba Atemis nugwo höjöpalöla. Makwam Atemis nugwo röböxon, nugwo höjöpalmidöi ram dib aku kwo algör röböxbä maga rö, rön, yadm̄idlö,” röja.

<sup>28</sup> Demitrias aliö r̄im̄in, nöbö piaku nugum̄in, m̄i ölisö diba wölm̄in, ajmöla aj halön yadmä, “Atemis Epesas yöbö nun god dib ödöriö! Atemis Epesas yöbö nuñ god dib ödöriö!” r̄imä. <sup>29</sup> Aliö mönö diba yadm̄in dum̄in nugugirön, nöbö mö taun dib aku magalig hön, Pol nöbö nuñ hogwa p̄i c̄ic̄i n̄igön, pön p̄ixip du mönö yadib kau aku pön dumä. Pol nöbö nuñ hogw aku Masedonia Propins yöbö. Ñiñ Pol p̄isañ yönmidämä. Ib ñiñ hogwa aku Gaias Aristakas yöjö. <sup>30</sup> Pol piöjö, nöbö mö hö mögum rön mönö yadm̄idim mibil yöra dinö, röñ aku, j̄i nöbö mö Jisas nugw pim akuyöbö nugwo wöhö r̄imä. <sup>31</sup> Makwam Esia Propins gapman nöbö dib bli, Pol nöbö nugub nuñwa makwam, nugwo mönö abön yadmä, “Nöbö mö mönö yadib kau yöra hö mögum rön mönö yadm̄idöi yöraku dumijinö wöhö,” r̄imä.

<sup>32</sup> Makwam nöbö mö m̄iga akwör hö mögum rön, mönö diba yadön, mönö m̄i hörirör yadmä. Nöbö mö m̄iga akwör ñiñ mönö ila m̄ida nugwön yadm̄idlö aku, me rön, nugwölim; am̄in ör yadmä. <sup>33</sup> Makwam Juda nöbö bli, nöbö an

Aleksada ñigö yad ri abönitjö, rön, nugwo nöbö mö ajmag ada abön, nöbö mö bli mönö adö bli al aliö yajönitjö, rön, wö rị yadmın, nuŋ mönö yadıba rön, ñigö mönö pımijeñitjö rön, imaga cıcimu nölöňa. <sup>34</sup> Aleksada imaga pı cıcimu rị nölmin nugugırön, nöbö mö bla nugumin, nuŋ Juda yöbö nöbö i nugwön, ajmöla aj halön mönö adö panjöbö iör wö diba rị yadön yadmä, “Atemis Epesas yöbö nuŋ god dib ödöriö! Atemis Epesas yöbö nuŋ god dib ödöriö!” me rön, mönö adö panjöbö akwör panjör wö wop mıtixıl mag mitji rön yadmıdmä.

<sup>35</sup> Ñıŋ tu aua iör aliö wö rị yad midim midim, mai nöbö taun gapman mabö rön, kai kitib nöbö dib ñıŋ aku öbılön, ñigö yadöňa, “Dar mitjne!” röňa. Aliö rımın rımın, tar midim nugugırön, nuŋ yadöňa, “Epesas nöbö mö. Mögorib an ki, god dib Atemis rig anau nuŋwa mitjöi adöx sebö mölöd pınöry aku pön, ram ur niğ ri abön, höjöpalon röl aku, nöbö kai nugwölö, rön, mönö ua niğmidöi? <sup>36</sup> Mönö aku, nöbö mö bla magalig mödö nugwöia. Makwam, ñıŋ tar midön gwogwam rımijeň. <sup>37</sup> Makwam ñıŋ pön höi nöbö hogw ki, god an Atemis nugwo yad mönö niğön, höjöpalib ram nuŋ aku ap bli kib pölöi aku, ji ñıŋ pön yörık höia. <sup>38</sup> Makwam, Demitrias mönö nöbö nuŋ bli nöbö i ñigö mönö diba yadıba rımijeň aku, mönö diba pı nuöm niğib nöbö bla midöi yöra duön mönö yadıŋ, ñıŋ mönö dib aku nugwöňa. <sup>39</sup> Makwam ömörö mönö bli mitjöin aku, gapman mönö pı nuöm niğib nöbö nugugu midin nugugırön, mämäg il rol ñıňa

yadîn̄ nugwîn̄. <sup>40</sup> An weik yörîk hö mögum rön̄, mönö ua nîgmîdöl̄ aku, mönö il i mîdîm mönö nîgmîdöl̄l̄. Gapman nöbö dib ödöriö i, ‘Pödpöd rîmîn̄ hö mögum rön̄ aliö almîdöinjö,’ rîmîn̄, mönö painjö i yadîb maga nîgölö,” röñja. <sup>41</sup> Nun̄ aliö rön̄, nöbö mö bla nîgö yad abmîn̄, hörirör dumä.

## 20

### *Pol Masedonia Propins duön, Akaia Propins duöñja*

<sup>1</sup> Makwam nöbö mö bla mönö diba nîgmîd pörön̄, ram nîñ bla hörirör dumä. Pol Jisas nugw pim nöbö mö piaku nîgö yad wö rîm, hömîn̄, nîñ wahax pön rîb wä yöö nugu gîrön̄, Jisas nugw pî gö nîg gîrön̄ rî mîdîn̄, me rön̄, nuñ mönö bli yad nöl ri abön̄, “Nîñ yörîk mijne,” rön̄, nîgö röböxon̄ Masedonia Propins duöñja. <sup>2</sup> Duön̄, piaku rîp yön gîrön̄, nöbö mö Jisas nugw pim piaku, nîñ wahax pön rîb wä yöö nugu gîrön̄, Jisas nugw pî gö nîgön̄ rî mîdîn̄, me rön̄, nuñ mönö bli yad nöl ri abön̄ rîp duön̄, Akaia Propins uröpînöñja. <sup>3</sup> Akaia Propins uröpînöñ, mîlmej mös pañ piaku mîdöñ, bîyöja pön Siria Propins dinö, röñj aku, ji nuñ mönö i nugwöñja, Juda ada nugwo pîl pal nîgîba rîmîdmä. Mönö aku nugwöñ yadöñja, “Il ila akwör höbkal Masedonia dinö,” röñja. <sup>4</sup> Makwam Pol nuñ pîsañ yönmîdim nöbö bla ib aku: Piras ha nuñwa Sopata taun dib Beria yöbö nöbö aku; Aristakas Sekadas yönjö taun dib Tesalonaika yöbö nöbö hogwa aku; Gaias taun dib Debi yöbö nöbö aku; Ticikas Tropimas yönjö Esia Propins yöbö

nöbö hogwa aku; Timoti aku. <sup>5</sup> Nöbö piaku ñiŋ höd duön, taun dib Troas duön, anıŋ pöx mıdmä. <sup>6</sup> Makwam wop dib Bred Is Alıg Nımölıb wop aku hö dumın nugugırön, bıyöja pön, wop akuyöbö mömid sö mibıl hólümön, Troas duön, nöbö höd duim piaku pısaŋ du panjör mıdön wop akuyöbö mıj sö piaku mıdmıňa.

### *Pol ha wörököŋ i nugwo rımin, höbkal öbiłöŋa*

<sup>7-8</sup> Inıpılı paŋyöbö i Troas mıdmıňa aku, wop agñiŋ aku, bred pı gılıx nımıba rön, ram yuadö möl bıl sö wölu mögum rön, Pol, aian dinö, rön, mönü yadım nugugu mıdmıňa. Aliö nugugu mıdmıň mıdmıň, pıxmag gurım, hötikö mıga ur bıl yör sö nıgön, Pol mönü yadmıdöŋ aku nugugu mıdmıňa. <sup>9</sup> Makwam ha nöbö i mokwac möla römidön, Pol mönü yadmıdöŋ aku nugugu mıdöŋa. Ib nuŋwa Yutikas. Nuŋ aliö nugugu mıdmıň, inıtömö göj nıgımın, göröduiö rön, rımköp bokwır pıñ du mıgrö bö pal wödöŋa. Almıň, ñiŋ du yör bö pı nugumıň, mı arjadö wörök gı mıdöŋa. <sup>10</sup> Pol nuŋ piönö yör bö duön, ha aku nugwo uma uma pön, yadöŋa, “Rıb mıga yöxmıjeň; nuŋ kömö mıdö,” röŋa. <sup>11</sup> Pol aliö rön, höbkal ram yuadö bıl sö wöluön, bred bli pı gılıxön, nıgiö nıgön panjör nımön, iswob mönü yad mıdım mıdım, ruö löum mil pörım nugwön duöŋa. <sup>12</sup> Makwam ha nöbö pıñ pal wöd wörököŋ aku, nuŋ kömö rama duön mı ödöriö wahax pımä.

### *Pol Troas röböxon, Mitilini duöŋa*

<sup>13</sup> Pol anıŋ yadöŋa, “Ñiŋ bıyöja pön, taun dib Asos du mıjöňa; jı nı il ila adö wön, taun dib aku

bıyöja paŋjör pön mögörɪb Mitilini dunjö,” röŋa. Aliö rımın, an bıyöja pön Asos dumıŋa. <sup>14</sup> Asos duön, Pol nugwo pön, mögörɪb Mitilini dumıŋa. <sup>15-16</sup> Löum yöbö Mitilini röböxön, röbö wödoböŋ mögörɪb Kaios il yöra uröpɪnmıŋa. Löum aku, röbö wödoböŋ mögörɪb Semos uröpɪnön, Pol nuŋ rɪb i yöx nugwöŋa, Epesas duön, höimöliö mida akwör duön, Pedikos wop aku Jerusalem nugup maga mɪdölö, rön, rɪbyöх nugwöŋa. Makwam, an Epesas adaku pedöх pedöхɪp duön, aŋadö taun dib Mailitas dumıŋa.

*Pol Epesas nöbö mö ńigö yadöŋa, “Nि aŋadö dumıdlö,” röŋa*

<sup>17</sup> Taun dib Mailitas uröpɪnön, Pol mönü abmın, Epesas dumıŋ, nöbö mö Jisas nugw pim bla nugwidıx mɪdmɪdim nöbö akuyöbö ńigö yadöŋa, “Nि Mailitas mɪdıl yörık hönö,” röŋa. <sup>18</sup> Aliö rımın, nöbö piaku hömın, ńigö yadöŋa, “Höd Esia Propins ńiŋ yöra hön, ńiŋ pısaŋ mɪdön, mɪdɪp dumıdön, agap apı́m rımɪdıl aku nugwöia. <sup>19</sup> Ib na pımön bıl só duölöŋ. Nöbö Diba mabö nuŋ aku rımön nugugırön, Juda nöbö mö nि rि gwogwam rön rımın nugugırön, im gırön mönü yad nölmön duöŋa. <sup>20</sup> Ńiŋ nugwöia, nि Jisas mönü wä nuŋ i röböxölüm, jɪ mögum röi kau akuyöbö aipam, ram ńiŋ akuyöbö aipam duön, agö mönüöm ńigö rि nöön aku magalıg amnímab yad nölmön duöŋa. <sup>21</sup> Ńiŋ Juda nöbö mö bla nıgön, Grik nöbö mö bla nıgön, mönü ölüsö yadön döŋö, yad nöl ri abön yadmön, ‘Ap kib mag gwogwo röi aku, pödpöd

r̄im̄in̄ aliō alöl̄iñö, rön, röböxon̄, God yad mönö  
aku pön, Nöbö Dib ana Jisas nugw p̄ine,’ r̄ima.

**22** “Makwam weik nugwi! God Inöma n̄i nag  
rögx n̄igön̄, pön Jerusalem dum̄id aku, n̄i agö  
maḡim̄ cön̄ aku nugwöi. **23** Makwam n̄i nugula,  
taun dib piaku piaku uröp̄in̄mön̄, Inöm Leia nuñ  
n̄i öim̄ yada, ‘Nagö Jerusalem duañ, nagö nag  
n̄iḡiñ, öliöx m̄ijnañö,’ ra. **24** Makwam aku mönö  
m̄idöl. N̄i keir ör m̄id ri abnö, rön, aku r̄ibyöö  
nugwöi. N̄i paiöñiñö, rön, ipöxoö wöhö. Nöbö Dib  
Jisas, n̄i yad n̄igöñ mabö akwör r̄ibyöö nugwön̄,  
God an uliöxon̄ p̄i mönö wä aku, yad nöl gör  
m̄ij̄ina. N̄i r̄ib pañyöbö akwör yoxön̄, duön, ödöi  
aku anjədö dina.

**25** “Makwam n̄i nugula, ñiñ nöbö mö piaku pik  
magalig, God nöbö mö pön nugwidix m̄idib mönö  
aku yadmön nugwöi bla, n̄i iswob nugweñ wöhö.  
**26** N̄i weik duba rön, ñigö wöxnö yadm̄idla, nöbö  
mö b̄il kai God mönö wä aku nugw pölön, öliñ  
höb diba p̄im̄jöñ akuyöbö, aku ap ñiñ keir, n̄i  
wöhö. **27** N̄i God ap agap apim̄ r̄iba r̄im̄id mönö  
aku i röböxi, wöhö; magalig m̄i ödöriö ñigö yad  
nöila. **28** Ñiñ keir nugw ri ab ḡi m̄ijöñä; Inöm  
Leia yadm̄in nöbö mö nugwidix m̄idöi bla aipam  
nugw ri ab ḡi m̄ijöñä. Nöbö hön sipsip ur̄ib  
piaku hön sipsip ñiñ bla nugwidix m̄id ri aböi  
mag akuyöbö, ñiñ kwo algör, God nöbö mö nuñ  
bla, hañ nuñwa keir wobön höbkal pöñ nöbö mö  
piaku, ñigö nugwidix m̄id ri ab ḡi m̄ijöñä. **29** N̄i

---

**20:23:** Apos 9:16; 21:11    **20:24:** Apos 21:13; 2Tim 4:7    **20:28:**  
1Tim 4:16; 1Pit 5:2-4    **20:29:** Mat 7:15; Jon 10:12

nugula, n̄i dumön, wöñö höpebö bla hön, hön sip-sip n̄iñj uröi piaku bli öbix n̄imöña. <sup>30</sup> Makwam nöbö mö mibil n̄iñj aku m̄idöi bli kwo algör ör, nöbö mö Jisas nugw pöi piaku n̄igö p̄ixip pön dun, n̄iñj an p̄isanj dunjö, rön, inakmönö hörön n̄igö yajöñä. <sup>31</sup> Makwam n̄i k̄im mös pañ, mögörilb n̄iñja Epesas m̄idön, mil p̄ixmag yuö, n̄igö l̄iblib r̄im, im ḡirön, n̄igö magalig pañ pañ yad nöl ri abma. Mönö yad nöl̄im aku uplöbm̄ijeñ; nugw ri ab gi m̄ijöñä.

<sup>32</sup> “N̄i n̄igö God iñsö rol nuñwa n̄igön, mönö wä nuñ aku, nuñ nöbö mö uliöx mönö wä rol aku n̄igön, dumidla. God n̄igö p̄isanj m̄ijöna. God mönö wä nuñ aku nugw p̄imijöñ aku, nuñ ranj, n̄iñj Jisas nugw p̄i gó n̄igön, nöbö mö nuñwa keir m̄idön, ap wä wä nöbö mö nuñwa nöl̄iba r̄imidaku pöñä. <sup>33</sup> N̄i n̄iñj p̄isanj m̄idim wop aku, nöbö mö bli r̄ig gol, r̄ig silpa, wölj ap n̄iñj piaku sö röl̄im. <sup>34</sup> N̄iñj nugwöia, imag na keir mabö rön, nöbö n̄i p̄isanj yönmidöl piaku p̄isanj ap mag n̄imön wölj wob yömön m̄idmidöla. <sup>35</sup> Makwam n̄i r̄il mag akuyöbö, n̄iñj kwo algör rön, nöbö mö l̄iblib r̄i m̄idö bla n̄igö p̄i ösös r̄i nöioñä. Nöbö Dib ana Jisas nuñ keir mönö yadöñ aku nugugu m̄ijöñä. Jisas nuñ keir yadöñä, ‘Nöbö bli nañ ap nöioñä aku, nañ wä cöna; j̄i nañ nöbö mö piaku ap nöinö aku, nañ m̄i wä cöniñjö,’ rö,” röñä.

<sup>36</sup> Pol mönö aku yad pörön, Epesas nöbö mö Jisas nugw pim bla n̄igö nugwidix m̄idmidim nöbö bla p̄isanj höxmax yuön, God höjöpalöñä.

<sup>37</sup> Pol höjöpalmiñ nugugirön, ñiñ im gırön, nugwo pi wob gırön, alguna bimil nimiñmä. <sup>38</sup> Mai hanaj mämäg yuö naaku nugweñiñö, röö mönöaku nugwön, ñiñ mi ödöriö ögwö yökön, im gır midmä. Al gırön, Pol nugwo mibil niñ pön du biyöj möla abmä.

## 21

### *Pol biyöja pön Jerusalem duba duöña*

<sup>1</sup> Makwam an Epesas nöbö mö bla, “Ñiñ yörök mijne,” rön, biyöja pön dumija. Hödal hö ri abiñ, paxdöriö akwör du du, röö wödoböö mögörib Kos dumija. Löumin, Kos röböxon, röö wödoböö mögörib Rodos dumija. Löumin, Rodos röböxon, taun dib Patara dumija. <sup>2</sup> Taun dib Patara duön nugumün, biyöj i mögörib Pönisia duba rimidöña. Makwam, an biyöj aku pön dumija. <sup>3</sup> Dumid dumid, röö wödoböö mögörib Saipras imag cökö adö midim nugugirön, dumid dumid, mögörib Siria igöp hön mönö, ömdö yogw ap bla pi abiña du taun dib Taia anji niñmiña. <sup>4</sup> Taia du anji niñgon, du nöbö mö Jisas nugw pim piaku niñgo hölu nugwön, niñgo piñsañ inpilö panyöbö i midmija. Makwam God Inöma nuñ niñgo rityöök nölmün, ñiñ Pol nugwo yadmä, “Jerusalem duba rimidlö aku, dumijinö,” rimä. <sup>5</sup> Makwam duba rimij magaku, nöbö mö Jisas nugw pim piaku, nöbö mö, halou ha ñiñ bla magalig anji pön du taun dib ödöri riyadö röö pö yöra duön, niñgo piñsañ höxmax yuön, God höjöpalmija. <sup>6</sup> Makwam an, “Ñiñ yörök mijne,”

r̄im̄in, n̄iŋ an painjö, “N̄iŋ piaku dinö,” r̄im̄in, an du b̄iyöj möla dum nugugirön, n̄iŋ höuöil ram n̄iŋja dumä.

*Agabas, Pol nugwo al aliö cöñiŋö, röŋa*

<sup>7</sup> Makwam an b̄iyöja pön, taun dib Taia röböxon, du taun dib Tolemais aŋöi n̄igmiňa. Anjöi n̄igön, nöbö mö Jisas nugw pim akuyöbö n̄iŋgö, “N̄iŋ m̄idöin ä?” rön, wop m̄idöy n̄iŋgö p̄isanj mib̄il yöraku m̄idm̄iňa. <sup>8</sup> Löum yöbö wop aku n̄iŋgö röböxon, du Sisaria uröp̄inön, Pilip rama du h̄öl̄im̄iňa. Nuŋ Jisas mönö wä yad nöl yönib nöbö i. Nöbö Pilip aku, nuŋ höd Jerusalem m̄idön, nöbö akuyöbö injösu sö p̄isanj ap mag nuöm n̄igm̄idöŋa. <sup>9</sup> Makwam nöbö Pilip aku, halou nuŋ mös mös, Jisas mönö wä yad nölm̄idmä. Halou piaku n̄iŋ nöbö pölim.

<sup>10</sup> An Pilip p̄isanj m̄idm̄iň wop mib̄il yöra, God mönö yadib nöbö Agabas mögorib Judia yöbö höŋa. <sup>11</sup> Agabas nuŋ hön, Pol amanö nuŋ aku pön, inj wajmag nuŋwa keir nag n̄igön yadöŋa, “Inöm Leia nuŋ yada, ‘Nöbö amanö m̄inöbö ki, Juda ada Jerusalem yöra nugwo nag n̄igön, pön du Juda nöbö mö yöi akuyöbö n̄iŋgö nöioñiŋö,’ ri gö,” me röŋa.

<sup>12</sup> An magalig mönö aku nugwön, Pol nugwo mi ususör rön yadm̄iňa, “Jerusalem dumijinö,” r̄im̄iňa. <sup>13</sup> Aliö r̄im̄in, Pol painjö yadöŋa, “Ni pödpöd r̄im̄in uliöxon im̄im̄in, madmag na öliŋ p̄il? Ni Jerusalem duön, ‘Nöbö Dib na Jisas,’ me

c̄na. Ņiŋ mönö aku nugw̄iŋ, ölisö wölaŋ, ni nag n̄igöñiŋönö aŋadö p̄il pal n̄igöñ aku, ipöxöin. Amiñ du yajtño,” röŋa. <sup>14</sup> Makwam an Pol nugwo aliö yad wöhö riö duön röböxon yadm̄iŋa, “Nöbö Diba nuŋ keir nugw mag akuyöbö cöniŋö,” r̄im̄iŋa.

*Jerusalem nöbö mö Pol nugwo yad höimöumä*

<sup>15</sup> Makwam an aliö Sisaria m̄idön, Jerusalem diniŋö, rön, ap an bla r̄i p̄idilu n̄igön, dum̄iŋa. <sup>16</sup> Nöbö mö Jisas nugw pim Sisaria yöbö bli p̄isan Jerusalem dum̄iŋa. Ņiŋ anıŋ pön du Neson rama n̄igim, p̄isan höl̄im̄iŋa. Nöbö Neson aku Saipras yöbö. Nuŋ höd ör Jisas nugw pöŋa.

<sup>17</sup> Jerusalem uröp̄inm̄iŋa, nöbö mö Jisas nugw pim piaku magalig anıŋ nugum̄in wä röŋa. <sup>18</sup> Idöm Pol an p̄isan Jems nugwo mönö yadiba dum̄iŋa. Jerusalem Jisas nugw pim nöbö mö bla nugwidix m̄idm̄idim nöbö piaku magalig hö mögum rön m̄idmä. <sup>19</sup> Makwam an uröp̄inön, Pol n̄igö, “Ņiŋ m̄idöin ä?” rön, God nugwo nugwidix m̄idm̄in nugugirön, mögörib piaku piaku yönön, Juda nöbö mö yoi piaku ap agap bilīm röŋ haiwo piaku magalig nöbö piaku yad nölöŋa. <sup>20</sup> Pol aliö haiwo urmidm̄in nugwön, God nugwo ri ablaŋe rön, Pol nugwo yadmä, “Nöböhöd. Nagö nugulö, Juda nöbö mö m̄iga ödöriö Jisas nugw pöi aku, j̄i m̄i ususör rön yadöia, ‘An Juda nöbö mö m̄idöla. Makwam, Juda lo adakwör c̄niŋö,’ röia. <sup>21</sup> Makwam Juda nöbö mö piaku bli Jerusalem k̄i hön, ‘Pol nuŋ, Mos̄is maduar ör lo mönö kai

kítöŋ aku röböxon, an Juda ada r̄ig röl adaku röböxon, Juda nöbö mö röd du Juda nöbö mö yöi m̄idöi mögör̄ib mib̄il akuyöbö ñigö yada, “Ha ñiŋ bla uñ ödörm̄ijeñ; Juda ada röi mag akuyöbö r̄im̄ijeñiŋjö,” r̄i gö,’ me röia. <sup>22</sup> Nagö wopik Jerusalem k̄i hölö makwam, mönö aku piaku piaku duaŋ nugwöñña. Makwam, an pödpöd c̄in̄iŋjö, rön, mönö aku n̄igip dum̄iŋa. <sup>23</sup> Mönö yadip dumidön, mönö adö panjöbö i yad n̄igm̄iŋ aku wopik nagö yadıŋ, naŋ nugwöñ mai duö. Nöbö ana k̄i nöbö mös mös, mönö ölisö ma God nugwo yad n̄igm̄idölıŋjö, röia. <sup>24</sup> Aliö alöi aku, God nugwo ap pal höjöpal ur nöliŋba r̄im̄idöia. Makwam, nagö du wop bli ñigö p̄isanj m̄idön, ap kai kai rön God mämäg il rola leia m̄ijöñ aku, nagö r̄i nöli abön, ap God höjöpal ur nöioñ piaku nagö wob nölon, ñigö r̄i nölon mönö, mai yöcmac panö ñiŋa wöxoñña. Aliö alm̄daŋ mönö, nöbö mö piaku magalig nugwöñña, nagö yadöi mönö akuyöbö inakmönö höröia. Ñiŋ nugwöñña, nagö Juda nöbö makwam, an Juda ada r̄im̄idöl mag akwör r̄im̄idlö. <sup>25</sup> Makwam Juda nöbö mö yöi Jisas nugw pim akuyöbö ñigö köp kai kit nölon yadm̄ijeñ, ‘Nöbö mö bli god inakmönö piaku nugwo ap höjöpal ur nöinöb, urap hön ap bla pön du palmidıŋ, ñiŋ n̄imm̄ijeñ. Urap hön ap bla haña n̄imm̄ijeñ. Urap hön ap bla iröpa nag wabılön p̄ixiŋ wöröxoñ aku, n̄imm̄ijeñ. Mö kib nöbö kib r̄im̄ijeñ,’ rön, köp kai kit nölolıŋjö, r̄im̄ä.

<sup>26</sup> Aliö r̄im̄idm̄in, Pol mönö ñiŋa pön, löum

21:23: Naba 6:1-20; Apos 18:18

21:25: Apos 15:29

21:26:

1Kor 9:20

nöbö igwö sö ap höjöpal ur nöliba rim nöbö piaku pisan, ñiŋ ap kai kai rön God mämäg il rola leia mijöñ aku, ri ri abön, God höjöpalib rama dumä. Duön, Pol nöbö nugwidix midim bla ñigö yadöja, “An wop akuyöbö ijösu sö hör midön, weik wop mij aku ap bli hörirör pön hön, God höjöpal ur nöinijö,” röja.

### *Juda nöbö mö Pol nugwo pi cici nigmä*

<sup>27</sup> Pol aliö rön, ñiŋ ap pödpödiö God mämäg il rola leia mijöñ aku ri p duön, mij sö wop aku womiox höm nugugirön, Juda nöbö mö Esia Propins midön hem bli nugumin, Pol God höjöpalib rama ram möl yuadö midöja. Nuñ midöj yöra nugwön, nöbö mö midim akuyöbö mönö yadmìn, ñiŋ ölisö rödön Pol nugwo pi cici nigmä. <sup>28</sup> Pol nugwo pi cici nigün, wö diba rön yadmä, “Nöbö mö Isrel ruai. Nöbö ki nuñ mögörib hör piaku piaku magalig yönön, nöbö mö piaku ñigö mönö inakmönö hörön, an Isrel nöbö mö aipam, lo an aipam, God höjöpalib ram ki aipam mönö gwogwo yadmidä. Makwam adakwör, wopik nuñ Juda nöbö mö yoi akuyöbö God höjöpalib rama ram möl yuadö duölib piaku, ñigö amin yöljin pön ha. Makwam, nuñ ram lei ki ri gwogwam rö,” rimä. <sup>29</sup> Ñiŋ mönö yadmä aku, ri b ñiŋa keir yox nugwön inakmönö hörmä. Pol hör Tropimas pisan Jerusalem mibil me blaku yönmidim nugugirön, ri b ñiŋa keir yox nugwön yadmä, “Pol nöbö Tropimas Epesas yöbö aku pisan God höjöpalib rama ram möl yuadö duöinjö,” rimä.

**30** Ņiŋ aliö r̄im̄in, mönö aku nöbö mö akuyöbö magalig nugwön, piaku piaku hön Pol nugwo p̄ix̄ip pön du God höjöpalib rama r̄iŋadö bö abön, r̄ib pia uba njölmä. **31-32** Nöbö mö miga mönö diba niŋ ḡirön, ölisö rödön Pol nugwo aŋadö p̄il pal niŋiba r̄im̄idmä. Makwam almiđdim mönö aku Rom ami nöbö dib ödöriö m̄idöŋ yöra dum̄in, nuŋ ami nöbö nugwidix m̄idm̄idöi nöbö dib nuŋwa bli pön, ami nöbö bli pön, yadkap du nöbö mö mögum r̄i m̄idim yöra uröp̄inm̄in nugwön Pol nugwo pal hōuöilmel r̄im̄idim aku röböxmä.

**33** Ami nöbö dib aku hön, Pol nugwo p̄i c̄ici niŋön, nöbö nuŋ bla niŋö yadöŋa, “Niŋ nugwo sen mös niŋinö,” röŋa. Aliö r̄im̄in, r̄ig yadöŋ mag akwör r̄im̄ä. Makwam nuŋ nöbö höd m̄idim bla niŋö yad nugwöŋa, “Nuŋ ap agap̄im r̄im̄idm̄in nugwo almiđdoi?” röŋa. **34** Aliö r̄im̄in, niŋ mönö hōr̄irör yadön, mönö nuö nuö diba yadmä. Almiđdim, ami nöbö dib aku mönö il i nugwölön, nöbö nuŋ pia yadöŋa, “Nugwo pön du ram ölisö dib niŋja pön dinö,” röŋa. **35** Aliö r̄im̄in, ami nöbö niŋ Pol nugwo pön du ubaliŋa il yöra uröp̄inm̄in nugugirön, nöbö mö miŋ m̄iŋa paŋör duön Pol nugwo yadyöxon, p̄i palön, nuö nuö pal raiu abm̄idmä nugwön, ami nöbö bli Pol nugwo p̄i ragpiđ niŋ ragön, ram möl yuadö niŋja pön dumä. **36** Makwam nöbö mö piaku niŋ mönö ölisö yadön yadmä, “Nugwo aŋadö p̄il pal niŋgi!” r̄im̄ä.

**37** J̄i ami nöbö bla Pol nugwo pön du ram möl yuadö bö duba r̄im̄in nugugirön, Pol ami nöbö

dib ödöriö aku nugwo yadöŋa, “Mönö n̄ i nagö yaj̄inönö?” röŋa.

Aliö r̄im̄in, ami nöbö dib ödöriö aku yadöŋa, “N̄ nugula naŋ Grik mönö nugulö. <sup>38</sup> N̄ r̄ibyöök nugula, wa, nagö aku nöbö Ijip yöbö, nöbö nuö nuö röi po tausan (4,000) akwör pön, pön du mögör̄ib r̄ig kap mib̄il piaku umadiö m̄idmä, naŋ nöbö akwör, me rön nugula. Makwam nagö Grik mönö nugulö aku, nagö nöbö aku wöhö,” röŋa.

<sup>39</sup> Aliö r̄im̄in, Pol yadöŋa, “Wöhö, n̄i Juda nöbö i. N̄ yöök pön hem taun dib Tasas, Silisia Propins yöraku. Taun dib na aku iba m̄ida. Makwam n̄i yöwö ran, n̄i nöbö mö k̄iyöbö n̄igö mönö i yad nöinö,” röŋa.

<sup>40</sup> Pol aliö r̄im̄in, ami nöbö dib aku yöwö r̄im̄in, Pol r̄ig ub wöl dub rol aku röb ḡi m̄idön, imaga c̄ic̄imu nölm̄in, nöbö mö akuyöbö mönö röböxm̄in nugugiröön, Juda nöbö mö n̄igm̄idöi mönö aku n̄igöön, n̄igö mönö yadöŋa.

## 22

<sup>1</sup> Pol nuŋ Juda nöbö mö yadm̄idöi mönö aku n̄igöön yadöŋa, “Acö nöböhöd nöbö. Mönö n̄igö yadiba r̄im̄idil aku nugugu m̄ijne,” röŋa.

<sup>2</sup> Aliö r̄im̄in, nuŋ Juda nöbö mö yadm̄idöi mönö yöbö yadöŋi aku nugwön, mönö mönö pölim; tar m̄ida akwör m̄idmä. <sup>3</sup> N̄iŋ tar m̄idim nugugiröön, Pol n̄igö yadöŋa, “N̄i Juda yöbö aku, j̄i n̄i yöök pön hem taun dib Tasas, Silisia Propins yöraku. Makwam n̄i hö Jerusalem k̄i, mönö yad nölīb nöbö Gameliel p̄isanj m̄idön dib röxit̄ makwam, nöso

auso nöbö lo mönö kai kai yadim aku magalig ni yad nölmän, nugula. Makwam, niñ God nugwo pi ösös cintijö, rön, mag wä mida akwör röi aku, ni kwo algör ör rimidla. <sup>4</sup> Nöbö mö Jisas Ödöi aku duim piaku niñgö mi ödöriö ri gwogwam ri midla. Niñgö pil pal niñginö, rön, nöbö aipam mö aipam nag niñgon pön du nag niñgmidla. Makwam bli ri gwogwam ri pön du pal niñgmön, anjadö wöröxmädmä. <sup>5</sup> Almidil aku, God ap höjöpal ur nölib nöbö dib ödöriö aku aipam, mönö pi nuöm niñgib nöbö Kansol midöi nöbö dib bla aipam, niñ niñgö yad nugwinq, Pol inakmönö hörö, rön, yadeñim; mi yadö, cöñä. Wop i ni Damaskas duba rimön, nöbö dib piaku ni köp bli kai kitön, Damaskas midim nöbö piaku kai kitmä. Köp piaku kai kitön yadmä, ‘Pol nugwo nugwidix miñjöñä. Damaskas nöbö mö Jisas nugw poi piaku niñgö nag niñgon, pön Jerusalem ki hanj,’ me rimä. Ni köp piaku pön, niñgö nag niñg Jerusalem pön hömön, ölitj höb pöñinjö, rön, Damaskas duma.

### *Pol höd Jisas nugw poi, haiwo aku uröja*

<sup>6</sup> “Makwam ni köp piaku pön, nöbö bli pisaj dumid dumid naiö mibil yörkisö mag aku, Damaskas igöp igöp rimön nugugirön, rib pia mil mag dib keiryöbö adöx yöd röul adö kau sebö i pinön ni palöja. <sup>7</sup> Almin, ni bokwir pitm pitn migrö bö birmän nugugirön, mönö i ni yadöja, “Sol, Sol, ni pödpöd rimän öim ri gwogwam rimidlö?” röja.

<sup>8</sup> “Aliö rimän, ni yadma, ‘Nöbö Dib! Nagö yönim?’ rimä.

“Aliö r̄imön, yadöŋa, ‘Nि Jisas Nasaret yöbö; nि öim rि gwogwam r̄imidlö akwör yadm̄idlö,’ röŋa. <sup>9</sup> Nöbö nि p̄isanj dumidm̄in bla, mil dib aku nugumä, jि mönö mag nि yadöŋ aku audiöх nugwölüm.

<sup>10</sup> “Nि piönjö yadma, ‘Nöbö Dib. Nि pödpöd c̄inö owa?’ r̄ima.

“Aliö r̄imön, Nöbö Dib nि yadöŋa, ‘Nagö öb̄ilön, Damaskas duaj, nöbö i hön, agap ap̄im c̄inö akwör yajön̄iŋö,’ röŋa. <sup>11</sup> Mil aku mil mag dib abim, mämäg nि aku aŋadö we wölöŋa. Alm̄in, nöbö nि p̄isanj dumidm̄in piaku, iŋp̄itlö na pön, iŋr̄öb Damaskas dum̄in̄a.

<sup>12</sup> “Makwam taun dib aku nöbö i m̄idöŋa, ib nuŋwa Ananaias. Nuŋ lo ana nugw ri abön, r̄ig yadöŋ yadöŋ akwör r̄imidöŋa. Nöbö akwör, Juda nöbö mö Damaskas m̄idim piaku magalig yadmä, ‘Aku nöbö wä m̄idö,’ me r̄imä. <sup>13</sup> Nuŋ nि m̄idim il yöra hön nि yadöŋa, ‘Nöböhöd Sol. Mämäg naŋa iswob ix nugwö,’ röŋa. Aliö r̄im̄in nugugiröñ, r̄ib pia mämäg na we wölöŋ aku aŋadö wä r̄im̄in, ix nugwön nugwo nuguma.

<sup>14</sup> “Alm̄in, Ananaias nि yadöŋa, ‘God nöso auso nöbö an höjöpalmidim God akwör naŋ pöŋa. Pön, nuŋ ap agap ap̄im c̄inö, rön, r̄ibyöx nugw aku, mag akwör nagö yabuaŋ nugunö. Nuŋ r̄ibyöx nugwa, nagö Nöbö Kömö Wä nuŋ aku wöxnö nugwön, mönö ajmol nuŋwa keir yadm̄iŋö mönö aku naŋ keir wöxnö nugunö. <sup>15</sup> Naŋ God mabö r̄i nölib nöbö m̄idön, nagö agö magim r̄imidm̄in mämäga nugulö aku, mönö b̄ıl kai yadm̄idm̄in audiöх nugulö aku, nöbö mö bla magalig yad

nölaŋ nugwöñä. <sup>16</sup> Makwam, pöxölön, öbil God höjöpalön, röbö yaxaŋ, nuŋ ap kib mag gwogwo rïlō pïx aku örïx abönïñö,’ röŋa.

*Juda nöbö mö yöi piaku ñigö mönö wä na aku yad nölö, röŋa*

<sup>17</sup> “Jisas aliö rïmïn, rïg yadöŋ mag akwör rïma. Mai Jerusalem kï hon, God höjöpalïb ram aku duön, God höjöpal gïr mïdön, rïb nuguma. <sup>18</sup> Rïb nugwön, nï Nöbö Diba nugumön nugugïrön, nuŋ nï yadöŋa, ‘Rïmïg Jerusalem röböxon, mögörïb hör piaku duö. Nöbö mö kiyöbö mönö wä na yadmïjïnö aku nugweñïñö,’ röŋa.

<sup>19</sup> “Aliö rïmïn, nï yadma, ‘Nöbö Dib. Ñïŋ keir nï nugwöia, nï höd Juda mögum rïb ram piaku yönön, nöbö mö nagö nugw pim bla ñigö nag nïgön, mi göj göj palmïdla. <sup>20</sup> Makwam wop i, mönö wä nagö yadïb nöbö Stipen nugwo rïg röd pal nïgïm nugugïrön, nï nöbö nugwo pal nïgmïdim bla wölj ñïŋa pï röd nïgïm piaku nugwidix mïdön, päja yadmö,’ rïma.

<sup>21</sup> “Aliö rïmön, Nöbö Diba nï yadöŋa, ‘Nï nagö yad abmön, duön Juda nöbö mö yöi mögörïb pad mïdoi piaku dinajö,’ rö,” röŋa.

*Ami nöbö dib aku Pol nugwo nugwidix mïdöŋa*

<sup>22</sup> Juda nöbö mö Pol mönö yadöŋ aku nugugu mïdïp duön, Pol nuŋ Juda nöbö yöi mönö maga yadöŋ aku nugumiŋ, ölisö wölïm, ñïŋ ajmöla aj halön mönö ölsö yadöŋ yadmä, “Nugwo pï pïl pal nïgi! Nöbö aliö aku kömö mïdenïm,” rïmä.

**23** Mönö ölisö aliö yad gırön, wölj ñiŋja bli pi pugul nıgön, hauya pön bıl sö abmın, muömua wöluöŋja. **24** Aliö almıdım, ami nöbö dib ödöriö aku, nöbö nuŋ bli ñıgö yadöŋja, “Nugwo pön ram möl yuadö duön palmıdıtj, nöbö mö kiyöbö pödpöd rımın nugwo mönö ölisö yadmıdöi mönö il aku ñıgö yad nöiönıŋjö,” röŋja. **25** Aliö rımın, nugwo palıba pön duön, nag wabıl nıgmä. Jı Pol nuŋ ami nöbö dib il yöraku öbıl gıt mıdön aku nugwo yadöŋja, “An Rom nöbö mö lo i aliö mıdöl. Nöbö Rom yöbö ödöriö piaku hör paleñ. Ñiŋ höd mönö diba yadön, mönö pi nuöm nıgön, paiöñiŋjö,” röŋja.

**26** Pol aliö rımın, ami nöbö dib aku du nöbö dib ödöriö aku nugwo yadöŋja, “Nagö pödpöd rımın rımıdlö? Nöbö aku nuŋ Rom yöbö nöbö i,” me röŋja.

**27** Aliö rımın, ami nöbö dib ödöriö aku hön, Pol nugwo yadöŋja, “Nagö mi Rom yöbö nöbö me ä? Ni yadaŋ nugunöm,” röŋja.

Aliö rımın, Pol yadöŋja, “Yöwö. Mi, ni Rom yöbö nöbö mıdlö,” röŋja.

**28** Aliö rımın, ami nöbö dib ödöriö aku yadöŋja, “Ni riŋ dib ödöriö wobön Rom nöbö mıdlö,” röŋja.

Aliö rımın, Pol painjö yadöŋja, “Ni Rom yöbö aku yox pön hem makwam, ni Rom yöbö nöbö mıdlö,” röŋja.

**29** Pol aliö rımın, nöbö nugwo nag nıgim bla ipöxmä. Ami nöbö dib ödöriö aku, “Nöbö ki Rom yöbö nöbö i kaim jı nugwo nag nıglö,” rön, algör ör ipöxöŋja.

**30** Löum yöbö ami nöbö dib ödöriö aku, Juda ada Pol nugwo mönö yadmidoi akuyöbö nugw ri abnö, rön, God ap höjöpal ur nölöb nöbö dib bla aipam, Juda kansol nöbö piaku magalig aipam, hönö rım, hö mögum rım nugugirön, Pol nugwo du yau pön hön, midim mibil yöra nıgöňa.

## 23

### *Pol Juda Kansol dib nöbö piaku nıgö mönö yadöňa*

**1** Pol nuň Juda Kansol dib nöbö piaku nıgö cıx nugugu midön yadöňa, “Nöböhöd nöbö. Nı God rıg yad mag akuyöbö öim rıl makwam, rıb mixila yox gitron midööi,” röňa. **2** Pol aliö rımidmın, Ananaias, God ap höjöpal ur nölöb nöbö dib ödöriö aku, nöbö il yöra midim akuyöbö nıgö yadöňa, “Ajmol cuep nugwo painö,” röňa. **3** Aliö rımidın, Pol Ananaias nugwo yadöňa, “Nagö hanaj sigi nıg gör midlö. Nöbö mö piaku nagö nugum, nöbö wä röxg midlö aku, ji rıb mag nagö yox nugulö aku mi gwogwo ra. Aliö yadıl aku, God nuň painö nagö yajöňa. An Juda röl akuyöbö nugwön ni mönö diba yadlö aku, ji Juda röl adaku röböxon, ‘Nugwo amın pali,’ rımidlanjö,” röňa.

**4** Pol aliö rımidın, nöbö il yöra midim piaku yadmä, “God ap höjöpal ur nölöb nöbö dib ödöriö aku nugwo yad höimöümidle ä?” rımä.

**5** Aliö rımidın, Pol painö yadöňa, “Nöböhöd nöbö. Nuň God ap höjöpal ur nölöb nöbö dib ödöriö yadö, rön, nugwöi. God Mönö aku kai

kítön yadmä, ‘Nöbö dib ñiŋ piaku ñigö yad höimöümjeñ, wöhö,’ röŋjö,” röŋja.

**6-8** Makwam Pol nuŋ nugwöŋja, nöbö Kansol dib m̄dim piaku bli Sadiusi nöbö mö r̄ig r̄ibyöö nugwim r̄ib akuyöö yöö nugumä, bli Perisi nöbö mö r̄ig r̄ibyöö nugwim r̄ib akuyöö yöö nugumä. Sadiusi nöbö bla r̄ib ñiŋja yöö nugwön yadm̄döia, “Ejol bla m̄dölöi. Inöma m̄döl. Nöbö mö piaku wöröxon, aŋadö wöröxon, öbiileñiŋjö,” r̄im̄döia. Makwam Perisi nöbö bla r̄ib aliö yöö nugum̄dölöi. R̄ib ñiŋja yöö nugwön yadm̄döia, “Ejol bla m̄döia. Inöma m̄da. Nöbö mö akuyöö wöröxon, aŋadö wöröxeñ; höbkal öbiöñiŋjö,” r̄im̄döia. Pol nuŋ yam hör̄rör m̄dim aku nugwön, mönö diba yadön yadöŋja, “Nöbhöd nöbö. Nöso nöbö na akuyöö magalig Perisi yööb; n̄i kwo algör ör Perisi yööb ör. N̄i nöbö mö wöröxon öbiöñiŋjö, röŋ, yadim makwam, n̄i mönö diba yadm̄döinjö,” röŋja. Pol aliö r̄im̄dm̄in, Sadiusi nöbö Kansol dib bla asix hör̄nigöñ, Perisi nöbö Kansol dib bla asix hör̄nigöñ, mönö nuö nuö yadmä. **9** Mönö nuö nuö yadön, mönö bölölö röŋ, mönö diba n̄igmä. Aliö r̄im̄m̄in, Perisi ada lo yad nölib nöbö ñiŋ bli öbılöñ, mönö nuö nuö yadön yadmä, “Nöbö ki ap gwogwo i rö, röŋ, r̄im̄dölö. Nuŋ Damaskas dum̄döŋ wop aku, inöm i mönö ejol i nugwo yadim nugwöŋ akuyöö röŋga; an nugwölöliŋjö,” r̄im̄ä. **10** Ñiŋ aliö röŋ, nuö nuö yad pön dum̄d̄im nugwön, ami nöbö dib ödöriö aku nugwön, m̄dm̄in m̄dm̄in aliö yadip duön Pol nugwo pi döbdö ri umaumö

nıgib maga rö, rön, ami nöbö nuŋ bla ñigö yadmın, Pol nugwo yölön pön du ram dib ram möl ñiŋja pön hö nıgmä.

<sup>11</sup> Makwam wop aku pıxmag yuö mibıl bö Nöbö Dib hön Pol mıdöŋ il yöra öbił gı mıdön yadöŋa, “Wahax pön rıb wä yööx nugu gör mıdö. Mönö wä na aku Jerusalem kı rıg yadlö mag akuyöbö, taun dib Rom duön algör ör yadanö,” röŋa.

### *Pol nugwo pıl pal nıgnıŋjö, rımä*

<sup>12-13</sup> Löumın Juda nöbö akuyöbö padokwo padök paŋyöbö i höyüiliö hö pıŋ du adokwebö mıj bö (40) hö mögum rön, mönö paŋyöbö i yad ödör nıgön yadmä, “An Pol nugwo anjadö pıl pal nıgnıŋja. Nugwo pıl pal nıgölöl wop kı, ap nımoinıŋ, röbö nımoinıŋjö!” rımä. <sup>14</sup> Aliö rön, du God ap höjöpal ur nölib nöbö dib akuyöbö aipam, mönö pı nuöm nıgib nöbö akuyöbö aipam, ñigö yadmä, “An mönö ölüsö mönö mı ma God nugwo yadöla. Ap maga nımoinıŋjö; Pol nugwo anjadö pıl pal nıgön mönö, mai ap nımnıŋja. <sup>15</sup> Makwam, ñıŋ aipam Juda Kansol dib nöbö bla aipam, Rom ami nöbö dib ödöriö aku nugwo mönö abön, mönö inakmönö hörön yajöňa, ‘Pol nugwo yölön kı pön höŋ, nugwo mönö bli kwo yad nugw ri abnıŋjö!’ cöňa. Ñıŋ mönö inakmönö aliö yajöň aku, an lıgınna nıg gı mıdıŋ, nuŋ kı haŋ, anjadö pıl pal nıgnıŋjö,” rımä.

<sup>16</sup> Makwam Pol imalnıŋ nuŋ aku, Pol nugwo pılba rim mönö aku nugwön, nıpap Pol nugwo

pön du nı̄gım mı̄döŋ ram aku duön, nı̄pap yad nölöŋa.

**17** Yad nölmin, Pol nugwön, ami nöbö nı̄gö nugwidix mı̄döŋ nöbö i wö rım, hömin, nugwo yadöŋa, “Ha nöbö k̄t nuŋ mönö i mı̄da. Nugwo yölɪŋön ami nöbö dib ödöriö mı̄d yöra duan, mönö aku yadaŋ,” me röŋa. **18** Pol aliö rımın, ami nöbö aku imalnıŋ nuŋaku yölɪŋön, ami nöbö dib ödöriö mı̄döŋ yöra duön yadöŋa, “Kılabis nöbö Polaku yada, ‘Ha nöbö k̄t mönö i mı̄da nugwön nugwo yölɪŋ pön du ami nöbö dib ödöriö mı̄d yöra duan, mönöaku yadaŋ,’ me rımın, nugwo yölɪŋ pön höl mık,” me röŋa.

**19** Aliö rımın, ami nöbö dib ödöriöaku, nöbö mö bli nugwöñiŋö, rön, haaku inptlö pön, yölɪŋ hör hör rı̄b piaku duön yadöŋa, “Nı̄ mönö yadiba rımı̄dlö mönöaku yadö,” röŋa.

**20** Aliö rımın, ha nöböaku yadöŋa, “Juda nöbö piaku idöm ör mönö abön, mönö inakmönö hörön yajöňa, ‘Pol nugwo pön Juda Kansol dib mı̄döiaku pön hömidin, mönö bli kwo yad nugw ri abniŋö,’ cöňa. **21** Makwam, mönö nı̄ŋ yadmı̄jöňaku nugumı̄jönö, wöhö. Nöbö nı̄ŋ akuyöbö padokwo padök panjöbö i höuöiliö hö pı̄n du adokwebö mı̄j bö (40) Pol nugwo pı̄l pal nı̄gön mönö, yörbü ap mag nı̄mön röbö nı̄mön cı̄nı̄ŋö, rön, mönö yad nı̄göia. Nı̄ŋ mönö na gó nugwön akuyöbö cı̄nı̄ŋö, rön, pȫx mı̄döiŋö,” röŋa.

**22** Ha nöbö aliö rımın, ami nöbö dib ödöriöaku nugwön, nugwo yad ab gırön yadöŋa, “Nöbö mö bli nı̄gö nugwön, ‘Ami nöbö dib ödöriöaku nugwo

al aliö rön hömìdlö,’ rön, yadmìjìnö, mì wöhö,”  
ron rìg nìgöñja.

*Pol gapman nöbö dib Piliks mìdöy yöra duöja*

<sup>23</sup> Ami nöbö dib ödöriö aku aliö rön, ami nöbö nugwidix mìdib nuñ hogwa yad wö rìm, hömìn, yadöña, “Ami nöbö akuyöbö tu hadred (200) pön, ami nöbö hön hos rola römidön nuö nuö röi piaku padokwo padök mös pañ houöiliö agñit bö (70) pön, ami nöbö ömdö nugwopö nuö nuö röi piaku tu hadred (200) pön, weik pıxmag yuö mibil kwo Sisaria diöña. <sup>24</sup> Pol nugwo hön hos bli alig nölön, nugwo yölön pön du ri abön, gapman nöbö dib Piliks mìd aku abön, hönö,” röja.

<sup>25</sup> Aliö rön, nuñ nöbö dib Piliks nugwo köp i kai kitöña:

<sup>26</sup> Nì Klodias Lisias. Nagö gapman nöbö dib Piliks köp ki kai kitmidla.

Nagö mìdlö ä?

<sup>27</sup> Nagö yad abmidil nöbö ki, Juda nöbö mö nugwo pı cici nìgön, pil pal nìgība rìmidim aku, ji nì nugumön nuñ nöbö Rom yöbö i rögxg aku nugwon mönö, ami nöbö nì bli pisan du nugwo yölön pön höma. <sup>28</sup> Pön hön, nugwo pil pal nìgība rim mönö il aku nugunö, rön, nugwo pön du Juda Kansol dib mönö yadib yör nìñja duön nugumön, <sup>29</sup> Juda nöbö mö nìñ rìg röi lo mönö adö bli ör mìdöña. Makwam nuñ ap gwogwo bli rìmin, nugwo arjadö pil pal nìgīb mönö nag nìgīb mag i mìdölöñ. <sup>30</sup> Makwam mönö i yadmä, ‘Nöbö aku nugwo lìgin nìgön

pil pal nigniñö,’ rim mönö aku nugwön, nagö midlö aku yad abmidla. Nöbö nugwo mönö yadöi piaku bli yad abmön, wön nagö mönö il aku yad nöioña.

Mönö yadıl maku pal.

<sup>31</sup> Ami nöbö dib ödöriö aku aliö rön, köp aku nölmìn, ami nöbö bla Pol nugwo pıxmag yuö bö yölön pön taun dib Adipatris dumä. <sup>32</sup> Löumìn ami nöbö ila yönmidöi piaku magalig höbkal Jerusalem dumä. Ami nöbö hön hos rola römidön nuö nuö rımidöi piakwör Pol nugwo pön taun dib Sisaria dumä. <sup>33</sup> Sisaria uröpönön, du köp pön hoi aku Gapna Piliks nugwo köp me nölön, Pol aipam ijsö nuñwa nigmä. <sup>34</sup> Gapna nuñ köp aku mämäg nıg nugwön, Pol nugwo yadöja, “Mögörib nañ pik yöbö?” röja. Aliö rımitn, Pol yadöja, “Nı Silisia Propins yöbö,” me röja. <sup>35</sup> Pol Silisia Propins yöbö nöbö midöñ mönö aku nugwön, nöbö diba nugwo yadöja, “Nöbö nagö pısañ mönö yajöñ akuyöbö hömijöñ aku, nı mönö nañ aku nugunö,” röja. Aliö rön, nöbö nuñ bli nıgoñ yadöja, “Nöbö kı pön du Herod ram diba ur nıgoñ aku nıgon, nugwidix mid ri abne,” röja.

## 24

*Juda nöbö dib bla Pol nugwo mönö diba yadmä*

<sup>1</sup> Niñ Pol nugwo pön du Herod ur nıgoñ ram aku nıgit, wop akuyöbö igwö sö midöja. Löum yöbö mömid wop aku, God ap höjopal ur nölön nöbö dib ödöriö Ananaias, taun dib Sisaria aku duba, mönö pı nuöm nıgit nöbö bli yölön, mönö yadib nöbö niñ Tetallas pısañ Sisaria dumä.

Mönö diba yadib rama duön, ñiñ gapman nöbö dib Gapna Piliks nugwo, Pol al alio röñ aku mönö diba yadiba midölönjö, rämä. <sup>2</sup> Pol ram möl yuadö aku pön höm nugugirön, mönö yadib nöbö Tetalas Gapna Piliks nugwo yadöñja, “Nagö mixil magi anij nugwidix midman mönö, nuö nuö pilmidölöl; tar mid ri ab git midmidöla. Nagö rabyox nugw ri abön rilö makwam, mögörib an ki ap wä yoñyöbö wöxnö nigaku, an mid ri aböla. <sup>3</sup> Mögörib an ki rigwoñ rigwoñ piaku magalig öim öim ri ri abmidlö aku nugwon an wahax pön nagö ri ablañe rimidöla. <sup>4</sup> Makwam nagö mönö mixil diba yadöin. Mönö metyöbö mag miñji yadiba rimidil aku, rimij pal nugwo.

<sup>5</sup> “Yörök mid nöbö ki, an nugumän nuñ öim öim ri gwogwam ra. Nöbö mö piaku ñigö mönö inakmönö hörön yadmän, ñiñ mönö inakmönö aku nugw pön, nuñ ri gwogwam ri mag akuyöbö, ñiñ kwo algör ör ri gwogwam röia. Mögörib hör piaku piaku magalig yönön mönö inakmönö hör yad nölön, Juda ada ñigö pi asix hörirör nigmin nugugirön, ñiñ gapman mönö yad höimöuön nuö nuö röia. Nöbö mö Jisas nöbö Nasaret yöbö aku nugwo nugw poi piaku, nöbö dib ñiñja i maku pal. <sup>6-7</sup> Nun God höjöpalib rama ri gwogwam riba rimidmin, an nugwon nugwo pi cici nigön ap an ri gwogwam röñ aku lo ana keir mönö diba yadiba rimidmin, ami nöbö dib ödöriö Lisias ölüsö rödip hon, nugwo pön duön yadöñja, ‘Nöbö aku nugwo mönö diba yadiba röi piaku, nöbö dib Piliks mid yöra pön duön, mönö diba yajöñiñjö,’

röŋja. Aliö rİMİN mönö, an weik höla. <sup>8</sup> Naŋ mönö aku Pol nugwo yad nugumıdaŋ, nuŋ keir, an nugwo mönö diba yadmıdöl mönö il aku yadaŋ, nugunaŋjö,” röŋja.

<sup>9</sup> Tetalas aliö rİMİN, Juda nöbö hö mİdim piaku, mönö nuŋ yadöŋ adakwör yadön yadmä, “Mİ ödöriö yadö,” rİMÄ.

### *Pol gapna Piliks nugwo mönö yadöŋa*

<sup>10</sup> Gapna Piliks nuŋ imaga pabılön, Pol nugwo, mönö yadö, rİMİN, Pol yadöŋa, “Nagö kİM mİga akwör mögörİb kİ nugwidix mİdön, nugw ri abön, mönö pİ asix ri abmIDLÖ. Makwam nugumön, nİ wä rİMİN nugugırön nagö mönö yadmıdla. <sup>11</sup> Nagö nöbö piaku yad nugumıdaŋ yajöňa, wop akuyöbö möl sö duölön wop akwör, nİ Jerusalem duön, God höjöpalİb rama höjöpainö, rön, duma. <sup>12</sup> Nİ nöbö mö bli pön, God höjöpalİb ram aku mönö Juda mögum rİb ram piaku mönö Jerusalem mibıl aku, höbwab gwogwo rİbä rİ gİb mönö bli yadölİM, wöhö. <sup>13</sup> Nİ weik mönö diba yadmıdöi aku, nagö nugwan mönö il i mİdenİM, wöhö. <sup>14</sup> Makwam nagö mönö i wöxnö yadıba rİMIDLÄ. Nİ yadöia, ‘Pol an Juda nöbö mi rİg röl mag akuyöbö bli röl; nuŋ mönö inakmönö hörön, Ödöi yonyöbö adaku dumıdö,’ röia. Nİ Ödöi yonyöbö adaku dumıdö, röi aku, mi yadöia. Nİ Ödöi yonyöbö adaku duön, nöso nöbö höjöpalmıdöi God paŋyöbö akwör höjöpalmıdla. Mosis lo mönö kai kİtöŋ aku aipam, God mönö yadıb nöbö piaku mönö kai kİtim aku aipam, magalıg nugw pön rİMIDLÄ. <sup>15</sup> Juda

nöbö yörök m̄döi, nöbö mö wä piaku aipam, nöbö mö gwogwo piaku aipam, magalig wöröxon öbiöñt̄jö, rön nugwöi akuyöbö, n̄t kwo algör ör nugula. <sup>16</sup>N̄t du God p̄isanj m̄j̄nö, rön, amn̄mab röi, wöhö. God nugwön mönö nöbö mö piaku nugwön, Pol mag ödöriö r̄im̄dö, cöñ aku wä ranj, me rön, n̄t öim nugw ri abön, m̄d ri abön r̄ila.

<sup>17</sup> “N̄t k̄m bli Jerusalem duöl̄im. Makwam nöbö mö n̄t ap m̄döl piaku ñ̄igö r̄ig bli nöllön, God ap höjöpal ur nöinö rön, Jerusalem duma. <sup>18</sup>Jerusalem duön, God höjöpalib rama ram möl yuadö duön, an Juda nöbö God mämäg il rol nuñwa m̄d ri abn̄t̄jö, rön, agap ap̄im r̄im̄döl aku, r̄ima. Aliö r̄i pörön, God höjöpalib rama ram möl yuadö m̄dmör, nöbö yörök ñ̄t̄j hön n̄t nugumä. Makwam nöbö mö m̄iga n̄t p̄isanj hö m̄dölim. Nuö nuö yadip mönö bli yadölim. <sup>19</sup>J̄t Juda nöbö mö Esia Propins yöbö piaku Jerusalem hön, God höjöpalib ram yöraku m̄dmä. Mönö ñ̄t̄j m̄döxisöñjö aku, ñ̄t̄j yörök hön, mönö aku yadöyixa. <sup>20</sup>Hölöi aku, Juda nöbö Kansol dib k̄yöbö n̄t Jerusalem mönö diba yadön, n̄t ap gwogwo r̄im mönö ila nugwim aku yadiñ, nagö nugwö! <sup>21</sup>Makwam n̄t mönö diba yadim wop aku, n̄t mönö pañyöbö iör yadma. Ajmöla aj halön yadma, ‘N̄t nöbö mö wöröxon öbiöñt̄jö, rön, r̄ib akwör yöç nugul makwam, n̄t mönö diba yadm̄döi k̄t,’ r̄im̄ö,” röñja.

<sup>22</sup> Pol aliö r̄im̄in nugugirön, Gapna Piliks, Ödöi r̄im̄döi mönö aku nugw ri abön makwam, Juda

nöbö piaku mönö yadmīdim aku pölön yadöja, “Mai ami nöbö dib ödöriö Lisias haŋ, ni mönö nuŋwa nugwön, mönö kī yajinö,” röja. <sup>23</sup> Aliö rön, kīlabis nöbö nugwidix mīdöj nöbö aku nugwo yadöja, “Pol nugwo nugwidix mīd ri abön, nugwo anjadö nag nīgölö. Nuŋ ap bli mīden aku, nöbö mö nuŋ piaku yad nugwanj, nugwo nölitj,” me röja.

### *Pol kīm mös nag mīdöja*

<sup>24</sup> Wop ulmīdö mīdöy hön dumīn, wop i Piliks mönitj nuŋwa Drusila pisan hömä. Drusila nuŋ Juda yöbö mö. Makwam nītj mönöbö hön, nöbönitj nuŋ Pol nugwo wö rīm, hön, Krais Jisas nugwo agö magīm rön nugw pōi mönö aku yadmīn, Piliks nugugu mīdöja. <sup>25</sup> Pol nuŋ mönö yadip du gīrön, an pödpöd rön rīt ri abnītj mag aku aipam, an pödpöd rön höbwab rīb madmag ana rīg rībyöök nöł mag akuyöbö röintj mag aku aipam, God mai anitj mönö diba yajön mag aku aipam, Piliks nugwo yad nölöja. Pol aliö rīmīn, Gapna Piliks mönö aku nugwön, ipöxon, Pol nugwo yadöja, “Nagö weik du mīdö. Mai wop i ni nagö yadmön hane,” röja. <sup>26</sup> Gapman nöbö dib aku, rīb nuŋwa keir piakwör nugwöja, “Nīt Pol nugwo öim öim yad wö rīmītjın aku, nuŋ piönö rībyöök nugwöna, ‘Nīt nöbö kī nugwo tar rīg bli nölmön, yadaŋ dinö,’ rön, nīt rīg bli nöiönitjö,” rön, rīb aku yöök nugwöja. Makwam rīb aku yöök nugugu mīdön, lōu pīgöm Pol nugwo yad wö rīm rīm, hön mönö yadmīdmä.

<sup>27</sup> Kīm mös pöröja nugwön nöbö nagö Posias Pestas, Piliks yöra nuŋ pön, mögorib aku gapna

m̄döŋa. Makwam Piliks, Juda ada n̄ nöbö waiö, me r̄ŋ, me rön, Pol nag m̄döŋ aku yau abölöŋ.

## 25

### *Pestas nuŋ Pol mönö diba nugwöŋa*

<sup>1</sup> Pestas taun dib Sisaria aku du gapna mabö aku pön, wop mös paŋör m̄dön, Jerusalem duöŋa. <sup>2-3</sup> Pestas Jerusalem dum̄n nugugirön, God ap höjöpal ur nölb nöbö dib bla aipam, Juda nöbö dib bli aipam nugwo du nugwön, Pol al aliö r̄i gwogwam röŋ mönö aku nugwo yadmä. Juda nöbö bla n̄iŋ keir tar mönö adö paŋyöbö i yad ödör n̄igön, Pol nugwo ödöi mibil yöraku l̄iḡin n̄igön, p̄il pal n̄igniŋö, rön, yadmä, “Aniŋ uliöxon, nöbö nagö bli yadmidan, Pol nugwo yadkap yölön Jerusalem pön höŋ,” me r̄imä. <sup>4</sup> Aliö r̄im̄in, Pestas yadöŋa, “Pol nag m̄id Sisaria. Makwam n̄i Sisaria duba r̄im̄idil aku, <sup>5</sup> n̄iŋ mönö bli mijön aku, nöbö dib n̄iŋ bli yadiŋ, n̄i piſan Sisaria duön, mönö diba yadiŋ,” me röŋa.

<sup>6</sup> Pestas aliö r̄im̄in, wop amňaxib sö mönö ragpiđ sö alig Jerusalem m̄dön, höuöiliö Sisaria duöŋa. Löum yöbö, Pestas nuŋ mönö diba yadib ram yuadö möl aku duön, n̄iŋ du Pol nugwo pön hönö, röŋa. <sup>7</sup> Pol nugwo pön höm, Juda nöbö Jerusalem yöbö hem piaku hön, nugwo wob yuö n̄igön, mönö adö hörirör miŋa akwör yadmä. Makwam mönö yadim adö piaku mönö ila m̄dm̄in yadölim.

**8** Ņiŋ aliö r̄imidm̄in, Pol öb̄flön painjö yadöŋja, “N̄i Juda nöbö mö lo mönö ūiŋjö aku röd aböi; n̄i God höjöpalib ram aku ap gwogwo i röi; n̄i Rom Empra Sisa nugwo mönö gwogwo i yadöiö,” röŋja.

**9** Aliö r̄im̄in, nöbö dib Pestas, Juda nöbö mö bla n̄i nöbö waiö, me r̄iŋjö, me röñ, Pol nugwo yad nugwön yadöŋja, “Mönö diba yadm̄idöl k̄i Jerusalem duön yajniŋjöönö?” röŋja.

**10** Aliö r̄im̄in, Pol yadöŋja, “Wopik Sisa mönö dib adö nuŋwa mödö m̄idla. N̄i Juda nöbö mö ūiŋgö ap gwogwam i röi aku, naŋ kwo algör ör mödö nugulö maku. **11** Ap gwogwo i r̄imöñ, n̄i mönö diba yadöñ, p̄il pal niŋgn̄iŋjö, röyix aku, ipöxöyöñ; makwam n̄i p̄il pal niŋgöyixa. J̄i mönö diba yadöñ, mönö il i m̄idöl aku, nöbö i n̄i Juda nöbö mö ūiŋgö nölib maga m̄idöl. Makwam, nagö n̄i Sisa m̄id yöra yad aban, nuŋ keir mönö k̄i nugwönitjö,” röŋja.

**12** Pol aliö r̄im̄in, nöbö dib Pestas du nöbö nuŋ piaku p̄isaŋ mönö aku niŋip du pörön, höbkal hön yadöŋja, “‘Sisa mönö dib na aku nugwönitjö,’ r̄ilö makwam, nagö Sisa m̄id yöra yad abnö,” röŋja.

### *Kiŋ Agripa nölöunitj nuŋwa Benis yöŋjö*

**13** Makwam hör wop mös p̄im̄in nugugirön, Kiŋ Agripa nölöunitj nuŋwa Benis yöŋjö, Pestas yöudöŋdöŋ ör gapna höj agli du nugunjö, röñ, Sisaria duön, Pestas p̄isaŋ wop m̄idöy uplöb m̄idmä. **14** Ņiŋ wop m̄iga yöraku m̄idiba r̄im nugugirön, Pestas nuŋ Kiŋ Agripa nugwo yadöŋja, “Höd Piliks gapna m̄idöŋjö wop aku, nuŋ nöbö i nag niŋgöŋja. Makwam gapna mabö nuŋ aku röbökön,

nöbö aku nag n̄iḡib yöraku röböx duöja. <sup>15</sup> N̄i Jerusalem dum̄dmön, Juda nöbö God ap höjöpal ur n̄öl̄ib nöbö dib bla aipam, Juda nöbö mö mönö p̄i nuöm n̄iḡib nöbö dib bla aipam, nöbö aku nugwo n̄i mönö diba yadön yadmä, ‘Nagö yadañ, Pol nugwo p̄il pal n̄iḡin̄,’ me r̄imä. <sup>16</sup> J̄i mönö il i yadolim nugwön n̄i n̄iḡö yadma, ‘An Rom nöbö mö lo i aliö m̄idöl. Nöbö mö hör p̄il pal n̄iḡoin̄. Mönö diba yadiñ, nöbö mönö m̄ijön piaku duön, nöbö n̄iḡö r̄i gwogwam röj mämäg il nuñ yöra mönö aku wöxnö yajöñña. Nuñ painö yadañ, mönö il i m̄ijön aku, nugwo p̄il pal n̄iḡin̄, me c̄in̄in̄ö,’ r̄ima. <sup>17</sup> Aliö rön, Juda nöbö bla n̄i p̄isañ Sisaria k̄i hön, aian n̄i du mönö diba yadib ram möl yuadö mölaku römidön, Pol nugwo du pön hönö, r̄imön, pön hömä. <sup>18</sup> N̄i r̄ibyöök nuguma, mönö dib i m̄idö, r̄im aku, j̄i mönö diba yadmä akuyöbö mönö yadm̄in nugumön mönö dib i m̄idölöñ, wöhö. <sup>19</sup> N̄iñ hör yadmä, ‘God mönö aku, an yad ri aböl akuyöbö yadol. Makwam Jisas mödö wöröxoñ nöbö aku, Pol yada, nuñ kömö m̄idö, rö,’ r̄ima. <sup>20</sup> Mönö yadm̄idim n̄i nugw ri abölüm makwam, n̄i Pol nugwo yad nugumön, ‘Nagö Jerusalem duañ, nagö mönö diba yajöñin̄ ä?’ r̄ima. <sup>21</sup> Aliö r̄imön, nuñ wöhö röja. Nuñ yadöja, ‘N̄i nag akwör m̄ijin̄a. Mai Empra Sisa nuñ keir mönö aku yajöñin̄ö,’ röja. Aliö r̄im̄in, n̄i nugwo Sisa m̄id piaku yad abnö, rön, nag n̄igmön aliö akwör m̄idö,’ röja.

<sup>22</sup> Pestas aliö r̄im̄idm̄in, Kiñ Agripa yadöja, ‘Pestas. Nöbö aku mönö nuñwa keir yadañ, n̄i nugunö,’ röja. Aliö r̄im̄in, Pestas yadöja,

“Makwam, laŋ nugunaŋjö,” röŋa.

<sup>23</sup> Aliö r̄im̄in, löumin, Agripa nölouniŋ Benis yönjö, wöl̄j wä wä akwör yömön, ami nöbö dib bli aipam, nöbö dib ödöriö bli aipam yöl̄iŋön, nöbö mö diba hömidöl̄iŋjö, rön, wahax p̄i ḡirön mönö diba n̄iḡib rama ram möl yuadö dumä. Hö midim nugugirön, Pestas nöbö nuŋ bli n̄iḡö yadöŋa, “Ñiŋ du Pol nugwo pön höi,” röŋa. <sup>24</sup> Aliö r̄im̄in, pön hömin, Pestas yadöŋa, “Kiŋ Agripa aipam, nöbö mö hö midöi pik aipam, nöbö k̄i nugwo nugwi. Juda nöbö mö nugwo mönö diba yadön, nöbö k̄i anjadö p̄il pal n̄iḡibim, me röia. Ni Jerusalem midmön, ni paŋ mönö akwör yadmä. Yör̄ik hömön, paŋ aliar yadöia. <sup>25</sup> Ni nugula, nöbö mö piaku ap gwogwam ödöriö r̄im, wop bli p̄il pal n̄iḡoi aku, ji nöbö k̄i nugwo mönö diba yadön nugumön, ap akuyöbö i röloŋ, wöhö. Makwam nuŋ keir yadöŋa, ‘Empra nuŋ keir mönö ni yajönitjö,’ röŋa. Makwam, ni nugwo Empra yad abiiba r̄imidla. <sup>26</sup> Nöbö k̄i Empra nugwo yad abiin aku, ji nuŋ ap agap apim ri mönö il aku, köp alig kai k̄it nölitb maga n̄iḡol. Makwam, nagö Kiŋ Agripa aipam, nöbö mö bilič aipam, nöbö k̄i ap agap apim ri mönö il aku nugwöñä. Niŋ mönö nuŋ aku nugwöñ, mönö il mag aku ni yadiŋ ni kai kitön, Empra mid yöra abna. <sup>27</sup> R̄ib na yöç nugul aku, k̄ilabis nöbö Empra mid yöra hör yad abön, lo pödpödiö röd aböŋ aku yadöl̄im aku wä röinitjö,” röŋa.

## 26

*Pol Kiŋ Agripa nugwo mönö yadöŋa*

<sup>1</sup> Makwam Kiŋ Agripa nuŋ Pol nugwo yadöŋa, “Nि nagö audiöx nugugu mìdla; mönö yadö!” röŋa.

Aliö rİMİN, Pol imaga pabİlön yadöŋa, <sup>2</sup> “Kiŋ Agripa. Nagör nि mönö yadö, rİMİdman aku, Juda nöbö mö mönö nि yadmİdöi aku, weik nagö yadiba rİMİdil kİ, nि wä ra. <sup>3</sup> An Juda nöbö mö röl röl adaku aipam, mönö nuö nuö yadöl yadöl adaku aipam, naŋ magalıg mödö nugulö makwam, nagö yadiba rİMİdil kİ, nि wä ra. Makwam, nि mönö yadmön rödmİjİNÖ.

<sup>4</sup> “Nि ha ulmİdö mögorib nि keir piaku mİdİM wop aku aipam, mai du Jerusalem mİdİM wop aku aipam, nि nöbö pödiöm mİdİM aku, Juda nöbö mö bla magalıg mödö nugwöia. <sup>5</sup> Nİŋ nि mİxİl magi nugumİdöia. Nि Perisi nöbö, Juda lo mönö nugwön, mİ ususör rön, hölul rİ ri abön mİdmİdla. Nİŋör mönö aku wöxnö yadmİjÖN aku, nि mönö mi yadmİd, aku me rön, nugunö. <sup>6</sup> Makwam God maduar ör nöso auso nöbö Nİgö mönö wä yadmİN, rİbyöX gİba pöX mİdmİdöi mönö akwör nugw pİl makwam, Nİŋ nि mönö diba yadmİdöia. <sup>7</sup> An Juda il hörİrör akuyöbö möl sö magalıg, God nöso auso nöbö Nİgö yad NİgöN mönö wä aku pöxmİdöla. God nuŋ ap wä nöinö, röŋ ap wä aku pİNİŋö, rön, mil pİxmag yuö bö nugwo höjöpal gİR mİdöla. Makwam Kiŋ Agripa, nagö nugwö! God nuŋ mönö yadöŋ aku mönö mör yadö, rön, nugw pön mİdil makwam, nि mönö diba yadmİdöi mİk. <sup>8</sup> Makwam Nİŋ

pödpöd r̄im̄in nöbö mö wörököö akuyöbö, God ranj öbileñiñö, r̄i r̄ibyöö nugwöö?

<sup>9</sup> “Makwam höd n̄i keir, Jisas Nasaret yöbö mönö yad nölm̄idim nöbö mö piaku ñigö r̄i gwogwam c̄inö, rön, r̄ib aku yöö Nugumidla. <sup>10</sup> Makwam n̄i Jerusalem midön pañ mag akwör r̄ima. God ap höjöpal ur nölbö nöbö dib piaku n̄i yadm̄in, nöbö mö Jisas nugw pim akuyöbö miga akwör du pön hömön, naga ñigm̄idma. N̄i keir mönö p̄i nuöm ñigib nöbö akuyöbö p̄isan yöwö r̄imön, bli anjadö p̄il pal ñigm̄in wörökim, n̄i päja yadm̄idma. <sup>11</sup> Juda mögum r̄ib ram piaku yönön, nöbö mö Jisas nugw p̄im̄doi piaku ñigö r̄ib gwogwo yöxon, ñiñ Jisas mönö nuñ aku röböxiñ, me rön, ñigö r̄i gwogwam r̄im̄idma. N̄i r̄ib adö pañyöbö iör nugwön, wop bli nöbö mö piaku ñigö hölu nugunö, rön, mögorib dib pad piaku yönmidma.

### *Jisas nuñ Pol pöñ haiwo aku uröja*

<sup>12</sup> “Makwam wop i Damaskas nöbö mö Jisas nugw p̄im̄doi piaku ñigö nag n̄ig pön hönö, r̄imön, God ap höjöpal ur nölbö dib piaku ñiñ, yöwö rön, köp bli kit nölm̄in, pön duma.

<sup>13</sup> Makwam kiñ wä na nugwö! N̄i naiö mibıl yör k̄pisö höj mag aku, ödöi mibıl yöra du girön nugumön, mil mag keiryöbö adöö yöd röul adö kau sebö n̄i nöbö bli p̄isan dumidmiñ yöra ab nölöňa. Mil aböñ aku, naiö mil akuyöbö yöi; mil keiryöbö ödöriö aböňa. <sup>14</sup> Alm̄in, an magalig migrö bö hö p̄in palön, n̄i nugumön, mönö i, mönö ödöriö ana Arameik mönö yadön,

nì yadöŋa, ‘Sol! Sol! Nì pödpöd r̄im̄in öim r̄i gwogwam r̄im̄idlö? Nagö öim ödöi wä yabunö, r̄il̄ aku, jì naŋ nì p̄isan̄ nuö nuö r̄im̄idlö aku, naŋ keir öliŋ höb p̄im̄idlajö,’ röŋa.

<sup>15</sup> “Aliö r̄im̄in, nì yadma, ‘Nöbö Dib, nagö agö nöböm?’ r̄ima.

“Aliö r̄im̄dmön, Nöbö Diba yadöŋa, ‘Nì Jisas, öim r̄i gwogwam r̄im̄idlö Nöbö akwör yadm̄idlö,’ röŋa. <sup>16</sup> Aliö rön nì yadöŋa, ‘Makwam wopik nagö öbiłö! Nì nagö mönö yadība höm̄idl. Nagö mabö r̄i nöl̄ib nöbö na m̄idön, nì weik mämäga nugulö aku aipam, nì nagö mai yabun aku aipam, nöbö mö piaku ñigö yad nöinö. <sup>17</sup> Nì nagö yad abmön, nagö duön, Juda nöbö mö bla aipam, Juda nöbö mö yoī piaku aipam yad nöl̄an̄, nagö r̄i gwogwam r̄im̄idin̄ nugugirön, nì nagö nugwidix m̄idön p̄i asix abna. <sup>18</sup> Nagö mönö wä na ñigö yad nöl̄an̄, mämäg we m̄idöi aku mämäga ix nugwöñä. Nagö mönö wä na ñigö yad nöl̄an̄, cicībö yuö piaku m̄idöi aku röböxon̄ mila höñä. Nagö mönö wä na ñigö yad nöl̄an̄, Seten ölisö mag nuŋwa mo piaku m̄idöi aku röböxon̄ God pöl̄ höñä. Aliö almījöñ aku, ap kib mag gwogwo röī piaku, Acö nugwön röböxaŋ, nöbö mö höd nì nugw pöi akuyöbö p̄isan̄ paŋjör kömö mijöñiŋjö,’ röŋa.

### *Pol God mabö r̄i nölm̄id mönö aku yadöŋa*

<sup>19</sup> “Makwam Kiŋ Agripa. Nì rība nugwön nugumön, mögör̄ib adöx yöd röul adö kau sebö hön yadöŋ mönö maga nugum aku röböxölim̄. <sup>20</sup> Damaskas duön, nöbö mö piaku ñigö mönö wä aku yad nölm̄a. Mai du Jerusalem nöbö mö ñigö

yad nölön, mögorib Juda nöbö mö mïdoi piaku magalig ñigö yad nölön, Juda nöbö mö yoi piaku yad nölön, rima. Ñigö yad nölön yadma, ‘Ap kib mag gwogwo röi aku, pödpöd rïmin aliö alölön, rön, röböxon, God panyöbö akwör nugw pön, ap gwogwo piaku mïdö röböxöl aku nugwïn, me rön, God nuñ rig yad mag akwör cine,’ rima.

**21** Ni aliö alim makwam, wop i God höjopalib ram aku dumidmön, Juda nöbö yörük ñin ni pi ciçi nïgon pil pal nïgiba rimä. **22** Makwam God ni öim öim nugwidix mïd makwam, ni wopik yörük öbil git mïdon, mönö wä nuñ aku, nöbö mö ib mïd piaku aipam, nöbö mö ib mïdöl piaku aipam yad nölmidla. Mönö yad nölmidil aku, adöi keir wöhö; God mönö yadib nöbö bla aipam, Mosis aipam, mai cönön, rön, kai kitim mönö akwör yad nölmidla. **23** God mönö yadib nöbö Aisaia God Mönö kai kiton yadöja, ‘Krais hön, ölin höb pön wöröxon aku, ji nuñ nöbö höd höbkal öbiön makwam, Juda nöbö mö bla aipam, Juda nöbö mö yoi bla aipam nugwoña, God ñigö algör ör kömö pit maga ra. Aliö aiön aku, nuñ ñigö mil ab nöionön,’ rö,” röja.

**24** Pol mönö aku yadim nugugirön, Gapna Pestas mönö diba yadön yadöja, “Pol, nagö nöbö mönö adö hörör nugulö akuyöbö, yöcmac pipi nagö gwogwo rim u pilon yadmïdlanö,” röja.

**25** Aliö rimin, Pol painö yadöja, “Nöbö dib wä na Pestas. Ni u pilim yadmïdoi. Rabyox nugwon nugw ri abön, mönö mi ödöriö aku yadmïdla.

**26** Ni agö mönöm yadmïdil ki, Kin Agripa nuñ

keir mödö nugwa. Jisas nugwo agap apim rön, mönö kai kai rön rimaku umadön rölim. Wöxnö akwör rämä aku, ni nugula, Kin Agripa nuñ magalig mödö nugwa. Almın nugwön ni nugwo ipöxon yadmidoi, wöhö,” röja. <sup>27</sup> Pol aliö rön Kin Agripa nugwo yadön yadöja, “Kin Agripa. Nañ God mönö yadib nöbö bla mönö yadim aku, mi yadöinjö, rön, rabyox nugulö ä? Ni nugula, mönö aku mi yadöinjö, rön nugulanjö,” röja.

<sup>28</sup> Pol aliö rımın, Kin Agripa painjö yadöja, “Pol. Nañ ni, mönö ulmidö i yadmön, Jisas nöbö nuñ i midan, me rön, ni mönö aku yadmidalanö owa?” röja.

<sup>29</sup> Aliö rımın, Pol yadöja, “Mönö mitxila yajinönö mönö metyöbö yajin, ni rib panjöbö iör yox nugwön, God höjöpalon yadmida, nagö aipam, nöbö mö mönö yadmön nugumidöi kiyöbö aipam magalig, ni rig midil akuyöbö mitjne, rön, höjöpalmidla. Makwam ni sen wabiloi akuyöbö niggö niggöñinjö, rön, höjöpalmidöi,” röja.

<sup>30-31</sup> Pol aliö rımın, Kin Agripa aku, Gapna Pestas aku, Agripa nölounin Benis aku, nöbö mö midim piaku magalig obilön, rijö bö duön, yadmä, “Nöbö mö bli ri gwogwam rij aku, mönö dibya yadön, bli nag niggön, bli aŋadö pil pal niggöña. Makwam nöbö ki mag gwogwo i röl, wöhö,” rämä.

<sup>32</sup> Aliö rön, Kin Agripa nuñ Pestas nugwo yadöja, “Weik klabis rama röböxon röpin duox aku, ji nuñ, ‘Sisa mönö dib na nugwöninjö,’ ri makwam, nag midön, nöbö dib Sisa mid aku diöninjö,” röja.

## 27

### *Pol Rom duba rön b̄iyöja pȫja*

<sup>1</sup> Gapna Pestas Pol Rom wopik diön̄iñö, rön yadm̄in, ami nöbö bla nugwidix m̄idib nöbö dib Julias aku, Pol aipam k̄ilab̄is nöbö bli kwo aipam pön nugwidix m̄idȫja. Ami nöbö piaku ñigö “Empra Ami Nöbö Nuñ” me r̄im̄idmä. <sup>2</sup> Makwam wop aku, b̄iyöj mögör̄ib Adramitiam yöbö aku, Esia Propins duba rön, Sisaria du aŋ̄oi ñigȫja. Makwam, b̄iyöj aku pön röbö yuö bö dum̄iñja. Nöbö taun dib Tesalonaika, Masedonia Propins yuadö nöbö i p̄isaŋ dum̄iñja. Ib nuñwa Aristakas.

<sup>3</sup> Löum yöbö taun dib Saidon uröp̄inön du aŋ̄oi ñigmiñja. Julias nuñ Pol nugwo p̄i ösös r̄i ri abón yaddȫja, “Du nöböhöd möhöd nöbö ñigö nugwön, nagö ap agap̄im m̄iden bla nagö nöl̄iñ,” me rȫja. <sup>4</sup> Makwam an Saidon röböx duba rön nugum̄in, hödal diba öddöriö aku hön, röbö diba aipam wöd höm̄idȫja. Alm̄in, röbö wödoböñ mögör̄ib Saipras pö adöi dum̄iñja. <sup>5</sup> Al ḡirön, dum̄id dum̄id Silisia Propins pedȫx pedȫxip rön, du mögör̄ib Pampilia pedȫx pedȫxip rön, du Lisia Propins duön, taun dib Maira uröp̄inön aŋ̄oi ñigmiñja. <sup>6</sup> U aŋ̄oi ñigȫn, ami nöbö dib k̄ilab̄is nöbö bla ñigö nugwidix m̄idȫn nöbö aku nugwȫja, b̄iyöj Aleksadria yöbö i mögör̄ib Itali duba r̄im̄idȫja. Makwam, nuñ an̄iñ yadm̄in, b̄iyöj aku wöl dum̄iñja. <sup>7</sup> B̄iyöj aku möla wölön, röbö yuö dib bö duön, höimölio am̄in dum̄id dum̄id taun dib K̄inidos uröp̄inm̄iñja. Makwam hödal diba dum̄idm̄iñ adö höm̄in paxdöriö dub

maga nı̄gölöñ. Makwam, pö adakwör dumı̄d dumı̄d mögör̄ib Salmoni pedȫx pedȫxip gırön, röbö wödoböñ mögör̄ib Krit sınañ ada pal duön,<sup>8</sup> ölioxip dumı̄d dumı̄d mögör̄ib ulmı̄dö röbö pö yöra, “Biyöj Mı̄d Ri Abı̄b Kau,” me rı̄midöi yöra u aröi nı̄gmı̄ñja. Mögör̄ib aku Lasia taun il yöra.

<sup>9</sup> An akuyöbö alön, höimöliö akwör rı̄p yönmidim nugugırön, Juda nöbö mö ap nı̄mölim wop aku hö padı̄xmın, röbö diba wödib wop aku mödö höñja. <sup>10</sup> Makwam Pol nuñ nı̄gö yadöñja, “Nöbö ruai. Dub maga nı̄göl aku, dumı̄dñ mönü, ap ömdö yogw ap bla magalı̄g gwogwo rön, biyöja aipam gwogwo ranj, an magalı̄g röbö nı̄mib maga rö,” röñja. <sup>11</sup> Pol aliö röñ aku, jı̄ nöbö biyöj mabö rı̄midim nugwidix mı̄döñ nöbö dib aku aipam, biyöj mınöbö aku aipam, mönü hör yadmı̄dmın nugwön, ami nöbö dib Julias, Pol mönü röböxon mönü nı̄ñja yöçöñja. <sup>12</sup> Nöbö mı̄ga akwör yadmä, “Mögör̄ib kı̄ mögör̄ib gwogwo. Hödal diba höb wop kı̄, mögör̄ib gwogwo kı̄ pȫx mı̄döinñ; Piniks womiȫx mı̄d aku du mı̄jnñja. Hödal diba hön wop aku, biyöja pön du mögör̄ib aku nı̄giñ, gwogwo rölañ,” me rı̄mä. Piniks taun aku, röbö wödoböñ mögör̄ib Krit mı̄da. Biyöj Piniks hömı̄d aku, hödal diba naiö wöl hömı̄d adö hömı̄dañ mönü, biyöja tar naiö rödip pı̄n dumı̄d adö diöna; jı̄ hödal diba naiö rödip pı̄n dumı̄d adö hömı̄dañ mönü, biyöja tar naiö wöl hömı̄d adö diöna.

### *Hödal diba hön, röbö diba wödöñja*

<sup>13</sup> Makwam nı̄ñj aliö rı̄mın, yöraku mı̄dmın nugugırön, hödal ulula hömı̄döñ aku nugwön,

“Weik duön dininjö,” rön, biyöj mabö r̄imidim nöbö piaku, anka abmä aku p̄ixim wölüm, röbö wödoböŋ mögörib Krit pö röbö rola duminjä. <sup>14</sup> Al giron dumidim nugugirön, riб pia hödal dib ödöriö, mögörib Krit adöi yöbö, biyöj duba r̄imitj adö hön, biyöja p̄i houöilmel röja. <sup>15</sup> Almin, biyöj mabö r̄imidim nöbö piaku nugwön, pön paxdöriö duŋjö, rön, ri noī nugwön, röböxm̄in, anin aipam pön ban yuö mibila duöna. <sup>16</sup> Hödal aliö rön pön dumin, dumid dumid röbö wödoböŋ mögörib ulmidö Kauda me r̄imidöi aku, pö adöi dumin nugwön hödal diba hömidöŋ aku ödör pöja. Almin nugugirön, yadm̄injä, “Hödal ulmidö hömid aku, biyöj ulmidö mid aku pön, biyöj dib möl aku p̄i n̄ignitjö,” rön, p̄i öliox midön n̄igm̄injä. <sup>17</sup> Biyöj ulmidö aku pön biyöj diba möla n̄ig ri abön, biyöj diba pal gitixib maga rö, rön, biyöja naga pilimñaxio n̄ig gö n̄igmä. Makwam, “Hödal öñöñ diba hömid k̄, biyöj an aku pön du riг j̄imi Sötis me r̄imidöi piaku duön, riг j̄imi gwogwo aku p̄inanj, gwogwo cönitjö,” rön, ap uñ sel wabitlim aku yau abön, ölölö r̄imin ipöх git duminjä. <sup>18</sup> Hödal diba hö gör midöŋ makwam, löumin biyöj aku womioxan, me rön, ömdö yogw ap piaku p̄i röbö yuö abmä. <sup>19</sup> Löum yöbö aku kwo algör ör, hödal diba hö gör midöŋ makwam, biyöja mid ri aban, me rön, ap pödpödiö biyöj möla n̄ig git midöŋ ap bla, magalig nugwogwo p̄i röbö yuö abmä. <sup>20</sup> Makwam an öim öim naiö gupö bla nugumidölöl, wöhö. Hödal diba algör hö gör midöŋ makwam, riб i yox nugwön, yadm̄injä, “Mögörib i duoinitj; wöröх pöcnitjö,” rön, riб aku

yöök nugumiñña.

<sup>21</sup> Makwam mìxìl magi ñìñ ap mag nìmmìdölim. Mai Pol mìdim mibìl yöraku öbìlon yadöňa, “Nöbö ruai, mönö nì yadim aku nugwöyìx aku, an röbö wödoböö mögörìb Krit ör mìdön, ömdö yogw ap piaku pì röbö yuö bö abölölìx. <sup>22</sup> Makwam nì ñìgö yadmìdla, wopik rìb mìga yöxmìjeñ; wahax pòn rìb wä yöök nugu gırön mìjöňa. An i wöröxoiniñ. Bìyöj akwör aŋadö gwogwo cöna. <sup>23</sup> Nì God nugwo mabö rì nölib nöbö nunwa mìdil aku mì, weik cìcìbö yuö God ejol nun i agal abmìn, nì mìdil il yöra hön nì yada, <sup>24</sup> ‘Pol, nagö ipöxmìjìno! Mìdön, nöbö dib Sisa mìd yöra duön, mönö diba nugunö. Makwam bìyöj möla mìdoi nöbö mö akuyöbö, God ñìgö algör nugwidìx mìdañ bli wöröxeñ. God nuñ nagö uliöxon mönö, kömö mìdib mag ñìñña nañ nölö,’ ra. <sup>25</sup> Makwam, ha ruai, ñìñ ipöxmìjeñ; rìbyöök giba alig mìjöňa. Nì nugula, nì nugw pìl God aku, nuñ rìg yad mag akwör cöna. <sup>26</sup> Makwam an dumìd dumìd, röbö wödoböö mögörìb i duñ, bìyöja rìg jìmi rola pìn gö nìgöniñjö,” röňa.

### Bìyöja aŋadö gwogwo röňa

<sup>27</sup> Makwam hödal aku anìñ aliö pìrag dumìd dumìd wop akuyöbö ragpið adokwebö kwo (14) duöňa nugwön pìxmag yuö bö aku, ban yuö dib Edriatik, rìmìdoi aku, mibìl yöra du gırön, bìyöj mabö rìmìdim nöbö piaku, rìb i nugwön, mögörìb i womiöök uröpìntib maga rö, rìmä.

<sup>28</sup> Ñiŋ r̄ib aku yöx nugwön, r̄ig ji'mi rola womiöx m̄idönö wöhö, rön, ap röbö ni'g nugwöi i ni'gon nugum̄in m̄ixil dib dib 40 mita m̄idöja. Hör ulul mag mi'ni duön, apaku iswob ni'gon nugum̄in m̄ixil dib dib 30 mita m̄idöja. <sup>29</sup> Alm̄in, an r̄ig dib aso rol yöra dub maga rö, rön, ipöxon, anka hogwa mös abm̄in nugwön, b̄iyöja gö ni'goja. Gö ni'gm̄in nugugirön, God höjöpalön yadmä, "Ruö yadkap löuan naiö ni'gaŋ," me r̄imä. <sup>30</sup> Makwam b̄iyöj mabö r̄im̄idim nöbö piaku, röbö wödoböj mögörib aku hör il yöraku duba, nöbö mö bli nugugu m̄idim aku nugwön mönö wai nölön, yadmä, "B̄iyöj ulm̄idö aku pön du b̄iyöj yöcmac adö kwo abön, anka bli alig abiŋ," me r̄imä. <sup>31</sup> Niŋ wai nölön aliö alm̄in nugugirön, Pol nugwön, Julias ami nöbö nuŋ bla pi'san ni'go yadöja, "B̄iyöj mabö r̄im̄idim nöbö ki, niŋ b̄iyöj ulm̄idö aku pön bör dum̄jöñ aku, ni'go magalig wöröx pöcöniŋö," röja. <sup>32</sup> Pol aliö r̄im̄in, ami nöbö piaku, b̄iyöja röbö yuö bö abi'ba r̄im̄idim nagaku, anjadö römaxdör abm̄in, röbö yuö bö pi'nöja.

<sup>33</sup> Makwam ruö löuba röŋ magaku, Pol ni'go yadöja, "Wop akuyöbö ragpi'd adokwebö kwo (14) r̄ib mi'ga yöx nugwön, ap mag ni'mölöi; hör ör m̄idöia. <sup>34</sup> Makwam, wopik ap bli ni'möña. Nöö mö paŋyöbö i yöcmac panö paŋyöbö i röd pi'neniŋö," röja. <sup>35</sup> Pol aliö rön, bred bli pön, niŋ midim mibil yöra God nugwo ri ablaŋe rön, pi ḡili'xon, ap bli ni'möja. <sup>36</sup> Pol nuŋ ni'mi'm nugugirön, niŋ kwo algör höbwab ni'ja wä r̄im̄in, ap bli pi'

n̄im̄mä. <sup>37</sup> An nöbö mö padokwo padök akuyöbö möl sö (276) nöbö mö b̄yöj möl aku m̄dm̄n̄ja. <sup>38</sup> Makwam ap n̄im pörön, b̄yöja womiöxaŋ, me rön, wit m̄döŋ piaku p̄i röbö yuö bö abm̄n̄ja.

<sup>39</sup> Ruö löumin nugugirön, mögör̄ib aku nugum̄n̄ja, j̄i b̄yöj mabö r̄im̄dim nöbö piaku mögör̄ib aku pikai, me rön, yualöbmä. Makwam n̄in̄ nugum̄in̄, ban yuö dib adö sö b̄i r dum̄döŋ aku, röbö halai wä akwör m̄döŋ adö makwam, yadmä, “B̄yöj rol ödöriö akwör din̄n̄jö,” r̄im̄. <sup>40</sup> Makwam, b̄yöj anka abmä nag piaku aŋadö römaxdörön, b̄yöj adöi adöi n̄igim stiö hogwa yauio röböxon, ap uñ sel diba yau n̄igmä aku, iswob p̄irag wöl wabilöñ, dumä. <sup>41</sup> Dum̄id dum̄id, b̄yöj yöcmac adö du r̄ig j̄imi rola p̄in̄n̄, aŋadö p̄ilö röb gö n̄igöŋja. Aliö p̄ilö röb gö n̄igm̄in̄, ban yuö dib aku wöd hön, b̄yöj höbäj adö aŋadö pal ḡilix ab ḡilix r̄i pön duöŋja.

<sup>42</sup> Almin, ami nöbö bli hön, nöbö dib n̄in̄ja Julias nugwo yadmä, “B̄yöj k̄i gwogwo r̄im̄da. K̄ilabis nöbö piaku bör dum̄dinq, anin̄ yadyöxoňa. Makwam, n̄igö p̄il pal n̄ign̄n̄jö,” r̄im̄. <sup>43</sup> Aliö r̄im̄aku, j̄i Julias, Pol nugwo r̄ibyöx nugwön, n̄igö wöhö rön, yadöŋja, “Nöbö röbö p̄ixdör nugwöi piaku höd röbö p̄ixdör diöňa. <sup>44</sup> Mai nöbö röbö p̄ixdör nugwöloŋ piaku, b̄apö r̄ib r̄ib bla pön, p̄i c̄ic̄i n̄igön yaxip duŋ,” me röŋja. Aliö r̄im̄in̄, r̄ig yadöŋ mag akwör r̄im̄n̄ja. Nöbö i röbö n̄imölm̄n̄; magalig kömö dum̄n̄ja.

## 28

*Pol mögör̄ib Molta du m̄döŋja*

<sup>1</sup> Makwam an röbö wödoböj mögörib dumıňja, nöbö mö piaku mıdim bla anıň yadmä, “Kı mögörib Molta,” me rımä. <sup>2</sup> Aliö rön, anıň pön ösös rı ri abmä. Anıň ruö pıl pal nıgıtım lıd pıloň makwam, anıň pı ösös rı ri abön, rın rag hö urmın, mauön rımiňja. <sup>3</sup> Pol piöňö du bı löx löx bli hölu rag hö urmın nugugırön, hakai i bı löx löx rag hömídöň alebö piaku mıdöň makwam, rın aňa abmın, wölön Pol nugwo imag wab aku öbix rıp alıg nıgöňja. <sup>4</sup> Almın, nöbö mö mögörib aku mıdim piaku nugwön, nıň keir yadmä, “Kılabıs nöbö kı nuň gwogwam rı makwam, kömö dubä maga nıgöl. Ban yuö yöra mıdön, bıyöj aku gwogwo rımiň wöröxöl aku, weik wöröxonıňjö,” rımä. <sup>5</sup> Aliö rımiň mönö, Pol imag nuňwa pal-gwaň rımiň, hakai aku kıtú pınon, rın yönöňja. Makwam Pol nugwo ap i rölöň. <sup>6</sup> Almın, nöbö mö piaku nıň keir yadmä, “Nöbö kı nugwo hakai öbix aku dıxönüňjöň dıxölaň rımgör wöröxonıňjöň,” rön, mıňi uplöb nugugu mıdmä. Makwam aliö nugugu mıdim, nugwo ap i rölöň, wöhö. Nıň nugwön, yadmä, “Nöbö aku nöbö ödöriö i yöi; nuň god i mıdö,” me rımä.

<sup>7</sup> Makwam mögörib aku nugwidix mıdöň nöbö dib aku ib nuňwa Pablias. Mögörib nuň aku il yöraku mıdöň makwam, an pön ram nuňwa duön, wop mös paň nugwidix mıd ri aböňa. <sup>8</sup> Nöbö dib aku nuň nuňwa ap rımiň, mıxiň nuňwa rın abım, höba yuö röbim, wöröxonıňjöňa. Jı Pol nuň Pablias nuň nugwön, God höjöpalön, nugwo imaga nıgmın nugugırön, ap röň aku aňadö kömö

nı̄göñja. <sup>9</sup> Almın mönö, nöbö mö mögör̄ib aku ap röñ piaku audiöñ nugwön hömin nugugırön, Pol nuñ God höjöpalmin, ñı̄gö kömö nı̄göñja. <sup>10</sup> Pol almın mönö, anıñ nugwidix mid ri abön, bı̄yöja pön duba rı̄midmiñ wop aku, ap agap apim midölön bla anıñ amnımab nölmä.

### *Pol taun dib Rom uröp̄inöñja*

<sup>11</sup> Makwam mögör̄ib aku, bı̄yöj Aleksadria yöbö i hö midöñja. Bı̄yöj aku ib nuñwa “Ha Wab” me rı̄mä. Wop aku hödal diba höb wop aku höj makwam, dub maga nı̄gölmın, yöraku midöñja. An aipam mögör̄ib akwör midmiñ, mılmej mös pañ röd pöñja. <sup>12</sup> Bı̄yöj Ha Wab aku möla wöl duön, taun dib Sairakius uröp̄inön anjöi nı̄gmı̄ñja. U anjöi nı̄gön, wop mös pañ yöraku midmiñja. <sup>13</sup> Bı̄yöj akwör pön, Sairakius röböxon, taun dib Regium dumıñja. Löum yöbö hödal dib i höglöm adö hö pı̄rariumın, bı̄yöja rı̄mgör pön dumıñ, wop mösör röbö yuö yöra midön, Putiolai taun uröp̄inön anjöi nı̄gmı̄ñja. <sup>14</sup> Mögör̄ib aku Jisas nugw pim nöbö mö bli midim makwam, anıñ yadmä, “An pı̄sañ hölim midön, dine,” rı̄mä. Aliö rı̄mın, ñı̄gö pı̄sañ wop akuyöbö mij sö hölim midön, “Rom duñö,” rön, dumıñja. <sup>15</sup> Makwam Rom nöbö mö Jisas nugw pim bla, “Pol nöbö piaku höññö,” rı̄mın nugwön, bli hö anıñ Apias Sı̄maim mibıl aku möigw palmä; bli hö anıñ Hölimib Ram Mös Pañ midöñ mögör̄ib aku möigw palmä. Pol ñı̄gö nugumın, höbwab nuñwa wä rı̄mın, God nugwo ri ablaje röñja. <sup>16</sup> Makwam an du Rom midmiñja, gapman nöbö dib aku Pol nugwo yadöñja, “Ram nañ i keir

höl̄manö,” röŋa. Aliö r̄im̄in, Pol nuŋ ram i hölu nugwön höl̄mön m̄id̄im nugugırön, ami nöbö i nugwo nugwidix m̄idöŋa.

*Pol Jisas mönö wä aku taun dib Rom yöra yad nölöŋa*

**17** Pol wop mös paŋ m̄idöŋ, Juda nöbö dib mögör̄ib aku m̄id̄im piaku n̄igö wö r̄im, hö mögum r̄im̄in, yadöŋa, “Nöböhöd nöbö. N̄i nöbö mö an piaku ap gwogwo i rön, nöso auso nöbö mönö r̄ig yadim akuyöbö i röd aböi aku, j̄i Juda nöbö dib Jerusalem yöbö piaku n̄i p̄i c̄ic̄i n̄igönen, pöŋ du Rom gapman nöbö dib piaku nölmä.

**18-19** Rom gapman nöbö piaku n̄i mönö diba yadön nugum̄in mönö il i m̄idöloŋ. N̄i p̄i pal n̄iḡib maga n̄igölöŋ. Makwam, n̄i, yau abn̄iŋö, rön, nugumä aku, j̄i Juda ada m̄id̄im piaku m̄i ususör rön, n̄i iswob mönö diba yadmä. Akuyöbö alm̄idm̄in mönö, n̄i yadma, ‘Sisa nuŋ keir mönö na nugwön̄iŋö,’ r̄ima. Makwam n̄i nöbö mö n̄i Juda bla n̄igö mönö i yadiba höi. **20** An Juda ada Nöbö Diba nugwo r̄ibyöök ḡiba alig m̄idöł mönö wä nuŋwa akwör yad nölmön, n̄i nag n̄igöi k̄i. Mönö aku yadiba m̄i n̄igö wö r̄imön höiŋö,” röŋa.

**21** Pol aliö r̄im̄in, nugwo painjö yadmä, “Nöbö mögör̄ib Judia yöbö piaku, k̄i hön mönö köp nölm̄in höm, mönö gwogwo bli yadim̄in, nugwölöl. **22** Makwam an nugum̄in, Juda nöbö mö piaku piaku magalig yadöia, ‘Nöbö mö r̄ib nagö yöxlö akuyöbö nugwöi piaku, nöbö mö waiö

yöi,’ me röia. Makwam, naŋ mönö naŋa keir yadaŋ, an keir nuguŋö,” r̄mä.

<sup>23</sup> N̄ŋ aliö rön, wop i mönö yajn̄ŋö, rön, yad n̄gmä. Yad n̄gim wop akwör, nöbö mö höd hem akuyöbö yöi, m̄t nöbö mö m̄iga Pol m̄idöŋ ramaku c̄c̄ibö yuö alig hö mögum r̄mä. Alön hö mögum r̄m nugugırön, Pol nuŋ, God nöbö mö p̄iba rön, Ha nuŋwa yad abm̄in, Kiŋ röxg höŋ mönö aku yad nöliba, Mosis aipam, God mönö yadib nöbö piaku aipam, maduar ör Jisas al aliö cōn̄ŋö, rön, kai kitim mönö aku n̄igö yad nölöŋa. Jisas mönö aku yadmön nugwiŋ, me rön, Pol mönö aku yad nölm̄idm̄in nugugırön, naiö röd pöŋa. <sup>24</sup> Makwam mönö yadöŋ aku, bli yadöŋ akuyöbö nugw p̄imä j̄i bli nugw pölim. <sup>25</sup> Pol nöbö mö nugw pölim bla n̄igö yadöŋa, “Maduar ör Inöm Leia nuŋ Aisaia p̄isan m̄idim nugugırön, nuŋ nöso auso n̄ŋ bla mönö ma yadöŋa. <sup>26</sup> Mönö aku Aisaia nuŋ God Mönö r̄b m̄iŋi kai kitön yadöŋa,

‘Naŋ duön Juda nöbö mö bla n̄igö yajnö,  
“Mönö yadib nugwöñ aku,

j̄i mönö r̄ig yada maku, me rön, röx nugweñ.  
Mämäga nugwöñ aku,  
j̄i ap i nugweñ.

<sup>27</sup> Nöbö mö b̄ilik mönö na yadib aku  
n̄igö ip̄itmiŋ nugwölöi.  
God Mönö nugwiŋ, anŋ ranj,  
nöbö mö nuŋwa keir m̄idib maga rö, rön,  
r̄im̄iŋ möla pidixön, mämäga ipax gi  
m̄idöinjö,” rane,’ röŋa.

<sup>28</sup> “Makwam, Juda nöbö mö bılık nugwi! ñıŋ Juda ada, God mönö wä aku röböxöi aku, nuŋ yadmın, mönö wä aku Juda nöbö mö yöi möl bli duan̄ nugwön ñıŋ mönö aku pöñiŋö,” röŋa. <sup>29</sup> Pol ñıgö mönö aku yad pörmın nugugırön, Juda nöbö mö piaku ñıŋ keir du gırön, painö yadim painö yadıp dumä.

<sup>30</sup> Pol taun dib Rom höl̄imön m̄dm̄id ram aku wobön höl̄im gır m̄d̄m, k̄im mös yönöŋa. Nöbö mö nugwo nuguba höm̄dim piaku ñıgö magalıg yad wahax pön, p̄i ösös r̄i ri aböŋa. <sup>31</sup> Nöbö mö nugwo hem piaku, God nöbö mö p̄iba rön, Ha nuŋwa yad abmın, Kiŋ röxg höŋ mönö aku ñıgö yad nölön, Nöbö Dib Jisas Krais mönö wä aku yad nölön, r̄im̄da. Nuŋ alön r̄im̄dmın, Rom gapman nöbö dib bla nugwo yadyöximo makwam, nuŋ m̄ ususör rön nöbö mö piaku ñıgö mönö yadön, ödöriö akwör yad nöl̄m̄da.

**MÖNÖ KÖMÖ**  
**The New Testament in the Haruai language of Papua**  
**New Guinea**  
**Nupela Testamen long tokples Haruai long Niugini**  
copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Haruai

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-05-07

---

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files  
dated 8 May 2021

9e954707-a711-5aaf-8460-3e8220e0e211